

UNIVERZITET SINGIDUNUM

Departman za posleddiplomske studije

Studijski program:
Poslovna ekonomija

MASTER RAD

Privatno ili državno poslovno bankarstvo – Primeri zemalja BRIKS-a

Mentor:
Prof. dr Budimir Stakić

Kandidat:
Radmila Ilibašić
400630/2010

Beograd, 2014.

SADRŽAJ

Sadržaj

UVODNA RAZMATRANJA.....	6
Uvodna razmatranja	7
PRVI DEO	12
MEĐUNARODNO POSLOVNO FINANSIRANJE	12
1. Pojam međunarodnog poslovnog finansiranja.....	13
2. Cilj finansijskog poslovanja.....	13
3. Pojam i oblici međunarodnog kretanja kapitala	15
4. Međunarodno kretanje zajmovnog kapitala	16
5. Portfolio investicije.....	18
6. Direktne inostrane investicije	19
7. Međunarodno poslovno finansiranje i međunarodna trgovina	20
8. Specifičnosti međunarodnog poslovnog finansiranja.....	21
9. Učesnici u poslu međunarodnog poslovnog finansiranja.....	21
10. Međunarodno poslovno finansiranje i spoljnotrgovinske operacije	22
11. Devizna politika zemlje i međunarodno poslovno finansiranje.....	22
12. Rizici međunarodnog poslovnog finansiranja	23
13. Cena korištenja inostranih sredstava finansiranja	26
14. Oblici međunarodnog poslovnog finansiranja.....	26
15. Instrumenti međunarodnog poslovnog finansiranja	27
16. Efikasnost finansijskih tržišta.....	27
17. Efekti priliva stranog kapitala.....	28
DRUGI DEO	30
MEĐUNARODNA ZADUŽENOST I DUŽNIČKA KRIZA	30
1. Međunarodna zaduženost i dužnička kriza.....	31

2. Metodi rešavanja dužničke krize.....	32
3. Uzroci aktuelne finansijske krize.....	39
TREĆI DEO.....	41
ZEMLJE BRIKS-A	41
1. Zemlje BRIKS-a.....	42
2. Brazil.....	43
3. Kina	57
4. Indija.....	62
5. Rusija.....	71
6. Južnoafrička Republika.....	82
7. Poređenje banaka zemalja članica BRIK-a.....	88
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	99
Zaključna razmatranja	100
LITERATURA	104
Literatura	105

UVODNA RAZMATRANJA

Uvodna razmatranja

Svetska finansijska kriza je izuzetno pogodila bankarski sektor u svetu, a dužnička kriza u EU i državama evrozone posebno je pogodila banke u tim državama. Loši i nenaplativi plasmani stalno rastu, nelikvidnost i solventnost banaka se pogoršavaju, dok se kreditni rejting sve češće obara. Bankarski sektor (posebno vezan za grčku dužničku krizu) u Nemačkoj, Italiji, Austriji, Grčkoj, SAD, V. Britaniji i drugim državama, bez obzira na ubrizgavanje ogromne mase novca u spasavanje posrnutih banaka, i dalje je pod stresom i u opasnosti od stečaja ili likvidacije. Ograničavanje plasmana banaka i očekivani porast kamata u borbi protiv novog talasa inflacije primorava banke na veliku opreznost u kreditiranju, uz smanjivanje plasmana, iznuđeno povećanje likvidnosti i dokapitalizacije. To znači da banke zbog sopstvenog opstanka postaju „usisni“ ventil tekućeg novca i štednje, ali bez povećanja novih plasmana. Banke se potpuno okreću sopstvenom interesu i egzistenciji, očuvanju kapitala i depozita, čak i po cenu pada profitabilnosti. Države, kao i naša, pod naletom neoliberalizma rasprodale su nacionalno bankarstvo i stavile ga u ruke i dominaciju inostranog kapitala.

Prodaja domaćih banaka inostranom kapitalu nanela je ogromnu štetu društvu. Takve banke ne finansiraju ekonomski rast i investicije, izvoz, proizvodnju, modernizaciju privrede i otvaranje novih radnih mesta u privredi, već su potpuno okrenute sopstvenom profitnom motivu i, uglavnom, kreditiranju stanovništva i kupovini visokokamatnih hartija od vrednosti države ili centralne banke (repo transakcije). Centralna banka u tome gubi moć efikasne i autonomne monetarne politike, posebno razvojno orijentisane. Dominiraju čisto profitni interesi tih banaka i njihovih matrica u inostranstvu. Upravo u prelomnim kriznim situacijama, sopstveni interesi banaka postaju isključivi i dominantni. Kod nas, od ukupno trideset tri banke, dvadeset šest je u rukama stranog ili privatnog kapitala, sa preko 84% aktive banaka i gotovo 90% kapitala banaka. Domaće državne banke učestvuju sa svega 10%. Dominacija inostranog kapitala u nacionalnoj privredi i bankama u uslovima finansijske krize dovodi do mogućnosti da te banke vrše odliv kapitala u matične države (i banke), ugrožavajući domaće bankarstvo i sistem kreditiranja. Prema novim podacima, samo u 2011. godini odlilo se preko banaka u inostranstvo oko jedne milijarde evra. Da li je moguće sprečiti dalji odliv kapitala banaka u inostranstvo? Koja su to potencijalna sredstva? Kojim kanalima se odvijaju? Može li se uspostaviti potpuna kontrola odliva kapitala? Da li je to lutajući ili realni kapital? Pitanja se moraju postaviti u cilju zaštite nacionalnog finansijskog sistema, deviznog i kreditnog tržišta i dalje mogućnosti kreditiranja privrede i stanovništva. Banke ne mogu uložiti osnovni (akcijski) kapital i posebne rezerve izvlačiti u inostranstvo. Međutim, banke mogu da devizna sredstva prikupljene štednje delom plasiraju u inostranstvo (odliv kapitala), ali i da smanjenjem plasmana u domaćoj privredi oslobođeni zakonski minimalni kapital (stopa kapitalizacije) preusmere u inostranstvo. One mogu i da već korišćene inostrane kredite plasirane u zemlji naplate (rokovima dospeća) i transferišu u inostranstvo, a smanjenu deviznu obaveznu rezervu plasiraju u zemlju, držeći se domaće kreditne politike, ili da takva sredstva prenesu u inostranstvo (u slučaju smanjenja obavezne rezerve). Centralna banka ne može sprečiti repatrijaciju

ostvarenog profita u inostranstvo, ali može propisati bankama da deo ostvarenog profita usmere u dokapitalizaciju banaka ili u reinvestiranje u domaćoj privredi.

Očekuje se oko 450 miliona evra profita banaka u ovoj godini. U bankarskom sektoru je formirano oko 7,5 milijardi evra devizne štednje, ili 98% ukupne. Najveći deo devizne štednje je prikupljen u bankama u stranom vlasništvu. Pri tome je veliki problem što je najveći deo devizne štednje kratkoročan (84% ukupne), na šest meseci i do godinu dana, što je čini vrlo raspoloživom za upotrebu.

Prema najnovijim podacima naše centralne banke, nema povlačenja devizne štednje kod banaka. Ukupna devizna štednja je povećana u 2011. godini, uz određene oscilacije po mesecima. Samo se strukture štednje po rokovima vezivanja značajno menja. Štednja po viđenju i do jednog meseca se osetno povećala, kao i do šest meseci, dok duže vezana štednja ili stagnira, ili se nešto snižava. To je i normalno u uslovima veće neizvesnosti i finansijskih rizika kada kamata teže „kompenzuje“ stopu rizika i stope inflacije. Dakle, nema indicija da se dinarska i devizna štednja povlače. Istina, može se očekivati veliki udar na devizne rezerve centralne banke zbog dospeća velikih obaveza po inostranim dugovima i otežanih uslova novog zaduživanja usled krize u EU i na svetskim finansijskim tržištima. Istovremeno, opadanje izvoza zbog krize dovodi do smanjenja deviznog priliva, na šta centralna banka mora blagovremeno reagovati i neutralisati negativne tokove.

Ogroman je problem što banke koriste u inostranstvu kratkoročne devizne kredite u visini od 456 miliona evra i dugoročne u visini od 3,7 milijardi evra. Povlačenje ovih kredita iz plasmana (po dospeću) omogućava bankama da ih vraćaju kreditorima u inostranstvu, a to znači, uz sve manji priliv novih kredita zbog krize u bankama Evrope, moguć je veći odliv. Da li i dalje pomaže Bečki sporazum banaka? Naša centralna banka treba da osigura što manji odliv kapitala. Veliki problem postaju devizne rezerve poslovnih banaka, koje iznose 1,2 milijarde evra, a koje su u 2011. smanjene za oko 720 miliona evra. Kako da to spreči naša centralna banka? Odbrambeni mehanizam u krizi treba posebno razraditi.

Naše banke su visoko kapitalizovane, imaju i dovoljne rezervacije za eventualne gubitke i visoku (namerno stvorenu) likvidnost. To im daje sigurnost, ali ih to sprečava u odlivu kapitala u inostranstvo. Za to se koriste drugi instrumenti centralne banke. Dobro je da je guverner ukazao na ovaj potencijalni problem i mogućnosti centralne banke. Osnovni problem je što će banke, pravdajući se visokim kreditnim rizikom i visokom stopom nenaplativosti plasmana privredi (rizični ili kontaminirani plasmani), smanjivati plasmane privredi (što se već događa), a oslobođena sredstva preusmeriti u kreditiranje stanovništva (uz visoke kamate i kraće rokove), odnosno plasmane u inostranstvo. Centralna banka u takvoj situaciji mora da vrši strogu kontrolu poslovanja banaka i međunarodnog platnog prometa, a svako kršenje domaćih propisa mora oštro sankcionisati – do oduzimanja dozvole za rad.

Predmet našeg istraživanja jeste privatno ili državno poslovno bankarstvo.

Za predmet ovog istraživanja bitna je njegova teorijska, odnosno empirijska zasnovanost.

Teorijska zasnovanost predmeta istraživanja je teorijsko disciplinovanje predmeta istraživanja, na bazi prethodnih i postojećih teorijskih saznanja, kojom se pomoću apstraktnih pojmova određuje suština pojave istraživanja.

Empirijska zasnovanost predmeta istraživanja je transformacija teorijskih sugestija na nivo prakse, na pojave, procese i odnose u organizaciji. Budući da je teorijska zasnovanost predmeta istraživanja apstraktna, treba je prevesti na što konkretniji jezik kako bi se mogla empirijski istražiti. Ta transformacija operacionalizuje se postupkom konkretizacije.

Naučni cilj našeg istraživanja jeste naučna deskripcija poslovnog bankarstva, tj. da li je poslovno bankarstvo privatno ili državno i to na primeru BRIKS-a.

Društveni cilj našeg istraživanja je obezbeđenje dovoljnih saznanja, na osnovu kojih se utvrđuje da li je poslovno nacionalno bankarstvo privatno ili državno, tj. adekvatna analiza ovog istraživanja će utvrditi da li su domaće banke u stranom ili domaćem vlasništvu, na primeru Brazila, Indije, Kine, Rusije i Južnoafričke Republike.

Generalna hipoteza rada jeste da je svetska finansijska kriza izuzetno pogodila bankarski sektor u svetu, a dužnička kriza u EU i državama evrozone posebno je pogodila banke u tim državama, što je uticalo na povećanje nelikvidnosti, nesolventnosti i povećanja loših i nenaplativih plasmana.

Generalnu hipotezu ćemo operacionalizovati preko posebnih hipoteza:

- ❖ Međunarodno poslovno finansiranje predstavlja jedan od najznačajnijih uslova poslovanja savremenih kompanija i održanje tekuće likvidnosti kao i investicionih aktivnosti firme nezamislivo je bez eksternih izvora finansiranja, a naročito izvora koji potiču iz inostranstva
- ❖ Efekti prenošenja bankarskih aktivnosti u inostranstvo mogu imati i pozitivne i negativne efekte, kako za matičnu zemlju, tako i za zemlje domaćine
- ❖ Zaduženost i dužnička kriza predstavljaju anomaliju u funkcionisanju međunarodnih tržišta kapitala
- ❖ Kapital se ulaže tamo gde donosi najveći prinos, pa se iz dela tog prinosa dug može otplaćivati
- ❖ Uzroci finansijskih kriza su dvojaki. Prvu grupu čine uzroci zajednički sa privrednim krizama uopšte, a druga grupa su posebni uzroci, svojstveni samo finansijskim krizama
- ❖ Od izbijanja globalne finansijske krize, države BRIK, svojom sposobnošću da se "odupru klimanju ekonomskih temelja sveta" i snažnije nego ikada, ozbiljno su privukle pažnju čitavog sveta

Uzimajući u obzir specifičnosti proučavanog predmeta istraživanja, koristićemo različite metode kako bi se zadovoljili osnovni metodološki zahtevi, kao što su objektivnost, pouzdanost, opštost i sistematičnost.

Metode koje ćemo koristiti u istraživanju su: osnovne, opšte naučne i metode prikupljanja podataka.

Od osnovnih metoda koristićemo:

- ❖ Metod analize
- ❖ Metod sinteze
- ❖ Metod generalizacije
- ❖ Metod dedukcije
- ❖ Metod indukcije
- ❖ Metod apstrakcije
- ❖ Metod konkretizacije
- ❖ Metod specijalizacije

Od opšte naučnih metoda koristićemo:

- ❖ Hipotetičko-deduktivni metod
- ❖ Statistička opštenaučna metoda
- ❖ Komparativna metoda

Metoda i tehnika prikupljanja podataka koju ćemo koristiti je metoda analize sadržaja dokumenata, koja će biti ostvarena na dva nivoa:

- ❖ Na nivou sekundarne analize rezultata ranijih istraživanja
- ❖ Na nivou propisa, akata i adekvatne literature

U skladu sa ciljem istraživanja određena je i struktura ovog naučnog rada. Ona se sastoji iz šest međusobno logički povezanih delova.

Prvi deo ovog rada govori o pojmu međunarodnog poslovnog finansiranja, cilju finansiranja poslovanja, oblicima međunarodnog kretanja kapitala, o međunarodnom kretanju zajmovnog kapitala, portfolio investicijama, direktnim stranim investicijama, međunarodnom poslovnom finansiranju i međunarodnoj trgovini, specifičnostima međunarodnog poslovnog finansiranja, učesnicima u poslu međunarodnog poslovnog finansiranja, međunarodnom poslovnom finansiranju i spoljnotrgovinskim operacijama, deviznoj politici zemlje i međunarodnom poslovnom finansiranju, rizicima međunarodnog poslovnog finansiranja, ceni korišćenja inostranih sredstava finansiranja, oblicima međunarodnog poslovnog finansiranja, instrumentima međunarodnog poslovnog finansiranja, efikasnosti finansijskih tržišta i o efektima priliva stranog kapitala.

Pod međunarodnim poslovnim finansiranjem podrazumevamo poslovne transakcije pribavljanja ili plasiranja finansijskih sredstava, kao i izdavanja instrumenata obezbeđenja naplate finansijskih transakcija, koje se ugovaraju između najmanje dva rezidenta – pravna lica, koja su u momentu ugovaranja transakcije imala sedište u različitim zemljama.

U *Drugom delu* su objašnjeni međunarodna zaduženost i dužnička kriza, zatim objašnjene su metode rešavanja dužničke krize, kao i uzroci aktuelne finansijske krize.

Međunarodna kretanja kapitala sastavni su deo platnog bilansa, osnovni su faktor finansiranja ili prilagođavanja platnog bilansa i dopunskog finansiranja privrednog razvoja. Kapital se često kreće, u okviru sve razuđenije mreže transnacionalnih

preduzeća i banaka, a posredstvom međunarodnih tržišta kapitala, ka područjima u kojima, uz dati rizik, ostvaruje najveći prinos.

U tim okolnostima zaduženost kao problem i dužnička kriza mogu da se posmatraju samo kao anomalija u funkcionisanju međunarodnih tržišta kapitala. Ako se, naime, kapital zaista ulaže tamo gde donosi najveći prinos, onda se iz dela tog prinosa dug može otplaćivati. Do anomalija ipak dolazi zato što između razvoja, rasta nacionalnog dohotka, potrošnje, investicija, izvoznih prihoda i realne kamate na inostrani kapital postoje određene relacije čije narušavanje dovodi do teškoća u otplati kumuliranog duga. Upravo zbog ovih narušenih odnosa su u dužničku krizu padale i razvijene i bogate zemlje u prvoj polovini ovog veka.

U *Trećem delu* ovog istraživanja opisane su zemlje članice BRIKS-a, i to pojedinačno Brazil, Kina, Indija, Rusija i Južnoafrička Republika, a takodje je izvršeno i poređenje banaka zemalja članica BRIKS-a.

Tvorac ovog akronima ili kako ga nazivaju mnogi istraživači „Otac BRIK-a“ je poznati ekonomista Džim O'Nil. Skraćenica je nastala 2001. godine. Tada je u analitičkoj belešci on napisao da Brazil, Rusija, Indija i Kina do 2050. godine mogu da postanu zemlje koje će biti dominantne u svetskoj ekonomiji. Nekoliko godina kasnije ovo tvrđenje je rešila da opovrgne Južnoafrička Republika koja je ulagala velike napore da postane peta članica.

Zadatak koji stoji pred članicama BRIKS-a (Brazil, Rusija, Kina, JAR, Indija) je da ostvare sinergiju nacionalnih ekonomija radi zajedničkog reformisanja svetskog finansijskog i ekonomskog sistema.

U cilju zaokruživanja ove tematike, izneta su i *Zaključna razmatranja*, koja su u skladu sa unapred navedenim hipotezama.

Prilikom pisanja ovog rada koristila se raspoloživa savremena domaća i strana literatura iz ove oblasti, kao i odgovarajući internet izvori.

PRVI DEO

***MEĐUNARODNO POSLOVNO
FINANSIRANJE***

1. Pojam međunarodnog poslovnog finansiranja

Pod međunarodnim poslovnim finansiranjem podrazumevamo poslovne transakcije pribavljanja ili plasiranja finansijskih sredstava, kao i izdavanja instrumenata obezbeđenja naplate finansijskih transakcija, koje se ugovaraju između najmanje dva rezidenta – pravna lica, koja su u momentu ugovaranja transakcije imala sedište u različitim zemljama.

Stranke u ugovoru o međunarodnom poslovnom finansiranju mogu biti:

- ❖ Davalac finansijskih sredstava - finansijer - poverilac
- ❖ Izdavalac instrumenta obezbeđenja naplate – garant
- ❖ Korisnik ovih sredstava, koji ima obavezu plaćanja nadoknade finansijeru za korišćenje sredstava – dužnik

Novac korišćenja finansijskih sredstava definisana je ugovorom o poslovnom finansiranju.

Prema tome, međunarodno poslovno finansiranje je svaki oblik finansiranja preduzeća, ili svaki oblik pribavljanja instrumenta obezbeđenja naplate u kome učestvuje partner iz inostranstva.

Pod finansijskim sredstvima podrazumevamo:

- ❖ Novac
- ❖ Kapital – opredmećeni i neopredmećeni, a koji se može izraziti u novcu ¹

2. Cilj finansijskog poslovanja

Finansiranje obuhvata poslove pribavljanja novčanih sredstava za zasnivanje, održavanje i proširenje poslovne aktivnosti i poslove plasiranja slobodnih iznosa sredstava. Finansijska sredstva mogu biti potrebna za kapitalna ulaganja i za tekuće poslovanje.

Cilj finansijskog poslovanja je da se obezbedi normalno, neometano odvijanje poslovne aktivnosti uz što manje angažovanje finansijskih sredstava, minimiziranje

¹ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 15

troškova pribavljanja tuđih sredstava i maksimiranje prihoda od slobodnih sopstvenih sredstava. Sve ovo treba da doprinese ostvarenju što boljih rezultata u poslovanju.²

Težnja da se u poslovanju angažuje što manje finansijskih sredstava razumljiva je kada se zna da je pribavljanje tuđih sredstava skupčano sa troškovima, a da, na drugoj strani, veće angažovanje sopstvenih sredstava nego što je potrebno smanjuje mogućnost ostvarenja prihoda plasmanom tih sredstava. Jedan od najvažnijih zadataka finansijskog poslovanja je da se dobro oceni taj minimum vodeći računa da ni u jednom trenutku ne bude ugroženo normalno poslovanje. Ovaj obim potrebnih sredstava nije stalan, već se menja u zavisnosti od niza faktora, kao što su: obim i vrsta poslovanja, stanje i očekivane promene na tržištima nabavke i tržištima prodaje, stanje i očekivane promene na finansijskim tržištima u zemlji i inostranstvu, ekonomska politika i njeni instrumenti i sl., ali i stanje i perspektive političkih odnosa.

Pri angažovanju tuđih sredstava treba tražiti najpovoljnije, što znači najjeftinije izvore. Pošto se situacija na finansijskim tržištima, domaćim i stranim, stalno menja, to izvore sredstava treba blagovremeno prilagođavati novonastalim situacijama i očekivanim promenama u budućnosti, u nastojanju da se obezbedi najpovoljnija kombinacija izvora.

Važan zadatak u finansijskom poslovanju je da se utvrdi iznos slobodnih sredstava u svakom trenutku i što tačnije predvide promene tog iznosa u budućnosti, a potom da se utvrdi najracionalniji način korišćenja tih sredstava. Pošto se ustanovi iznos slobodnih sredstava i vremenski period u kojem će ona biti slobodna, treba razmotriti moguće oblike njihovog plasmana. Najpre se postavlja pitanje da li je ekonomski opravdano da se ona iskoriste za smanjenje iznosa angažovanih tuđih sredstava. Odgovor na ovo pitanje zavisi od veličine prihoda koji se mogu ostvariti plasmanom tih sredstava na finansijskom tržištu u odnosu na cenu pozajmljenih sredstava.

Plasman može biti u vidu :

- ❖ Bankarskih depozita
- ❖ Kupovine raznih vrsta hartija od vrednosti
- ❖ Kupovine akcija
- ❖ Plemenitih metala
- ❖ Razne robe, nekretnina i sl.

Što je finansijsko tržište razvijenije, to je širi izbor oblika plasmana. U zavisnosti od stepena otvorenosti nacionalne privrede prema inostranstvu, postoje mogućnosti plasmana i van nacionalnog privrednog prostora. Pri odlučivanju o obliku plasmana treba voditi računa ne samo o veličini prihoda već i o sigurnosti plasmana. Da bi se smanjio rizik, ide se i na određenu diversifikaciju ulaganja.

Zadatak finansijskog tržišta je da prikuplja sva, za kraće ili duže vreme, slobodna sredstva i da omogući njihovo korišćenje od strane onih kojima su ta sredstva potrebna. Dobro organizovano finansijsko tržište trebalo bi da omogući da do sredstava dođu oni koji će ih najefikasnije koristiti. Po pravilu, najefikasniji korisnici će

² „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 16

moći da obezbede najveću naknadu za upotrebu tuđih sredstava u vidu kamate, dividende i sl., što, sa druge strane, stimuliše štednju i priliv slobodnih sredstava na finansijsko tržište. Ovaj mehanizam podstiče takvu distribuciju fondova koja omogućava njihovu racionalnu upotrebu u raznim vrstama aktivnosti.³

Finansijsko tržište čine dva njegova segmenta:

- ❖ Tržište kapitala
- ❖ Tržište novca

Na tržištu kapitala obavlja se promet srednjoročnih i dugoročnih sredstava, a na tržištu novca posluje se kratkoročnim sredstvima –obično sa rokom do godinu dana. Nije moguće povući preciznu granicu između tržišta kapitala i tržišta novca. Jedan deo ponude i tražnje finansijskih sredstava može se pojavljivati i na jednom i na drugom tržištu, zavisno od uslova koji vladaju na njima u određenom trenutku.

Vlasnici finansijskih sredstava nastoje da ulaganjem obezbede :

- ❖ Što veće prihode
- ❖ Što veću sigurnost
- ❖ Što veću likvidnost.

No, nije moguće postići sve troje istovremeno. Po pravilu plasmani kod kojih je visok stepen sigurnosti ne daju velike prihode. Ukoliko vlasnik želi da zadrži veću slobodu u raspolaganju uloženim sredstavima, mora se pomiriti sa nižim prihodima. Najveći stepen likvidnosti je u slučaju bankarskih depozita po viđenju: vlasnik može svakog trenutka povući uložena sredstva, ali je za ovu vrstu plasmana kamata najniža. Kada je vlasnik spreman da se za duže vreme odrekne raspolaganja uloženim sredstvima, kao u slučaju oročenih depozita ili dugoročnih kredita – onda može računati i na veće prihode.⁴

3. Pojam i oblici međunarodnog kretanja kapitala

Pod međunarodnim kretanjem kapitala podrazumevamo transfer realnih i finansijskih sredstava iz jedne zemlje u drugu, bez kontra transfera ili bez kontratransfera za određeno vreme, a u cilju ostvarivanja ekonomskih i političkih interesa učesnika u tom transferu.⁵

Međunarodnom ekonomijom danas više upravljaju ulaganja kapitala nego trgovina. Inostrane investicije rastu brže od svetske trgovine.⁶

Motivi, dimenzije i tehnike međunarodnog kretanja kapitala razlikuju se po oblicima međunarodnih transakcija kapitalom. Tri glavna oblika međunarodnog kretanja

³ „Međunarodno poslovno finansiranje“, dr. Predrag Jovanović Gavrilović, Ekonomski fakultet, Beograd, str. 14

⁴ „Međunarodno poslovno finansiranje“, dr. Predrag Jovanović Gavrilović, Ekonomski fakultet, Beograd, str. 14

⁵ „Međunarodna ekonomija“, Milorad Unković, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 127

⁶ „Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje“, Milorad Unković, Budimir Stakić, Univerzitet Singidunum, Beograda, 2009., str. 334

kapitala su: (1) *međunarodno kretanje zajmavnog kapitala*; (2) *portfolio investiranje*; i (3) *direktne investicije u inostranstvu*. Vremenom se menjao relativan značaj pojedinih oblika međunarodnog kretanja kapitala zbog promena u bitnim karakteristikama svetske privrede i međunarodnih ekonomskih odnosa. Pojedine zemlje, bilo kao primaoci ili davaoci kapitala, takođe imaju različitu strukturu priliva ili odliva, zavisno od karakteristika sopstvenih ekonomija. Primera radi, ne može zemlja biti primalac portfolio investicija, ako uopšte nema tržište vrednosnih papira.⁷

4. Međunarodno kretanje zajmavnog kapitala

Finansijsko posredovanje u realizaciji finansijskih viškova jednih sektora (zemalja) u finansiranje finansijskih manjkova drugih, je najklasičnija uloga poslovnog bankarstva u domaćim i svetskim okvirima. Uzimanje depozita i davanje zajmova i kredita je dugo bio glavni metod obavljanja funkcije finansijskog posrednika. Razvojem privreda razvijenih zemalja i finansijskih tržišta dolazilo je i do diversifikacije metoda i instrumenata finansijskog posredovanja. Prvo se od klasičnih dugoročnih zajmova kretalo ka pozajmljivanju dugoročnog kapitala emitovanjem obveznica, a zatim se, u želji da se izbegnu ili smanje troškovi finansijskog posredovanja, javlja proces sekjuritizacije u kojem korporativni sektor emitovanjem raznih finansijskih instrumenata vrši realokaciju finansijskih viškova i manjkova direktno, ili uz minimalno posredovanje bankarskog sektora. Ovo je dovelo i do nove ekspanzije portfolio investiranja.

U prvim decenijama posle II svetskog rata ni u zapadnim tržišnim ekonomijama nisu bili ispunjeni uslovi za potpuno funkcionisanje finansijskih tržišta, posebno tržišta hartija od vrednosti, pa je i u svetskim razmerama u ukupnim međunarodnim kretanjima dugoročnog kapitala zajmovni kapital imao pretežni udeo. Kod zemalja u razvoju je, iz istih razloga (nedostatak finansijskih tržišta), zajmovni kapital, pre svega iz javnih izvora ostao i do danas glavni oblik priliva inostranog kapitala.

Ako se, na primer, priliv inostranog kapitala u zemlje u razvoju iskaže u US dolarima iz 1980. godine, pokazuje se da je u periodu 1961-70. od ukupnog priliva (zvaničnog i privatnog) 66% bilo u obliku zajmova, a u razdoblju 1971-80. oko 64%. Ostatak su činile portfolio i direktne investicije (Fishlow, A., 1988, str. 193). Porast uloge ovih oblika kretanja kapitala ipak se vezuje za neke od novoindustrijalizovanih zemalja u razvoju kod kojih već postoje „finansijska tržišta u nastanku“.

I pored ove opšte tendencije koja je u razvijenim zemljama bila još izraženija, u prvoj polovini osamdesetih godina se i u globalnim razmerama zadržala primena uloga zajmova u međunarodnim kretanjima kapitala. Značajne promene su nastale u drugoj polovini osamdesetih godina kada i u svetskim okvirima dolazi do apsolutne stagnacije obima kretanja klasičnog zajmavnog kapitala.

Iako je u tim godinama apsolutni nivo zajmova korišćenih od strane zemalja u razvoju još rastao, pa je udeo zemalja u razvoju u svetskom obimu priliva zajmavnog kapitala porastao sa 13% u 1989. na 23,9% u 1991. godini, njihov udeo u ukupnom prilivu međunarodnog kapitala se drastično smanjio. Od ukupne emisije obveznica na

⁷ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 382-385

svetskim finansijskim tržištima na zemlje OECD otpadalo je 94% u 1989., odnosno 91,4% u 1991. godini (Collins, S. 1993, str. 353). Ne sme se, međutim, prećutati činjenica da je od ukupnog dugoročnog kapitala koji su u 1991. godini emitovanjem obveznica angažovale zemlje u razvoju, 84% pripalo Argentini, Brazilu, Južnoj Koreji, Meksiku i Venecueli.

Pošto su zemlje u razvoju dugo bile neto uvoznici inostranog kapitala (a po svemu sudeći trebalo bi da to postanu ponovo), korisno je sagledati strukturu dugoročnog kapitala koji su primali po oblicima.

Pod ukupnim neto prilivom dugoročnog kapitala u zemlje u razvoju podrazumeva se ukupan priliv umanjen za autonoman odliv kapitala (davanje zajmova, direktne i portfolio investicije).

Pokazalo se da je posle kulminacije dužničke krize u 1982. godini privatni kapital ubrzo prestao da odlazi iz zemlje u razvoju u obliku zajmova, odnosno da se privatni sektor uzdržao od svakog novog kreditiranja zemalja u razvoju, izuzev u obliku direktnih investicija.⁸

Tabela 1. Priliv zajmavnog kapitala u zemlje u razvoju⁹

u milijardama US \$					
	1970	1980	1990	1999	2000
Ukupni priliv	13,4	102,7	136,8	270,3	271,6
Dugoročni zajmovi	13,1	96,7	128,6	255,6	261,4
Javni i javno garantovani	8,9	75,3	109,7	151,6	162,4
Privatni negarantovani	4,1	21,5	18,9	104,0	99,0
Korišćenje sredstava kod MMF	0,3	6,0	8,2	14,7	10,1
Otplata glavnice zajmova	6,8	41,7	93,6	266,7	243,0
Dugoročni zajmovi	6,1	39,7	85,5	239,4	222,1
Javni i javno garantovani	3,6	28,0	76,1	134,1	130,1
Privatni negarantovani	2,5	11,7	0,4	105,3	92,0
Vraćanje sredstava MMF	0,7	2,0	8,2	27,3	20,9
Neto tokovi zajmavnog kapitala	16,0	111,3	59,8	-14,6	32,0
Plaćene kamate	...	47,9	70,4	122,7	133,6
Neto transfer sredstava	...	62,4	-10,6	-137,3	-101,6

Na slom međunarodnog komercijalnog posredovanja u realokaciji finansijskih viškova i manjkova ukazuje i činjenica da je u periodu 1981-90. u šest godina postojao negativan neto transfer kapitala, to jest odliv kapitala iz zemlje u razvoju. Ta tendencija se u pojačanom vidu održala i do 2000. godine. Do toga je došlo jer je iznos plaćenih glavnica i kamata premašivao priliv novog kapitala.¹⁰

⁸ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 382-385

⁹ „Global Development Finance“, The World Bank, 2001, str. 246

¹⁰ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 382-385

5. Portfolio investicije

Razvojem finansijskih tržišta i odgovarajućih instrumenata, nastale su mogućnosti da investitori koji ne žele mnogo da rizikuju, izvrše diverzifikaciju rizika tako što će u svom portfelju da drže više hartija od vrednosti. U novije vreme portfolio investiranje se definiše i kao davanje zajmova ili kupovina hartija od vrednosti do nivoa koji investitoru ne daje pravo odlučivanja i kontrole nad subjektima u koje je uložio. Ukoliko bi se radilo o većinskim ulaganjima, radilo bi se o direktnim investicijama.

U stvarnosti se, po rizičnosti, portfolio investicije nalaze između nižeg rizika i nižeg prinosa na bankarske depozite i zajmove, i višeg rizika i višeg prinosa na kapital direktno investiran u vlasnički kontrolisano preduzeće. Manjinskim ulaganjem u veći broj dobro odabranih subjekata vrši se diverzifikacija rizika uz očekivanje da će ukupan prinos na investirani kapital (dividenda i povećanje vrednosti deonica) ipak premašiti prinos od poslovanja u obliku depozita ili zajmovnog kapitala.

Za portfolio investicije odlučuju se danas i institucionalni investitori (penzioni fondovi, fondovi zdravstvenog i drugog osiguranja, uzajamni fondovi, itd.) koji su izuzetno značajni subjekti na domaćim i na međunarodnim tržištima kapitala. S obzirom na prirodu i svrhu njihovog poslovanja, institucionalnim investitorima je stalo do toga da na dugi rok sačuvaju i oplode realnu vrednost svog kapitala i zato su spremni da investiraju na duži rok ali bez preteranog rizika.

Uporedo sa transnacionalizacijom preduzeća i banaka, kao i sa globalizacijom finansijskih tržišta, portfolio investicije su dobile na značaju. Iako je diverzifikacija rizika u principu bila moguća i držanjem isključivo domaćih potraživanja, odnosno hartija od vrednosti, istina je da je mogućnost diverzifikacije rizika veća ako na raspolaganju stoji širi izbor tržišta i hartija od vrednosti. Mnoga domaća finansijska tržišta nisu dovoljno razvijena i „duboka“ da bi pružila zadovoljavajuće mogućnosti diverzifikacije portfelja. S druge strane, mogućnosti investiranja u širok dijapazon inostranih hartija od vrednosti dozvoljava velike mogućnosti diverzifikacije rizika.

Transnacionalna preduzeća koja inače posluju na većem broju tržišta robe i faktora proizvodnje, imaju velike potrebe da se obezbede od rizika u odnosu na svoj uloženi kapital, a istovremeno im prisustvo na brojnim tržištima omogućava međunarodnu diverzifikaciju portfelja. Upravljanje međunarodnim portfolijom hartija od vrednosti je veoma složen i odgovoran posao i zato se ono, po pravilu prepušta specialistima za tu oblast, koji raspolazu potrebnim informacijama i znanjem, kao i specijalizovanim investicionim i konsultantskim firmama.¹¹

Oprezni investitori znaju pravilo: što je šira diverzifikacija, to je stabilniji prinos i „razređeniji“ rizik. Za ilustraciju ovog pravila u literaturi svi citiraju B. Solnick-a (Solnick, 1974, ss. 51).¹²

¹¹ „Međunarodne poslovne finansije“, Predrag Kapor, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 149

¹² „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 385-387

6. Direktne inostrane investicije

Strane direktne investicije su najpoželjniji oblik stranih ulaganja za zemlju prijema, ukoliko se radi o savremenim tehnologijama i modernim proizvodima, tj. ukoliko cilj ulagača nije isključivo vezan za uzimanje tržišta i stvaranje monopola.¹³

Već smo istakli da po jednoj savremenoj definiciji direktnu investiciju u inostranstvu predstavlja svaki oblik ulaganja u određeno preduzeće kojim se stiče vlasnička kontrola nad njim. Smisao ovog razgraničenja, a i ovog oblika međunarodnog kretanja kapitala, je u sledećem: ako je ulaganje u jednu firmu najrizičniji oblik ulaganja, onda je bolje ostvariti i pravo poslovnog odlučivanja u njemu. Postavlja se (nekima) i pitanje: ako su direktne investicije najrizičniji oblik međunarodnog kretanja kapitala, zašto one doživljavaju izuzetnu ekspanziju? Načelni ili opšti odgovor je poznat: uz veći rizik ide i mogućnost mnogo veće zarade! Ta zarada ili korist može da se ostvaruje u vrlo različitim vidovima, pa zato ima mnogih motiva, odnosno determinanti direktnih inostranih investicija.

Strane direktne investicije su, dakle, oblik međunarodnog kretanja kapitala, ali s obzirom na element kontrole u preduzeću u koje je investirano, ona su i mnogo više od običnog međunarodnog kretanja kapitala.

U posleratnom periodu, brz rast direktnih investicija pripisuje se aktivnostima transnacionalnih ili multinacionalnih korporacija.¹⁴

Principi OECD za strana ulaganja počivaju na pretpostavci da države imaju pravnu i regulatornu strukturu i da regulatori i tržišta hartija od vrednosti imaju sredstva i sposobnosti da sprovedu zakone i odluke, u praksi, na tržištu kapitala. Sami principi OECD odnose se na nekoliko ključnih oblasti: prava akcionara, ravnopravan tretman akcionara, uticaj nosilaca interesa u korporativnoj kontroli, dostupnost informacija i poslovna transparentnost, odgovornost upravnih odbora.¹⁵

Ukupno (kumulativno) stanje inostranih direktnih investicija dostiglo je krajem 1999. godine (u tekućim vrednostima) 4.772 milijardi US dolara. Njihov prirast u toj godini iznosio je 865 milijardi dolara. Ovo stanje stranih direktnih investicija u svetu stvorilo je svojim delovanjem 63000 transnacionalnih korporacija sa preko 290000 filijala u inostranstvu. Prodaja robe i usluga ove mreže transnacionalnih preduzeća iznosila je u 1999. godini oko 13.564 milijardi dolara, što je znatno više od njihovog klasičnog potiče iz pet zemalja (Francuska, Nemačka, Japan, Velika Britanija i SAD) i da preko izvoza (3.167 milijardi dolara). Treba istaći da oko 68% inostranih direktnih investicija 80% ovih investicija odlazi u druge razvijene zemlje.

Veliko ubrzanje rasta stranih direktnih investicija u drugoj polovini devedesetih godina pripisuje se smanjenju priliva privatnog zajmovnog kapitala u zemlje u razvoju i velikom broju spajanja i pripajanja međunarodnih kompanija. U 1998. i 1999. godini kriza na svetskim finansijskim tržištima takođe je izazvala beg kratkoročnog

¹³ „Međunarodne finansijske institucije“, Budimir Stakić, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str. 224

¹⁴ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 388-389

¹⁵ „Kapitalna ulaganja i projektno finansiranje“, Pero Perić, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2010., str. 33

zajmovnog kapitala, dok su strane direktne investicije ostale stabilnije. Udeo stranih direktnih investicija u svetskoj proizvodnji i trgovini ipak ne treba precenjivati. U 1999. godini međunarodna proizvodnja inostranih filijala transnacionalnih kompanija iznosila je 3.045 milijardi US\$ što čini 10% ukupne proizvodnje u svetu. Izvoz istih preduzeća iznosio je 3.167 milijardi US\$ što čini 46% ukupnog svetskog izvoza. Priliv inostranih direktnih investicija (u velikom delu promenom vlasništva već postojećih preduzeća) u istoj godini činio je 14% ukupne akumulacije kapitala u svetu (UNCTAD, 2000, str. 5.).¹⁶

7. Međunarodno poslovno finansiranje i međunarodna trgovina

Liberalizacija međunarodne trgovine predstavlja podlogu za povećanje broja preduzeća koja učestvuju u međunarodnoj trgovini. Nacionalna tržišta postaju preuska za konkurentne proizvođače i trgovce zainteresovane da prodaju svoje proizvode. Ciljna tržišta postaju izvozna tržišta, koja donose devizni priliv kao značajnu komponentu razvoja i uravnoteženja bilansa transakcija sa inostranstvom. Posledično, od polovine dvadesetog veka, raste učešće izvoza u društvenom proizvodu visoko razvijenih zemlja.¹⁷

Izraziti porast uloge spoljne trgovine u privrednom životu razvijenih, ali i zemalja u razvoju, zahtevao je adekvatan razvoj finansijske podrške ovim transakcijama. Finansijski sektor nacionalnih privreda postao je nedovoljan, kako po obimu kapitala, tako i po formama da bi podržao velike kapitalne i vrlo složene izvozne i uvozne projekte. Razvoj svetske trgovine pratio je i razvoj svetskog trgovinskog finansiranja. Finansiranje međunarodnih trgovinskih transakcija prilagođavalo se i razvijalo uporedo sa promenama formi transakcija koje se podržavalo. To je značilo uključivanje učesnika iz više zemalja radi finansijske podrške određenog izvoznog ili uvoznog posla. Banke i finansijske institucije su se trudile da podrže svoje izvoznike kroz konzorcijume i druge oblike organizovanja, a kada finansiranje spoljnotrgovinskih poslova i izvoz na kredit postaju jedan od najvažnijih faktora konkurentnosti izvoza, banke i finansijeri prelaze granice svojih država čime počinje era internacionalizacije finansijskih uloga. Praktično, promene u jednom sektoru – međunarodnoj trgovini bile su moguće u obimu i intenzitetu po kome su se odvijale, samo uz isti lili čak brži tempo promena u finansijskom sektoru.

Tokom finansijske krize iz 2008. godine došao je do izražaja veliki uticaj finansiranja na međunarodno poslovanje, prvenstveno na međunarodnu trgovinu. Usled sve veće međuzavisnosti finansijskog sektora zemlje i njene spoljne trgovine, svaka promena u obimu i strukturi međunarodne trgovine. Svetska banka je utvrdila da je 85% do 90% pada vrednosti svetske trgovine, u drugoj polovini 2008. godine, rezultata pada tražnje, dok je ostatak od 15% do 25% rezultat pada ponude finansiranja međunarodne trgovine usled posledica svetske finansijske krize i kontrakcije bankarskih plasmana.¹⁸

¹⁶ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 388-389

¹⁷ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 16

¹⁸ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 16

8. Specifičnosti međunarodnog poslovnog finansiranja

Međunarodno poslovno finansiranje odlikuje se brojnim specifičnostima u odnosu na finansiranje privrednih subjekata iz izvora finansiranja koji potiču sa domaćeg tržišta. Međunarodne transakcije su komplikovanije i rizičnije, imaju veći broj učesnika, ali i specifične instrumente finansiranja i obezbeđenja u odnosu na domaće.¹⁹

9. Učesnici u poslu međunarodnog poslovnog finansiranja

Učesnici u poslu međunarodnog poslovnog finansiranja su domaće firme kojima je potreban kapital za poslovne aktivnosti, kao i akteri u inostranstvu, koji raspolažu finansijskim sredstvima radi njihovog plasmana. Minimalan broj učesnika u poslu su dva učesnika, primalac i davalac finansijskih sredstava.

Izvori plasiranja finansijskih sredstava, sa stanovišta vlasništva, u poslu međunarodnog poslovnog finansiranja mogu biti:

- ❖ Privatni (firme i finansijske institucije)
- ❖ Državni (firme i finansijske institucije)
- ❖ Mešoviti (firme i finansijske institucije u mešovitom vlasništvu –država/privatni sektor)
- ❖ Međunarodni (međunarodne institucije)²⁰

U nacionalnim okvirima u poslovima međunarodnog poslovnog finansiranja, prema tržišnoj orijentisanosti, mogu učestvovati:

- ❖ Preduzeća koja posluju na domaćem tržištu – ova preduzeća koriste inostrana finansijska sredstva najčešće radi nabavke savremene opreme iz inostranstva, uvoznih sirovina i repromaterijala, kao i realizacije značajnih investicionih poduhvata.
- ❖ Preduzeća koja posluju na inostranom tržištu (spoljnotrgovinsko preduzeće) – preduzeća koja, pored poslovanja i prodaje robe i usluga na domaćem tržištu, posluju i na inostranom tržištu, spadaju u red spoljnotrgovinskih preduzeća koja se u velikoj meri oslanjaju na izvore finansiranja koji potiču iz inostranstva. Spoljnotrgovinski poslovi izvoza i uvoza: robe, usluga i prava na intelektualnu svojinu, kao i brojni složeni spoljnotrgovinski poslovi zahtevaju paralelno obezbeđenje složenih finansijskih konstrukcija, zasnovanih na stranom kapitalu.

Ovo je naročito prisutno kod klasičnog izvoza i uvoza robe kada prodaja i kupovina podrazumeva i primenu kreditiranja kao jednog od najčešćih formi međunarodnog poslovnog finansiranja, potreba da se proizvedeno proda, naterala je izvoznike da

¹⁹ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 25

²⁰ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 26

iznađu broje nove forme međunarodnog poslovnog finansiranja. Vremenom je finansijska komponenta postala izuzetno značajan i dominantan segment u strukturi izvozne ponude.

Može se reći da je forma međunarodnog poslovnog finansiranja, koja se predlaže u izvoznoj ponudi i primenjuje u spoljnotrgovinskim transakcijama, vrlo često presudan faktor konkurentnost, koji opredeljuje kupca da se odluči za kupovinu baš one robe, čiji proizvođači nude najpovoljnije forme i uslove finansiranja.

Prema veličini firme, međunarodno finansiranje ostvaruje se u okviru:

- ❖ Malih i srednjih firmi
- ❖ Velikih firmi ²¹

10. Međunarodno poslovno finansiranje i spoljnotrgovinske operacije

Finansiranje poslovnih poduhvata u međunarodnim razmerama razvijalo se uporedo sa rastom međunarodne trgovine. Počev od najprostijih spoljnotrgovinskih poslova pa do onih najsloženijih, finansijska podrška postaje sastavni deo kompletne poslovne konstrukcije, pa često i uslov njene realizacije. Ugovor o prodaji robe na inostranom tržištu ne bavi se samo pravnom i tehničko-tehnološkom dimenzijom posla. U ovom ugovoru treba precizirati ekonomsku komponentu, preciznije detalje vezane za prateću, finansijsku komponentu. Finansijska komponenta spoljnotrgovinskog posla podrazumeva izbor instrumenata plaćanja, ali i instrumenata obezbeđenja od neizvršenja ugovornih obaveza. Finansijska komponenta podrazumeva i pretvaranje nelikvidnih potraživanja u likvidna i brojne druge konstrukcije.

Međunarodno poslovno finansiranje, kao i spoljnotrgovinsko poslovanje, podrazumeva prilive ili odlive deviza, s obzirom da je reč o poslovima sa elementom inostranosti. Otuda su za obe ove oblasti ključni regulatori: instrumenti nacionalne devizne i monetarne politike kao i instrumenti spoljnotrgovinske politike. ²²

11. Devizna politika zemlje i međunarodno poslovno finansiranje

Prilivi i odlivi deviznih sredstava usko su povezani sa platnobilansnom ravnotežom, te se transakcije međunarodnog poslovnog finansiranja prate, na mikro nivou, posredstvom nadležnog nacionalnog ministarstva finansija, a kroz donošenje i strogu primenu zakona iz oblasti deviznog poslovanja. Zakon o deviznom poslovanju čini okosnicu deviznog sistema zemlje i osnovni instrument devizne politike zemlje, koja je usko povezana sa spoljnotrgovinskom i carinskom politikom.

²¹ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 33

²² „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 26

Pored ministarstva finansija, oblast deviznog poslovanja prati Centralna banka zemlje. Brojna podzakonska akta, kao što su uredbe i odluke, detaljnije regulišu pojedine odredbe Zakona o deviznom poslovanju. Ovde je potrebno istaći da je, s obzirom na komplementarnost i povezanost spoljnotrgovinskog poslovanja preduzeća i međunarodnog poslovnog finansiranja neophodno obezbediti harmonizaciju odredbi dva najvažnija akta: Zakona o deviznom poslovanju i Zakona o spoljnotrgovinskom poslovanju. Zakon o deviznom poslovanju uređuje plaćanje, naplatu i prenose stranih sredstava plaćanja kao i dinare između rezidenata Srbije i nerezidenata. Organ kontrole ovih poslova je Devizni inspektorat pri Ministarstvu finansija.

Sredstava plaćanja su:

- ❖ Nacionalna valuta – dinar
- ❖ Strana sredstva plaćanja:
 1. Devize su potraživanja iz inostranstva koja glase na stranu valutu
 2. Efektivni strani novac, odnosno potraživanja u gotovini, papirni ili kovani novac koji glasi na stranu valutu

12. Rizici međunarodnog poslovnog finansiranja

Rizike u poslu međunarodnog poslovnog finansiranja imaju kako finansijeri, tako i korisnici finansijskih sredstava. Kao u svim poslovima gde su strane ugovarači rezidenti dve ili više zemalja, prisutni su raznovrsni rizici. Prostorna i vremenska udaljenost između učesnika u poslu zahteva prethodno međusobno upoznavanje stranaka, dobijanje informacija o međusobnoj poslovnoj sposobnosti, kako bi se prevazišli rizici i obezbedili odgovarajući instrumenti njihovog prevazilaženja.

Najveće rizike u transakcijama međunarodnog poslovnog finansiranja imaju finansijeri, čiji se prevashodni rizik sastoji u opasnosti da korisnik finansijskih sredstava ne ispuní svoju obavezu vraćanja pozajmljenih sredstava u ugovorenom roku, ili da delimično izvrši svoju obavezu.²³

S druge strane, korisnik finansijskih sredstava može imati rizike od neblagovremenog pristizanja pozajmljenih sredstava, što opet delimično zavisi i od njegovih sopstvenih aktivnosti i sposobnosti da instrument obezbeđenja plaćanja ostvari na vreme. Njegov rizik je važan prvenstveno za efikasnu upotrebu korišćenih sredstava, što mu omogućava uspešnu organizaciju njegovog poslovanja i efikasnosti korišćenja pozajmljenih sredstava.

Pored rizika koji su prisutni u finansijskim transakcijama na domaćem tržištu, treba istaći da u međunarodnom finansiranju poslovnih transakcija postoje dodatni rizici koji proističu iz specifičnosti ovog oblika finansiranja.

²³ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 33

Učesnici u poslu finansiranja udaljeni su, kako vremenski, tako i prostorno, pošto imaju sedišta u različitim zemljama. Velika udaljenost učesnika u poslu otežava pristup informacijama i otvara pitanje poverenja i nedovoljnog poznavanja poslovnih partnera. Prikupljanje relevantnih poslovnih i finansijskih informacija je sporije i teže, a time i skuplje. Često je povezano sa poslovnim putovanjima koja iziskuju velike troškove i duža vremenska odsustvovanja sa osnovnog posla.

Ugovaranje finansiranja međunarodnih poslova je skopčano sa rizikom efikasnog rešavanja sporova, pošto se postavlja pitanje nadležnosti suda i primene prava u eventualnom sporu. Za razliku od finansiranja domaćih transakcija, ovde se može primeniti pravo ili sud jednog od učesnika u poslu finansiranja ili neke treće strane. Učesnici u poslu finansiranja moraju predvideti nadležnost suda i primenu prava u slučaju nesporazuma kako bi spor bio rešen u što kraćem vremenu i uz što manje troškove za obe strane.

Osnovna karakteristika finansiranja međunarodnih transakcija potiče od same prirode ovih transakcija, kod kojih su rokovi naplate duži nego što je slučaj u domaćim transakcijama. Duži rokovi naplate i međunarodni karakter posla izazivaju i veći spektar rizika od kojih su najčešći:

- ❖ Rizici vezani za naplatu dospelih potraživanja
- ❖ Rizici promene deviznog kursa
- ❖ Rizici promene devizne politike ²⁴

Rizici vezani za naplatu dospelih potraživanja – Finansijer uvek rizikuje da korisnik finansijskih sredstava ne ispuní svoju ugovorenu obavezu plaćanja svoje usluge ili povraćaja pozajmljenih sredstava. Zato će svoje učešće u međunarodnom poslovnim finansiranju, finansijer osigurati od rizika neplaćanja ugovorenih obaveza na dva načina:

- ❖ Finansijer vrši detaljnu analizu finansijskih rizika firme, partnera, sa kojom ulazi u transakciju finansiranja. Ovo podrazumeva stručne analize, kojima se prate bilansi stanja i uspeha firme, njena sposobnost da servisira dospele obaveze i otplaćuje predviđene sume u nekom budućem periodu. U većini firmi, a posebno onih koje su specijalizovane za poslove finansiranja, postoje zasebna odeljenja rizika koja se bave procenom rizika i koja donose konačnu odluku o investiranju.
- ❖ Finansijer koristi instrumente obezbeđenja naplate ugovorene vrednosti finansiranja. Ovo zahteva uključivanje treće, neutralne institucije, banke ili preduzeća, koja bi garantovala isplatu ako bi dužnik, učesnik u poslu finansiranja, propustio da izvrši obavezu isplate svoga duga u predviđenom roku. Sve dok korisnik sredstava ne obezbedi odgovarajući instrument kojim se garantuje plaćanje, finansijer neće odobriti sredstva korisniku sredstava.

Najčešće korišćeni instrumenti obezbeđenja naplate međunarodnog poslovnog finansiranja su: bankarske garancije za plaćanja na prvi poziv i menice. Instrumenti naplate, kao što je međunarodni dokumentarni akreditiv, zatim transportna

²⁴ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 33

dokumenta, kao što je konosman, kao i hartije od vrednosti mogu se takođe koristiti kao instrument obezbeđenja naplate.

Međunarodno poslovno finansiranje je moguće primenjivati samo u onim privredama koje imaju stabilan bankarski sistem, dobre poslovne banke, koje svojim garancijama mogu da podrže svoje klijente. Koliko je važno postojanje stabilnog bankarskog sistema vidi se iz primera Srbije u periodu 1990. - 2000. godine, kada je bilo nemoguće ostvariti kreditiranje uvoznih poslova, a da ne govorimo o složenijim formama međunarodnog poslovnog finansiranja, pošto inostrani partneri nisu prihvatili bankarske garancije srpskih banaka.

Rizici promene deviznog kursa – Finansijske transakcije zahtevaju prethodne analize i procene posla uz određivanje profitnih projekcija. Kako se ove transakcije odvijaju i iskazuju u različitim valutama, poseban rizik za finansijere predstavlja promena deviznog kursa u periodu finansiranja. Ovde se javlja posebna vrsta rizika, koji se vezuju za rizike promene deviznog kursa, kao cene strane valute izražene u domaćom.

U finansijskim transakcijama koje imaju za cilj finansiranje međunarodnog poslovnog poduhvata, osnovni rizik se vezuje za vrstu valute u kojoj je iskazana vrednost finansijske transakcije. Da bi se zaštitili od ovih rizika, ove transakcije se obavljaju u konvertibilnim valutama. Rizicima deviznog kursa izloženi su i finansijer i korisnik finansijskih sredstava. Pri tome, različite rizike imaju oni učesnici u poslu čija nacionalna valuta nije konvertibilna, a ugovaraju finansijsku transakciju u konvertibilnoj valuti.

Ova vrsta je često teško predvidiva i poseban je problem što nastaje po zaključenju poslovne finansijske transakcije i može biti vrlo razorna i poništiti pozitivni rezultat koji transakcija donosi i jednoj i drugoj strani u poslu.²⁵

Rizici promene devizne politike – Rokovi realizacije i naplate finansiranog posla su često veoma dugi, mogu trajati i više desetina godina. U ovako dugom vremenskom periodu zemlja dužnika može doživeti promene u svom privrednom okruženju, pa čak od rasta i razvoja preći u fazu stagnacije i krize, uz otežano servisiranje preuzetih dugova.

Ako primetimo da su ovako dugogodišnji poslovi uglavnom i velike vrednosti može se zaključiti da svaka promena devizne politike zemlje čiji rezident je dužnik u poslu pogađa finansijera. Zato je u nekim situacijama, kada je u pitanju izuzetno veliki iznos finansiranja, sa dugim rokovima, otplate neophodno uključiti i državu kao garanta ovih poslova. Imajući u vidu upravo velike vrednosti neophodne za finansiranje poslovnih poduhvata, država osniva specijalizovane agencije, koje treba da pomognu u plasiranju i pribavljanju finansijskih sredstava, kao i garantovanju otplate pozajmljenih sredstava kroz međunarodno poslovno finansiranje. Ovakve institucije egzistiraju isključivo radi podrške međunarodnom poslovanju i obezbeđenju međunarodnog poslovnog finansiranja.²⁶

²⁵ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 33

²⁶ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 37

13. Cena korišćenja inostranih sredstava finansiranja

Razlozi zbog kojih se preduzeće odlučuje da koristi inostrana finansijska sredstva su brojni:

- ❖ Ukoliko je cena angažovanja inostranog kapitala niža od cene kapitala na domaćem tržištu, preduzeće će angažovati inostrani kapital
- ❖ Zavisnost od visokosofisticirane tehnologije i potreba uvoza kvalitetne skupe opreme, često primorava uvozna preduzeća da ulaze u brojne finansijske konstrukcije koje podrazumevaju odložena plaćanja ili dobijanje kredita od inostranih banaka i firmi.
- ❖ Visoko učešće uvoznih sirovina u proizvodnom procesu može biti povezano sa stranim izvorima finansiranja, kojima preduzeće-finansijer, obezbeđuje kontinuirano snabdevanje repromaterijalom i sirovinama.

Cena koju preduzeće plaća po osnovu korišćenja inostranog kapita (glavnog duga – glavnice), može biti izražena na više načina u zavisnosti od konkretne konstrukcije međunarodnog poslovnog finansiranja:

- ❖ u procentu od iznosa glavnog duga – kamata
- ❖ u apsolutnom iznosu
- ❖ u naturalnom izrazu koji se može izraziti u novcu
- ❖ u obliku prava koje se može izraziti u novcu

Vrednost korišćenja finansijskih sredstava korisnik inostranom finansijeru može platiti:

- ❖ odmah po prilivu finansijskih sredstava
- ❖ u određenom roku po prilivu finansijskih sredstava ²⁷

Način plaćanja, kao i način ugovaranja cene korišćenja finansijskih sredstava, zavisice od toga koji oblik finansiranje je ugovoren, kao i u kom roku se mora izvršiti plaćanje ove nadoknade. ²⁸

14. Oblici međunarodnog poslovnog finansiranja

Brojni su oblici međunarodnog poslovnog finansiranja u zavisnosti od učesnika u poslu, izvora finansiranja, rokova finansiranja i načina naplate usluge međunarodnog poslovnog finansiranja.

²⁷ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 37

²⁸ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 37

U zavisnosti od načina naplate finansijske usluge međunarodno poslovno finansiranje delimo na:

- ❖ Poslove koji podrazumevaju da korisnik angažovanih finansijskih sredstava, u nekom roku, vrati sredstva kao i novčani iznos koji odgovara ceni korišćenih sredstava. Ovo je tipično za kreditne poslove
- ❖ Poslove koji podrazumevaju da korisnik angažovanih finansijskih sredstava, ne vraća sredstva, ali plaća novčani iznos koji odgovara ceni usluge korišćenih sredstava (primer lizinga, forfetinga i faktoringa)
- ❖ Poslove koji podrazumevaju da korisnik angažovanih finansijskih sredstava, ne vraća sredstva, niti plaća novčanu nadoknadu za njihovo korišćenje pošto je reč o jednostranim transferima (primer uloga po osnovu stranih direktnih investicija ili inostrane pomoći).²⁹

15. Instrumenti međunarodnog poslovnog finansiranja

Finansiranje međunarodnih poslovnih transakcija, u fazi pripreme ugovaranja i realizacije odvija se uz korišćenje brojnih instrumenata finansiranja.

Sa rastom uloge finansiranja u međunarodnim poslovima, razvijali su se i instrumenti koji su primenjivani u realizaciji ovih poslova. Instrumenti finansiranja mogu biti:

- ❖ Instrumentni plaćanja u međunarodnom platnom prometu
- ❖ Instrumenti obezbeđenja izvršenja ugovorenih obaveza osnovnog posla i samog posla finansiranja
- ❖ Brojna dokumenta koja prate robu u spoljnotrgovinskom poslu

Svaki od ovih instrumenata naći će primenu u nekoj od faza međunarodnog poslovnog finansiranja.³⁰

Tako će se u fazi pripreme i aplikacije posla finansiranja uvoditi brojna dokumenta koja će se koristiti radi analize rizika. U ovoj fazi, korisnik finansijskih sredstava može raspolagati instrumentima obezbeđenja osnovnog posla ili posla finansiranja. U fazi odobrenja projekta finansiranja, finansijer će se potruditi da dobije od dužnika dokumenta o osiguranju izvršenja dužnikovih obaveza. U fazi realizacije međunarodnog poslovnog finansiranja, primenjivaće se instrumenti međunarodnog platnog prometa, posredstvom kojih će dužnik izvršavati svoju obavezu.³¹

16. Efikasnost finansijskih tržišta

²⁹ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 37

³⁰ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 37

³¹ „Međunarodno poslovno finansiranje“, Jelena Kozomara, Sandra Stojadinović Jovanović, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, str. 38

Deregulacija međunarodnih tržišta umnogome je olakšala strana ulaganja. Zemlje širom sveta su govorile kako im je strano ulaganje potrebno da bi finansirale razvoj svojih privreda. Ali retko su kad pravile razliku između dve vrste stranog ulaganja: ulaganje da bi se nešto izgradilo i jednostavnu kupovinu potpuno razvijene korporacije. Prvo je ulaganje. Drugo je sečenje kupona za lenje, sofisticirani vid isisavanja kapitala na međunarodnom nivou.

Jedan od znakova da neka zemlja gubi ugled bila je visina podeoka na barometru stranog vlasništva. Poreska služba Australije počela je 90-ih da brine o tome što multinacionalne kompanije svode poreze na minimum. Razlog je bio jednostavan. Pod globalizacijom strano vlasništvo je poraslo sa 20 na 60% BDP. Istovetan argument mogao se primeniti u Kanadi i na Novom Zelandu.

Primer ovoga je Bopal – Indija - Trećeg decembra 1984. godine u Indiji se dogodio incident koji se mogao doživeti kao upozorenje na opasnosti sadržane u daljinskim vlasničkim strukturama. U Bopalu, u fabrici u okviru korporacije "Junion karbajd", došlo je do velikog curenja hemikalija. To postrojenje bavilo se proizvodnjom pesticida pod uslovima koji su u SAD nelegalni. Tri hiljade ljudi je umrlo za nekoliko sati, još 15.000 u narednom period, a 200.000 je teško povređeno a 500.000 još ima posebne zdravstvene kartone.³²

17. Efekti priliva stranog kapitala

Kratkoročni i drugoročni efekti priliva stranog kapitala u malim i otvorenim ekonomijama, aktualna su tema još od liberalizacije kapitalnih tokova. Brojni stručni i radni materijali su napisani na ovu temu, a nakon svake valutne ili pad finansijske krize koje su usledile neke nove lekcije su naučene. Otvarana su nova pitanja, ali su se rađale i nove dileme. Ukoliko bi rezultate svih stručnih i istraživačkih radova na ovu temu trebalo da sublimiramo u jednom generalnom zaključku, on bi svakako glasio: na nerazvijenim, ili pak nedovoljno razvijenim tržištima, prilivi stranog kapitala mogu bitno uticati na ukupna makroekonomska kretanja u ekonomiji. Ovo posebno u početnim fazama razvoja finansijskih tržišta koje karakteriše niska ili nedovoljna likvidnost, odsustvo tržišnih instrumenata, visoke kamatne stope, neadekvatna infrastruktura i visok stepen nepoverenja među tržišnim transktorima. Na takvim tržištima strani kapital je ne samo potreban već i neophodan, jer može podstaći privredni rast i povećati konkurentnost domaće privrede. Značajniji priliv stranog kapitala nesumnjivo će povećati kapitalnu bazu u maloj ekonomiji i pokrenuti spiralu smanjenja troškova zaduživanja. Uz to, značajniji prilivi stranog kapitala mogu biti i indikator poverenja stranih investitora u nacionalnu ekonomiju.

Sa intenziviranjem kapitalnih tokova motivisanih visokim prinosima, beleži se i sve veći rast plasmana nerezidenata u državne hartije zemalja u razvoju. Obzirom da je njihova realizacija do tog perioda uglavnom bila opredeljena slabom tražnjom od strane domaćih banaka, jasno je da je dolazak nerezidenata bitno popravio likvidnost ovog tržišta. Rast inostranih plasmana u državne hartije, pre svega dugoročne, podstakao je i željeni razvoj krive prinosa. Prisustvo stranih špekulanata na

³² „Propast globalizma i preoblikovanje sveta, Džon Ralston Sol, Arhipelag, Beograd, 2011.str. 153-154

domaćem tržištu novca ubrzalo je i razvoj tržišta derivata. Ovo iz razloga što su svoju poziciju po osnovu plasmana u državne hartije nominirane u lokalnoj valuti nerezidenti uglavnom hedžovali kroz derivatne FX transakcije. Zbog svega navedenog, strani investitori danas predstavljaju bitan generator razvoja tržišta novca u mnogim zemljama u tranziciji.

Pored nabrojanih pozitivnih efekata, gotovo svi autori radova na ovu temu slažu se i o ceni da prilive kapitala, ma koliko oni bili poželjni, uvek treba pažljivo pratiti. Razloga za to ima nekoliko. Iznenadni značajniji prilivi stranog kapitala, ukoliko nisu sterilisani, najčešće su praćeni :

- ❖ snažnijom aprecijacijom nacionalne valute, koja može umanjiti konkurentnost domaćih razmenljivih dobara u uslovima kada je nacionalan valuta već precenjena
- ❖ naglim rastom ili pak eksplozijom kreditne aktivnosti, što može imati negativne posledice ukoliko najveću propulziju beleži segment potrošačkih i gotovinskih kredita korišćenih za ličnu potrošnju, a ne za privredni rast. Ovo je situacija koja svakako nije poželjna u malim i otvorenim ekonomijama, jer rezultira prekomernim rastom agregatne tražnje
- ❖ rast agregatne tražnje, koji nije praćen adekvatnim rastom proizvodnje, može da indukuje nagli rast cena aktive i domaćih proizvoda, i u konačnom efektu – bolnim prilagođavanjem nacionalne ekonomije.

Konkretni efekti priliva kapitala na realnu ekonomiju zavisice od njihovih motiva i načina na koji su upotrebljeni. Dakle, ukoliko proizvodnja raste dovoljno brzo da obezbedi održivost spoljnog duga, može se očekivati da deficit tekućeg računa na duži period bude održiv. Dijametralno suprotna situacija nastaje kada prilivi predstavljaju okidače za kreditni bum i nagli rast potrošnje kako sektora stanovništva i privrede, tako i države, a rast proizvodnje i investicija izostane. Naličje ovakvih priliva svakako je neodrživost deficita tekućeg računa. Premda zaista nema generalnog priliva iskorišćenog za potrošnju, primer azijskih zemalja u razvoju koje su nakon azijske krize zabeležile suficite tekućeg računa i snažan privredni rast, svakako govori u prilog investiciono orijentisanih priliva. Sa druge strane, prilivi u latinoameričke i istočnoevropske zemlje u razvoju tokom 90-tih mahom su korišćeni za potrošnju. U uslovima kada je deficit tekućeg računa postao neodrživ a servisiranje spoljnog duga dovedeno u pitanje, kapital je počeo da se povlači iz ovih zemalja indukujući bolno prilagođavanje nacionalne ekonomije.³³

³³ „Prilivi stranog kapitala: podrška ili prepreka razvoju?“, mr. Ana Ivković, NBS, Beograd, 2011, str. 64

DRUGI DEO

***MEĐUNARODNA ZADUŽENOST I
DUŽNIČKA KRIZA***

1. Međunarodna zaduženost i dužnička kriza

Međunarodna kretanja kapitala sastavni su deo platnog bilansa, osnovni su faktor finansiranja ili prilagođavanja platnog bilansa i dopunskog finansiranja privrednog razvoja. Kapital se često kreće, u okviru sve razuđenije mreže transnacionalnih preduzeća i banaka, a posredstvom međunarodnih tržišta kapitala, ka područjima u kojima, uz dati rizik, ostvaruje najveći prinos.

U tim okolnostima zaduženost kao problem i dužnička kriza mogu da se posmatraju samo kao anomalija u funkcionisanju međunarodnih tržišta kapitala. Ako se, naime, kapital zaista ulaže tamo gde donosi najveći prinos, onda se iz dela tog prinosa dug može otplaćivati. Do anomalija ipak dolazi zato što između razvoja, rasta nacionalnog dohotka, potrošnje, investicija, izvoznih prihoda i realne kamate na inostrani kapital postoje određene relacije čije narušavanje dovodi do teškoća u otplati kumuliranog duga. Upravo zbog ovih narušenih odnosa su u dužničku krizu padale i razvijene i bogate zemlje u prvoj polovini ovog veka.

Kumuliranje problema zaduženosti je najizrazitiji znak da međunarodni mehanizmi prilagođavanja i finansiranja ne funkcionišu dobro. Međunarodno kretanje kapitala, trgovina kapitalom, je zapravo oblik intertemporalne trgovine. Zemlje koje preferiraju buduću potrošnju u odnosu na današnju prodaju svoju akumulaciju zemljama koje preferiraju današnju potrošnju u odnosu na buduću. Ova intertemporalna trgovina je u obostranom interesu i vodi povećanju svetskog blagostanja.

Prema tome nije rešenje dužničke krize današnjih zemalja u razvoju u tome da se one isključe iz takve intertemporalne trgovine i međunarodnih kretanja kapitala. Iz pojma intertemporalne trgovine sledi da bi to nanelo štetu i razvijenim zemljama. Zbog specifičnih okolnosti i sopstvenih grešaka, privatni kapital se povukao iz zemalja u razvoju. To znači da međunarodni finansijski sistem, zajedno sa institucijama, mora da pronađe načina ne samo da vrati ročnu transformaciju sredstava potrebnih za njihovo razvojno finansiranje, nego i da im taj kapital prikupljen iz privatnih izvora potrošnje preko javnih i međunarodnih institucija. To se, naravno, i do sada pokušavalo, ali u ograničenim merama. Međunarodne finansijske institucije su isuviše uslovljavale korišćenje ovih sredstava šablonski i neprimerenim

konceptima prilagođavanja i razvoja zbog čega je čak deo sredstava ostajao i neplasiran.³⁴

2. Metodi rešavanja dužničke krize

Iako je posle 1990. godine ukupan dug zemalja u razvoju počeo da stagnira, a u nekim njihovim granama i da se smanjuje, dužnička kriza još nije rešena. Ovo pogotovo što je prvi period reagovanja na izvijanje krize dugova bio protekao u znaku izuzetno štetnog, prinudnog prilagođavanja na strani dužničke krize. Tek posle faze prinudnog prilagođavanja sledili su pokušaji njenog suštinskog rešavanja. Među ovim rešenjima se razlikuju metodi koji u suštini samo odlažu otpalu duga i oni koji sadrže i smanjenje duga. Ovo poslednje rešenje trebalo je da je konzistentno sa konceptom prilagođavanja uz razvoj.

U periodu prinudnog prilagođavanja pretežnu ulogu su imali poverioci koji su nastojali da se sačuva sistem međunarodnih kreditnih odnosa i po svaku cenu obezbedi servisiranje duga. Međunarodne finansijske organizacije zajedno sa SAD o čijoj se interesnoj sferi radilo, hitno su sastavili krizne programe za Meksiko, Brazil i Argentinu. Ovi programi su koncipirani kao da je kriza dugova samo problem likvidnosti. Strategija koju je razvila uglavnom vlada SAD, imala je za cilj da zemlje dužnici nastave servisiranje dugova i na taj način ponovo steknu kreditnu sposobnost. Glavni elementi ove strategija bili su:

- ❖ zemlje dužnici stvoriće devize za plaćanje kamate na dug povećanjem izvoza i smanjenjem uvoza.
- ❖ dužnici će dobiti duži period za otplatu glavnice duga
- ❖ komercijalne banke će odobravati nove kredite kako dužnici ne bi pali u docnju u plaćanju kamata
- ❖ međunarodni monetarni fond će omogućiti korišćenje njegovih sredstava i uslovljavati to sprovođenjem suštinskih ekonomskih reformi
- ❖ predviđeno je da se pregovori vode po principu slučaj po slučaj što podrazumeva da se svaki dužnik posebno stavlja na tapet, to jest pred ujednjene poverioca i to svake godine ponovo.

U slučaju Meksika, Argentine i Brazila u 1982/83. godini postignuto je restruktuiranje duga u iznosu od 37,7 milijardi dolara, uz odobravanje svežih sredstava u iznosu od 10,9 milijardi dolara. Zajedno sa sredstvima zvaničnih institucija ukupan iznos je 70 milijardi dolara. Jasno je, međutim da se dug posmatranih zemalja nije smanjio, nego povećao na izvoz svežih sredstava. Iznos plaćanja kamate će ih, takođe još više opterećivati u budućnosti jer kamatu bez odlaganja moraju da plate na reprogramirani dug, istovremeno i dodatne kamate na sveža sredstava, odnosno na sredstva zvaničnih institucija.

Dužnici nisu imali izbora, pa su primenili namenjene im politike prinudnog prilagođavanja koje su sadržavale dva elementa:

³⁴ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 421-447

- ❖ Kontrolu agregatne tražnje
- ❖ Promenu relativnih cena domaćih dobara i dobara koja su predmet međunarodne razmene

Sporazumi sa koordinacionim komitetima transnacionalnih banaka su sadržavali pomenuti koncept prinudnog prilagođavanja, a ceo program reprogramiranja su stavili u veoma kratkoročan vremenski okvir. Sva zakasnela plaćanja kamate moraju suse izmititi pre reprogramiranja. Reprogramiranje glavnice ose odnosilo na 1983. i 1984. godinu, ali su pregovori o odobravanju svežih sredstava za plaćanje kamate održavanji svake godine i trajali su i po pola godine.³⁵

U formalnom smislu u godinama 1983-1984. godina, nastala su velika platnobilansa prilagođavanja u zemljama Latinske Amerike. Samo u prvom delu ovog perioda u inostranstvo je transferisano oko 100 milijardi dolara. Ovo smanjenje deficita platnih bilansa je ostvarno uglavnom smanjenjem investicija. Stoga je i društveni proizvod ove grupe zemalja, u periodu 1982 -1984, padao za 2,4 % prosečno godišnje, zaposlenost se smanjila, a inflacija zaoštrila i poprimila krajnje negativan karakter.

Faza prinudnog prilagođavanja karakteriše da je, polazeći od pogrešne dijagnoze da je problem likvidnosnog karaktera, nametnuto prilagođavanje čije su posledice bile gore od njegovih uzroka i da je ceo teret prilagođavanja svaljen na zemlje dužnika. Transnacionalne banke su odobravale reprogramiranje glavnice pod najnepovoljnijim uslovima. Mnogo obećavani početak novog komercijalnog kreditiranja zemalja u razvoju je jednostavno izostao.

Dužnici su usmereni da se prilagođavaju u najgorim mogućim uslovima, sa malo novih eksternih resursa i u izrazito nepovoljnom spoljnom okruženju. Morali su da podnesu recesiju kao visoku cenu tog prinudnog prilagođavanja.

Smatra se da je izvestan preokret nastao 1985.godine, kada je Svetska Banka morala da konstatuje da je privredni razvoj zemalja dužnika sasvim ugrožen, odnosno da, ako se tako nastavi, cela dekada osamdesetih godina postaje vreme propuštenih šansi i neostvarnih očekivanja.

Istovremeno su počela izvesna raslojavanja i u grupi zemalja kreditora. Potrebne su vidljive razlike u stanovištima evropskih zemalja i njihovih banaka i vlade SAD i njihovih banaka, razlike u stanovištima između multilateralnih institucija i transnacionalnih banaka, kao i između velikih i manjih banaka, postale sve vidljivije. Evropske banke su smatrale da disproporcionalno mnogo sredstava ulažu u restruktuiranje dugova prema transnacionalnim bankama, iako u davanju sindikalizovanih zajmova nisu toliko bile eksponirane, Vlade SAD, Velike Britanije, Japana i Kanade još smatrale da, model prinudnog prilagođavanja treba da se nastavi. Multinacionalne institucije su počele da shvataju dugoročni i strukturno uslovljeni karakter krize dugova i priznale da uspostavljanje kreditiranja od strane transnacionalnih banaka još dugo neće biti. Velike vodeće banke su još smatrale da je metoda prinudnog prilagođavanja bio ispravan i da ga treba nastaviti. Manje i manje eksponirane banke počele su da prodaju svoja potraživanja od zemalja u razvoju uz diskont.

³⁵ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 421-447

Jedna od reakcija na nastalu situaciju bio je i Bejkerov plan. On je sadržavao tri osnovna elementa. Prvo je bilo priznanje činjenice da je recesiono prilagođavanje u visoko zaduženim zemljama bilo kontrareproduktivno. Trajnije rešenje je očigledno u povećanju kapaciteta za servisiranje dugova u tim zemljama. Drugo je bilo priznanje da svi glavni akteri u krizi dugova snose svoj deo odgovornosti. Treći element strategije određivao je specifične zadatke svim akterima. Od zemalja dužnika se zahtevalo da nastave prilagođavanje uključujući sada i strukturne i institucionalne aspekte, kao što su reforma poreskog sistema, tržišno formiranje cena, smanjenje rigidnosti na tržištu radne snage i otvaranje privrede prema svetu. Pristup slučaj po slučaj je zadržan.³⁶

Od transnacionalnih banaka se očekivalo da dodatno pozajme zemljama u razvoju milijardu dolara. Zemlje OECD su bile zadužene da stvore trgovinsko i finansijsko okruženje povoljno za podršku ciljevima razvoja zemalja u razvoju. Multilateralne institucije, posebno Svetska banka i regionalne razvojne banke, trebalo je da za 50% povećaju obim zajmova koje bi odobrili zemljama u razvoju, između ostalog i da bi kompenzirali ulogu MMF koji je iz zemalja dužnika već izvlačio neto odliv sredstava.

Organizacioni oblik primene ove strategije bili su sporazumi o višegodišnjem reprogramiranju. Svi glavni učesnici, posebno transnacionalne banke, izgledalo je da prihvataju Bejkerov plan.

U periodu 1985-1986. godine ipak se nastavio masovan odliv sredstava iz zemalja dužnika, zbog visokog nivoa plaćanja kamate i zbog nemogućnosti pristupa međunarodnom tržištu kapitala. Strategija druge faze krize dugova stvorila je očekivanje da će ta kriza biti pod kontrolom i da će sveža sredstva iz transnacionalnih banaka i multilateralnih institucija pomeriti težište politike sa prilagođavanja po svaku cenu na prilagođavanje uz razvoj. Nijedno od tih očekivanja se nije ostvarilo. Transnacionalne banke nisu stavile na raspolaganje predviđenih 20 milijardi dolara. Veliki nedostatak američkog plana bio je i da on nije prodradumevao nikakvo ozbiljnije finansijsko angažovanje samih SAD. Na osnovu toga bilo je teško druge aktere ubediti da sprovedu Bejkerov plan.

Nastao je jedan period u kome su transnacionalne banke svu svoju pažnju posvetile poboljšanju bilansa. Povećavale su rezerve za slučaj otpisa nenaplativih potraživanja, prestale su da kreditiraju zemlje u razvoju i počele su da se, prodajom uz diskont, oslobađaju dugova prema zemljama u razvoju.

U tim uslovima sve je veći broj dužnika došao u položaj da javno ili prećutno ispolji nesposobnost servisiranja duga. Pozicija dužnika i poverilaca u odnosu na takvo stanje je od bitnog značaja za modalitete rešavanje krize dugova.

Kada se prema inostranstvu zadužuje država ili ona garantuje za dug preduzeća i banaka, najveći deo duga postaje obaveza države. Nesposobnost plaćanja od strane države se u pravnom pogledu bitno razlikuje od nesposobnosti plaćanja individualnih pravnih lica. Dok se po osnovu dužničkih papira od individualnih pravnih lica dug može naplatiti plenidbom imovine i sudskim izvršenjem, to u slučaju

³⁶ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 421-447

suverene države nije moguće. Za države ne važi princip bankrotstva. Pored toga, dugo se smatralo da će država uredno plaćati, sve dok im se obezbedi dovoljan priliv svežih sredstava za plaćanje kamate po dugu.

Ipak i za suverene države postoji rizik vezan za odluku o prestanku servisiranja spoljnog duga. Prvo poverioci mogu tražiti da njihova država ili centralna banka blokira devizne rezerve ili drugu finansijsku aktivu ili imovinu dužnika. Drugo, zemlja dužnik se, za kaznu može isključiti iz svakog daljeg pozajmljivanja. Poverioci će malo verovati da će dužnik ubrzo po prestanku servisiranja „starog“ duga odjednom postati ažuran u servisiranju novog duga. Ovakvo isključivanje iz međunarodnih izvora i tržišta kapitala teško pogađa zemlje u razvoju s obzirom na to da one inostrani kapital koriste od međunarodne trgovine. Suvereni dužnici rizikuju zaplenu robe u inostranstvu, ne dobijaju kredite za finansiranje trgovine, ne omogućava im se korišćenje instrumenata i mehanizama međunarodnog platnog prometa. To će trgovinu suverenog dužnika svesti na trampu.³⁷

Naravno, smatra se da postoje i neke prednosti obustavljanja servisiranja spoljnog duga od strane suverenog dužnika. On privremeno ušteduje sredstva u visini glavnice i prispelih kamata. Iskušenje da se jednostrano proglasi moratorijum na servisiranje duga utoliko je veće ukoliko je teret duga veći. Indikator tereta duga je neto transfer resursa iz jednačine, što je zapravo razlika između novog zaduživanja i službe duga. Ovaj neto odliv resursa iz zemalja dužnika bio je izrazito velik od 1983. do 1990. godine.

Jednostrani prekid servisiranja dugova nastaje upravo u takvim okolnostima. Kada su bar neki poverioci postali svesni ovih relacija, počelo se razmišljati ne samo o odlaganju otplate glavnice nego i o novim metodima kojima bi se i sam iznos duga efektivno smanjio, zajedno sa teretom njegovog servisiranja.

Kao što smo pokazali, posle prve faze izuzetno štetnog prinudnog prilagođavanja, trebalo je da usledi faza prilagođavanja uz razvoj. Ona uglavnom nije uspeła. Zato su se pojavljivali predlozi koji bi dovodili do smanjenja duga, putem snižavanja kamatnih stopa ili otpisivanja dela duga. Neki poverioci su to indirektno već činili na sekundarnom tržištu dugova, gde je njihova cena već strmo padala.

Novi američki ministar finansija N. Bredi je u martu 1989. godine predložio novi plan koji je pošao od priznanja da zemlje u razvoju ne mogu da otplaćuju ceo dug. Njegov plan je ima tri glavna elementa:

- ❖ Od banaka se zahtevalo da prihvate finansiranje svežim sredstvima, ali i smanjenje duga
- ❖ MMF i Svetska Banka su pozvani da obezbede sredstva za smanjenje tereta servisiranja duga. One su, na primer; mogle da garantuju emisiju obveznica nekog dužnika u zamenu za postojeći dug ili da daju sredstva za povećanje deviznih rezervi nakon što su se one utanjile zbog otkupa sopstvenih dugova
- ❖ Od MMF je zatraženo da svoja sredstava dužnicima stavi na raspolaganje i pre nego što se postigne za transnacionalne banke Bejkerov plana.

³⁷ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 421-447

Smatra se da je to rezultat američke procene da je neefikasno rešavanje krize dugova razorila političku stabilnost Latinske Amerike. U međuvremenu, banke su dovoljno sanirale svoje bilanse tako da dug zemalja u razvoju nije više pretio raspadom međunarodne finansijske stabilnosti.

Time su otvorena vrata za nove, nekonvencionalne, inovativne metode rešavanja problema dugova. Jedan od ciljeva tih metoda je i smanjenje dugova. U te svrhe su se tražila rešenja kako u krugovima zvaničnih poverilaca, tako i na finansijskim tržištima.

Zemlje u razvoju veliki deo svojih dugova imaju prema zvaničnim kreditorima. Zato su za njih metodi konverzije zvaničnih bilateralnih dugova vrlo važni.³⁸

Pariski klub je značajnije mere preduzeo tek u septembru 1990. godine. Prihvatio je za zemlje u razvoju na niskom nivou dohotka, da produže period počeka i produže rokove otplate glavnice. Pri tome su prioritet imale zemlje na nižem nivou dohotka, one sa najvišom proporcijom dugova prema zvaničnim poveriocima i one sa najvišim stepenom zaduženosti. Prihvaćena je klauzula o 10%. To je klauzula o konverziji do 10%, koja zvaničnim kreditorima dozvoljava, na dobrovoljnoj i bilateralnoj bazi, da do 10% zvaničnih zajmova i do 100% zvanične pomoći razvoju pretvore u deonice ili trajni kapital preduzeća u zemljama u razvoju, odnosno u pomoć savladavanju ekoloških ili razvojnih problema.

Početak 1992. godine Pariski klub je obavio ovakve svopove sa zemljama: Benin, Kongo, Obala Slonovače, Ekvador, Egipat, El Salvador, Honduras, Jamajka, Maroko, Nikaragva, Nigerija, Peru, Filipini, Poljska i Senegal.

SAD su prihvatile da konvencionalni dug nekih zemalja Latinske Amerike smanje i da prihvate otplatu kamate u lokalnoj valuti.

Pošto konverzija bilateralnih zvaničnih dugova nije uzela veće razmere, ostalo je da se traže tržišni metodi reorganizacije i smanjenja dugova.

Jedan od mnogo korišćenih metoda bio je otkup dugova na sekundarnim tržištima, po nižoj ceni. Posle izvesnog vremena ekonomska nauka je došla do zaključka da zemlja u razvoju koja otkupljuje sopstvene dugove čini to na sopstvenu štetu i transferiše sredstva u zemlje poverioce.

Postoje i drugi oblici konverzije dugova. Najpoznatiji je oblik zamena duga za deonički kapital. U tom slučaju strani kupac kupuje dug neke zemlje u razvoju uz diskont na sekundarnom tržištu, a zatim ga prodaje vladi zemlje dužnika za nacionalnu valutu. Zatim je strani kupac dužan da za lokalnu valutu kupi deonice nekog preduzeća ili izvrši neku direktnu investiciju.

Ni ovi svopovi, na drugi pogled, ne moraju da budu u interesu zemlje dužnika. Bez konverzije bi, na primer, jedna milijarda doalra direktnih investicija za toliko popravila njen platni bilans i povećala devizne rezerve. Sa konverzijom dužnik umesto ovih

³⁸ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 421-447

koristi samo zamenjuje jedan oblik duga sa drugim. Cela transakcija se može posmatrati iz dva dela:

- ❖ direktne investicije od 1 milijarde dolara
- ❖ otkup sopstenog duga sa tih milijardu dolara. Znamo iz prvog primera iz otkupa dugada dužnik ot toga ima samo štetu

Tipično je da je zamena duga za deonički kapital bilo u značajnijim razmerama u zemljama za koje je glavni poverilac bio vezan ne samo ekonomskim nego i strateškim i ideološkim motivima.³⁹

Poseban oblik svopa je zamena duga za dug. Dužnik može da emituje obveznice sa kojima svoj „stari“ dug zamenjuje za novi, pri čemu se stari dug iskazuje po diskontovanoj ceni sa sekundarnog tržišta. Ako uslovi emitovanja novog duga ne bi bili povoljniji od uslova starog duga, ništa se zapravo ne bi ni desilo. Dužnik bi vršio ista plaćanja istim poveriocima. Situacija se menja ako dužnik svoj stari dug zamenjuje za prioritetni novi dug. To znači da će se za obaveze iz novog duga prvo u celini izvršavati pre nego što se išta plati po osnovu starog duga. Razume se, cena starog duga će odmah pasti, što je u korist dužnika. Ovaj model konverzije dugova odgovara dužniku jer korist koju stiču novi poveroci zapravo plaćaju stari. Ipak ovakvih konverzija nije bilo mnogo. Prvo zato što u slučaju mnogih dužnika njihov multilateralni sporazum sa poveriocima to isključuje i, drugo, što nije bilo mnogo poverenja da će dužnici biti u stanju da uredno otplaćuju novi dug.

Bilo je i drugih ideja i predloga za konverziju dugova. Predlog Modiljani-Dornbuš dat je za slučaj sveobuhvatnijih restrukturisanja dugova pojedini dužnika. Predloženo je da se za određeni period vremena kamata na sve vrste dugova plaća u nacionalnoj valuteis tim što bi poverioci datu količinu nacionalne valute mogli da investiraju u lokalnu privredu. Dividende ili drugi oblici prinosa na ovako investirani kapital bili bi, posle određenog vremena, konvertibilni i transferabilni u inostranstvo.

Drugi koncept je zamena duga za robu. Od svih dužnika je samo Peru uspeo da sa dvadeset američkih banaka ugovori zamenu duga za izvozu robu. Poverioci se u principu protive ovakvim šemama jer je u njima skogo nemoguće ravnopravno tretirati sve poverioce, čime bi se povredila *pari passu* klauzula iz sporazuma o sindikalizovanim zajmovima.

Zamena duga za ekološke programe vršila se u Boliviji i Kostariki. U pripremi su i drugi projekti kojima bi se sačuvao deo prirode u amazonskom basenu ili u Zambiji, odnosno na Madagaskaru. Tehnika je takva da inostrana insistucija uloži sredstva za otkup duga na sekundarnom tržištu, a da zatim celu nominalnu vrednost u lokalnoj valuti uloži u realizaciju ekoloških projekata.

Zamena duga za razvoj. Primer je banka koje je poklonila potpuno bezvredan sudanski dug UNICEF-a, uz suglasnost sudanske vlade da će iznos duga u nacionalnoj valuti utrošiti na razvojne projekte u sušom pogođenim regionima.

³⁹ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 421-447

U svim nekonvencionalnim oblicima smanjenja duga polazi se od priznanja da je tržišna vrednost duga daleko ispod nominalne. Tržišna cena duga je, kao što smo pokazali, izvedena iz različitih procena o spremnosti i sposobnosti dužnika da plati obaveze po dugu. Pošto je veliki deo dugova zemalja u razvoju postao dug države, suvereni dug, u oceni sposobnosti zemlje da otplaćuje svoj dug ulogu igraju mnogi faktori koji se kombinuju u neki indeks rizičnosti duga pojedinih zemalja. Do takvih procena se dolazi metodima country risk analize.⁴⁰

Postoje brojni modeli country risk analize. Svi oni se oslanjaju na određeni broj faktora, odnosno njihovih indikatora, a razlikuju se uglavnom po tome kakav ponder se pridaje pojedinim indikatorima pri svođenju na neki sintetički pokazatelj. Faktori koji u principu povećavaju country risk, odnosno govore o tome da je zemlja verovatno problematičan dužnik, pa je u nju ulagati visoko rizično, obično su sledeći:

- ❖ veliki deficit javnih finansija, u procentu od društvenog proizvoda
- ❖ visoka stopa monetarne ekspanzije
- ❖ ranjivi odnosi razmene
- ❖ nefleksibilan i precenjeni kurs domaće valute
- ❖ veliki udeo javnih rashoda sa niskom stopom prinosa
- ❖ postojanje kontrole cena, limita kamatnih stopa, trgovinskih ograničenja i drugih prepreka ažurnom prilagođavanju privrede na promene relativnih cena
- ❖ građanstvo i politički sistem koji zahtevaju, odnosno omogućavaju održavanje višeg nivoa potrošnje uz deficitarno finansiranje

Zemlja koja ima visok nivo domaćeg javnog duga već je opterećana njegovim servisiranjem značajnim delom društvenog proizvoda. Takva zemlja će imati teškoća u servisiranju spoljnog duga ne samo zbog nedostatka deviza nego i zbog nedostatka domaće akumulacije koja bi mogla da se konvertuje u devize za servisiranje eksternog duga.

Ako zemlja ima visoku stopu monetarne ekspanzije, pre ili posle će doći u stanje hiperinflacije kada nastaje opšta privredna nestabilnost, pogoršava se efikasnost alokacije resursa.

Ako zemlja duže vremena ima pogoršanje odnosa razmene, to znači da je kupovna moć njenog izvoza sve manja, odnosno da sve veći deo izvoznih prihoda mora da troši za nepromenjeni realni obim uvoza. U tim okolnostima, pogotovu ako je esencijalni uvoz veliki, manje će deviza ostajati za servisiranje duga.

Precenjeni kurs nacionalne valute znači subvencionisanje uvoza i oporezivanje izvoza. To će dalje da smanji devizni priliv. Za precenjenu nacionalnu valutu, hiperinflaciju i nestabilnost vezuje se i pojava bega kapitala. Beg kapitala nastaje kada stanovništvo i privreda nemaju drugog načina da sačuvaju realnu vrednost svoje imovine sem da je pretvore u devize. Ukoliko je kurs deviza potcenjen, a mogućnost njihove legalne upotrebe ograničena, kapital pretvoren u devize će da pobegne u inostranstvo. U zemljama Latinske Amerike se računa da beg kapitala iznosi i oko ili preko polovine njihovog zaduživanja u inostranstvu.

⁴⁰ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003, str. 421-447

Države u kojima je posredstvom javnog sektora mnogo kapitala uloženo u delatnosti u kojima on, donosi mali prinos, biće manje akumulacije za razvoj, ali i za servisiranje dugova.

Kontrola cena, kamatnih stopa, deviznog kursa, kao i trgovinska i devizna ograničenja, usporavaju ili onemogućavaju ažurnu reakciju preduzeća na eksterne šokove ili na promene relativnih cena, kao osnovnih tržišnih signala. Dužnik koji je ovako hendikepiran u pogledu prilagođavanja, neće uživati poverenje poverilaca.

Svaki od pomenutih faktora iz kojih se sastoji country risk izražavaju se sa jednim ili više indikatora. Ekonomski indikatorima se jos dodaju procene političkog rizika. On se sastoji u mogućnosti da u nestabilnim političkim sistemima, gde se vlade brzo smenjuju, nove vlade ne priznaju i ne izvršavaju preuzete obaveze prethodnih.

Kriza dugova se još ne približava svom rešenju, odnosno povoljnom rešenju. U svetskoj privredi su dužnici i poverioci međusobno povezani i drugim poslovnim vezama. Jedni su drugima kupci za robu, usluge, tehnologiju, energiju, sirovine i radnu snagu. Nerešena dužnička kriza po ovom osnovu usporava i međunarodnu trgovinu, pa i privrede zemalja poverilaca.⁴¹

3. Uzroci aktuelne finansijske krize

Pitanje koje dolazi za prvo mesto – finansijska stabilnost ili centralno bankarstvo – nije pitanje: jaje ili kokoška; historija je sasvim jasno pokazala da je finansijska nestabilnost došla pre centralnog bankarstva. Taj argument je dobro obrazložen u ispitivanju događaja nakon američke krize 1907. godine koja se dogodila kada nije postojala centralna banka. U toj krizi se pokazala neophodnost centralne banke, što je direktno dovelo do osnivanja FED sistema u SAD. Finansijska nestabilnost je uzrok stvaranje centralnog bankarstva, a ne obrnuto.⁴²

Vraćajući se u veliku depresiju 1930-tih godina, pojavljuje se snažan rast kredita u 1920-im godinama s razvojem kupovine na otplatu u ratama, iza kojeg je usledila kreditna kontrakcija u 1930-im godinama. Važno je međutim, da današnja vladajuća mudrost i dalje optužuje Veliku depresiju samo za preterano restriktivnu monetarnu politiku u 1930-im zanemarujući preterano stvaranje kredita u 1920-im.⁴³

Tokom poslednje tri decenije finansijske i banakrske krize više puta su pogodile države Latinske Amerike, jednom snažno jug Azije (tzv. azijske "tigrove"), jednom Rusiju, i u prvoj deceniji 21. veka i Sjedinjene Američke Države i Evropsku uniju i mnoge druge države širom sveta.

Sama kriza ima za posledicu najpre pad cena i profita ispod normalnog nivoa, što znači ispod cene proizvodnje i prosečnog profita. Proizvodnja se smanjuje, slabija preduzeća propadaju i naposljetku samo ona nastavljaju sa proizvodnjom koja i pored palih cena postižu prosečan profit. Ali taj prosečan profit sad ima drugi nivo. On više

⁴¹ „Međunarodno finansiranje“, Oskar Kovač, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003., str. 421-447

⁴² „Uzroci finansijskih kriza“, George Cooper, MASMEDIA, Zagreb, 2009., str. 61

⁴³ „Uspon novca – finansijska historija sveta“, Nil Ferguson, Plato, Beograd, 2010., str. 57-57

ne odgovara organskom sastavu na polaznoj tački industrijskog ciklusa, nego izmenjenom, višem organskom sastavu kapitala.

Obratno, u indrustrijama s manjim obimom stalnog kapitala dolazi do bržeg prilagođavanja potrošnji, porast cena ostaje u užim granicama i manje se potstiče akumulacija. To je dalji razlog za nastajanje disproporcionalnosti za koncentrisanje kapitala koji treba da se upotrebi za nove plasmane u onim granama proizvodnje gde cene najbrže i najviše rastu, a ujedno i razlog zašto uopšte krize imaju utoliko jače dejstvo što je obimniji stalni kapital uopšte, i utoliko jače u onim granama proizvodnje gde je stalni kapital najveći.⁴⁴

Pojavni oblici i povodi krize menjali su se svaki put. Jedan aspekt njihove suštine bio i ostao neizmenjen. Svaki put, bez izuzetka, glavni motiv je bila i ostala neograničena pohlepa, želja da se zarade višestruke kamate i globalnim investitorima obezbede viši profiti na ogromna slobodna sredstva koja se danas mere u trilionima dolara.

Svaki put je u krizu vodio pritisak da se preduzimaju sve rizičnija ali unosnija ulaganja, da se ide dalje i dublje, do krajnjih granica pravnog i regulatornog okvira. Svaki put se na pojavu novih investicionih mogućnosti, bilo u državi investitora ili inostranstvu, reagovalo pohlepno, prebrzo i prejako. I svaki put su ozbiljno podbacile nadzorne, kontrole i regulatorne funkcije, bilo zato što su bile slabe, neizgrađene i nepovezane, ili zato što im tekuća ekonomska ideologija na vlasti nije omogućila da deluju.⁴⁵

⁴⁴ „Finansijski kapital“, Rudolf Hilferding, Kultura Beograd, 1952., str. 288

⁴⁵ „Globalna finansijska kriza: poruke i pouke za kasne tranzicije privrede“ Vujović, D., Univerzitet Singidunum, Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju, Beograd, 2008., str. 5.

TREĆI DEO

ZEMLJE BRIKS-A

1. Zemlje BRIKS-a

Slika 1.

Udruženje zemalja koje prethodi BRIKS-u je BRIK. U ekonomiji, BRIK predstavlja akronim koji se odnosi na zemlje Brazila, Rusije, Indije i Kine, odnosno zemlje za koje se smatra da su u sličnoj fazi novih naprednih ekonomija. Zapravo, BRIK predstavlja udruženje zemalja u razvoju za koje se smatralo da imaju veliki potencijal.

Tvorac ovog akronima ili kako ga nazivaju mnogi istraživači „Otac BRIK-a“ je poznati ekonomista Džim O’Nil. Skraćenica je nastala 2001. godine. Tada je u analitičkoj belešci on napisao da Brazil, Rusija, Indija i Kina do 2050. godine mogu da postanu zemlje koje će biti dominantne u svetskoj ekonomiji. Nekoliko godina kasnije ovo tvrđenje je rešila da opovrgne Južnoafrička Republika koja je ulagala velike napore da postane peta članica.

Zadatak koji stoji pred članicama BRIKS-a (Brazil, Rusija, Kina, JAR, Indija) je da ostvare sinergiju nacionalnih ekonomija radi zajedničkog reformisanja svetskog finansijskog i ekonomskog sistema.

Tokom 12 godina postojanja BRIKS se pretvorila u uticajnu međunarodnu organizaciju, koja čini tj. obuhvata 43% stanovništva i četvrtinu svetske ekonomije. Prema ovome, uloga koju organizacija može da igra na svetskom finansijskom tržištu mogla bi biti značajno veća.

U svakom slučaju, udeo BRIKS-a u svetskim finansijskim institucijama i u Svetskoj banci i u Međunarodnom monetarnom fondu su niže nego što je njihova realna težina u svetskoj ekonomiji. A SAD se aktivno protive da BRIKS više i aktivnije učestvuje proporcionalno svojoj realnoj moći. To je razumljivo, jer upravo zemlje članice BRIKS-a postavljaju cilj – transformacija sadašnjeg makrosistema u čijem centru se nalaze SAD i EU, i koji mnogi nazivaju Evro-Atlantki. BRIKS je savez država koje su se okupile kako bi strateški zajedno radile na dubokoj reformi međunarodne finansijske i ekonomske arhitekture.

Važan korak ka približavanju ekonomija Brazila, Rusije, Indije, Kine i JAR može biti stvaranje zajedničke banke. Kapital od 50 milijardi dolara, to je prilično velika suma koja može biti iskorišćena kako za razvoj samih država BRIKS-a, tako i za međunarodni razvoj uopšte. Podjednako je važan i Stabilizacioni fond BRIKS koji bi imao kapital 100 milijardi dolara i koji bi trebalo da bude korišćen u slučaju nedostatka likvidnosti na svetskim tržištima.⁴⁶

2. Brazil

Brazil je najveća država u Južnoj Americi. Prema površini i broju stanovnika od preko 190 miliona, peta je najveća zemlja na svetu. Jedina je država portugalskog govornog područja u Americi i najveća luzofonska zemlja na svetu.

Prema BDP-u, brazilska je ekonomija osma najveća na svetu, dok je prema paritetu kupovne moći sedma najveća. Brazil je jedna od najbrže rastućih velikih svetskih ekonomija i novih svetskih gospodarskih sila. Brazil je jedan od osnivača Ujedinjenih naroda i organizacija G-20, CPLP, Latinske Unije, Organizacije Ibero-američkih država, Mercosula, Unije južnoameričkih država i takođe jedna od zemalja BRIKS-a.

Brazil je prema Međunarodnom monetarnom fondu i Svetskoj banci najveća nacionalna ekonomija u Latinskoj Americi, osma najveća svetska ekonomija po tržišnim tečajevima i sedma najveća u paritetu kupovne moći. Aktualni je BDP po glavi stanovnika 10 200 \$, prema podacima svjetske banke 64. najveći BDP na svetu.

Brazil je svoju valutu, real, 1994. vezao za američki dolar. Ipak, nakon istočnoazijske finansijske krize, ruske krize 1998., i niza negativnih finansijskih događaja koji su usledili, Centralna brazilska banka privremeno je promenila svoju monetarnu politiku. Brazil je sredinom 2002. primio paket pomoći Međunarodnog monetarnog fonda od 30,4 milijardi \$, tada rekordan iznos. Brazilska centralna banka dug je MMF-u vratila 2005., iako to nije bilo predviđeno do 2006. Kontrola inflacije trenutno je značajni deo uloge centralne banke u utvrđivanju kratkoročnih kamatnih stopa kao mere monetarne politike.

Mnogi ekonomisti Brazil smatraju zemljom s ogromnim razvojnim potencijalom. Neki ekonomski analitičari, kao Peter Gutmann, tvrde da će 2050. Brazil postići životni

⁴⁶ www.vaseljenska.com, subota 25. januar 2014. godine

standard zemalja Eurozone iz 2005. Prema podacima Goldman Sachsa, Brazil će 2050. dostići BDP od 11 366 000 miliona USD i 49 759 USD po stanovniku, kao četvrta najveća ekonomija na svetu.⁴⁷

Banco do Brasil S.A. je najveća brazilska i latinoamerička banka po imovini, a treća po tržišnoj vrednosti. Centrala banke u Braziliji osnovana je 1808. i najstarija je aktivna banka u Brazilu – i jedna od najstarijih finansijskih institucija na svetu. Raspolaže sa ukupnom imovinom od oko 557,6 milijardi \$.

Banco do Brasil kontroliše brazilska Vlada (73%), ali njenim deonicama se trguje na Sao Paulo berzi i njena uprava prati standarde međunarodne bankarske prakse (Bazelski Sporazum). Od 2000. ona je jedna od četiri najprofitabilnijih brazilskih banaka (ostale su Itaú Unibanco, Bradesco, i Santander Brasil) i zauzima najjaču lidersku poziciju u javnom bankarstvu.⁴⁸

⁴⁷ sr.wikipedia.org, subota 25. januar 2014. godine

⁴⁸ sr.wikipedia.org, subota 25. januar 2014. godine

Assets		Liabilities and equity	
Assets in foreign currencies	848,146,076	Liabilities in foreign currencies	27,666,610
Cash and cash equivalents	23,040,967	Items in the course of collection	891,947
Time deposits placed with financial institutions	28,962,967	Deposits received from financial institutions	1,566
Funds under external management	14,517,194	Financial assets sold under repurchase agreements	5,846,443
Financial assets purchased under resale agreements	33,114,982	Derivatives	571
Derivatives	3,210	Accounts payable	9,780,675
Securities	723,652,155	Deposits received from international financial organizations	11,141,320
Receivables	4,073,636	Other	4,088
Gold	6,300,328		
Investment in international financial organizations	14,481,347		
Assets in local currency	999,022,103	Liabilities in local currency	1,624,156,299
Deposits	1,496,437	Items in the course of collection	19,765
Derivatives	15,726,012	Deposits received from Financial institutions	344,415,773
Federal government securities	932,344,185	Financial assets sold under repurchase agreements	705,680,102
Receivables from the federal government	10,810,243	Derivatives	7,231,892
Receivables from the federal government	36,915,231	Payables to the federal government	535,648,506
Property and equipment	778,323	Accounts payable	976,144
Other	951,672	Deposits received from international financial organizations	6,245
		Provisions	30,148,737
		Other	29,132
		Currency in circulation	175,365,950
		Equity	14,550,673
		Capital	24,675,451
		Revenue reserve	6,624,205
		Revaluation reserve	444,441
		Gains (losses) recognized directly in equity	(17,193,424)
		Income accounts	5,426,647
		Creditor	181,901,519
		(Debtor)	(176,472,872)

Total assets	1,847,168,179	Total liabilities and equity	1,847,168,179
---------------------	----------------------	-------------------------------------	----------------------

Tabela 2. Banco do Brasil SA – Bilans stanja 2013 ⁴⁹

Banco do Brasil je osnovao tadašnji prestolonaslednik Portugala João VI kako bi finansirao javni dug kraljevine kada se preselio iz Evrope u Brazil, 1808. Banka je dva puta u istoriji bankrotirala: jednom 1821. kada se prestolonaslednik vratio u Portugal, ponevši sa sobom svu imovinu banke, i drugi put 1898.

⁴⁹ www.bcb.gov.br – Banco Central do Brasil, subota 25. januar 2014. godine

Slika 2.

Od 1821. do 1964. Banco do Brasil je ponekad obavljala zadatke koji su izlazili iz okvira njene uloge kao tradicionalne komercijalne banke, kao što je izdavanje novčanica, držanje monopola nad menjačkim transakcijama i funkcionisanje kao Nacionalni Trezor za Vladu. Takvi zadaci su postepeno predavani drugim saveznom institucijama, uglavnom posle osnivanja Centralne Banke Brazila 1964. i odvajanjem od Nacionalnog Trezora 1987.

Banco do Brasil je obavljala funkcije savezne banke: kontrolisala je spoljnu trgovinu, obavljala menjačke operacije u ime preduzeća javnog sektora i Nacionalnog Trezora; sprovodila propise koje su postavili SUMOC i Banka za Poljoprivredno, Industrijsko i Komercijalno Kreditiranje, kao i primala zahteve za rezerve i dobrovoljne depozite komercijalnih banaka.

Nacionalni Trezor je bilo telo koje je izdavalo novčanice, ali sam proces izdavanja je bio veoma složen i uključivao je nekoliko saveznih tela. Mada su postignuta neka poboljšanja, institucionalni proces nije bio kompletan. Centralna Banka je postala banka za izdavanje novčanica, ali je delovala u skladu sa potrebama Banke Brazila. Bila je takođe i banka nad bankama, ali nije bila jedina koja je čuvala depozite finansijskih institucija zato što su ove institucije svoje dobrovoljne depozite stavljale u Banku Brazila. Osim toga, Centralna Banka je bila savezni finansijski agent, zadužena za upravljanje saveznom javnim dugom, ali nije bila blagajna za Nacionalni Trezor, jer je to bila funkcija Banke Brazila.

1985. je doneta odluka o finansijskoj reorganizaciji vlade, koje je podrazumevalo razdvajanje računa i funkcija Centralne Banke, Banke Brazila i Nacionalnog Trezora. 1986. fiskalni budžet, a ne samo svi prihodi i rashodi Nacionalnog Trezora su bili uključeni, već i svi računi fiskalne prirode su bili pod Monetarnim Budžetom. 1986. "prenosni provizionni račun" je ugašen i, od tada na dalje, sredstva koja su išla iz Centralne Banke u Banku Brazila su bila jasno identifikovana u budžetu svake institucije, čime se eliminisao automatski transfer koji je otežavao upravljanje Centralnom Bankom.⁵⁰

U procesu koji je trajao i tokom 1988. funkcije monetarne vlasti su progresivno prelazile sa Banke Brazila na Centralnu Banku, a one atipične aktivnosti koje je Centralna Banka do tada obavljala, kao što su aktivnosti vezane za ekonomske inicijative i administracija saveznog javnog duga, prenete su na Nacionalni Trezor. Ustav iz 1988. reguliše pitanja Centralne Banke, kao što su ekskluzivno pravo Unije da izdaje novac, potreba da osobe koje Predsednik Republike imenuje da budu predsednik i direktor Centralne Banke prethodno mora da odobri Senat, i zabrana direktnih ili indirektnih davanja zajmova Nacionalnom Trezoru. Ovaj Ustav takođe

⁵⁰ www.bcb.gov.br – Banco Central do Brasil, subota 25. januar 2014. godine

ustanovljava nacrt Dopunskog Zakona Nacionalnog Fiskalnog Sistema, koji treba da zameni Zakon br. 4.595, a koji se tiče raznih i važnih aspekata strukture i aktivnosti Banco Central do Brazil.

Od 1992. na ovamo ona je restrukturirana kao komercijalna banka, uz korišćenje njene ogromne geografske rasprostranjenosti i kreditne imovine za pokretanje njenog transformisanja u "normalnu" banku. Tokom tog procesa, desetine hiljada radnika je otpušteno.

Posle decenija gubitaka koji su finansirani iz javne blagajne, banka je postala veoma profitabilna i sada je jedna od ključnih struktura koje koristi vlada za finansiranje javnih programa, potput "Fome Zero" (Nema gladi) i DRS (Održivi regionalni razvoj).

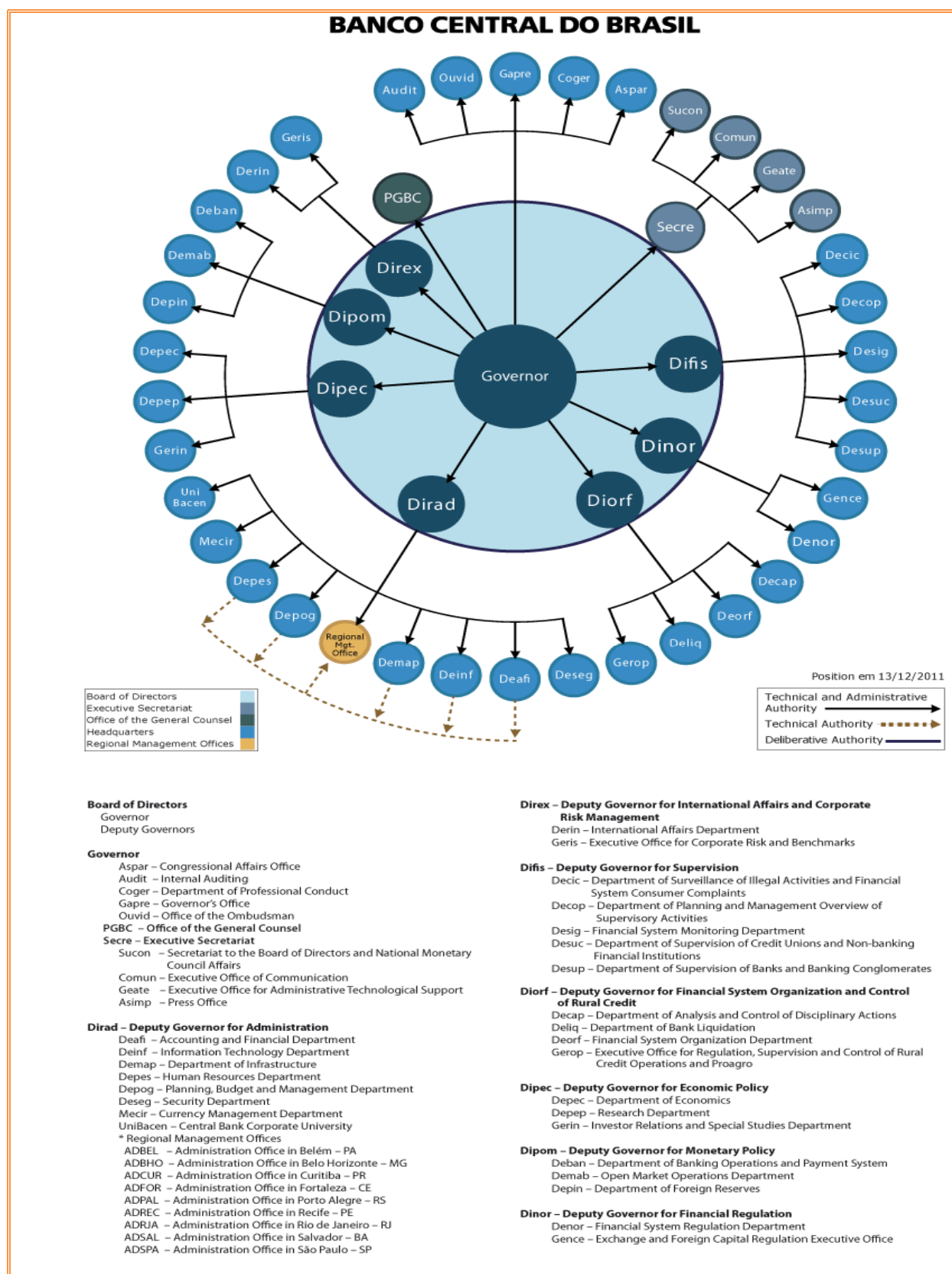
Pored komercijalnih i saveznih usluga, banka nudi veliki broj usluga klijentima uključujući plaćanje računa (Boleto), zajmove preko bankomata, i kompletan paket koji uključuje brojeve računa za CHECKING ACCOUNT, višestruki SAVING ACCOUNT-i investicioni račun. Imalac ovakvog računa može da se prijavi za međunarodnu Mastercard i Viza debit kartice koja može da bude i kreditna kartica na LOAN ACCOUNT i debitna kartica na CHECKING ACCOUNT (malo drugačije nego u mnogim drugim zemljama, u kojima se i debitne i kreditne funkcije koriste preko CHECKING ACCOUNT). Spisak usluga koje se nude uključuje mnoge složene automatske funkcije sa bankomata i online, kao što je veliki broj raznih zajmova, automatsko plaćanje, plaćanje brazilskih računa, i depozite na druge brazilске račune. Mnogi trgovci rutinski već prihvataju transfer sa računa-na račun kao način plaćanja robe.

Strateško planiranje Banco Central do Brazil (Centralna Banka Brazila) ima za cilj da ustanovi fokus na aktivnosti te institucije. Ono uzima u obzir identifikovane izazove i promene u spoljašnjoj i unutrašnjoj okolini Banke, kao i smernice koje izdaje njena viša uprava. Strateško planiranje se periodično revidira i započinje definisanjem strateških smernica, što zahteva kolektivan napor refleksije od izvršnih lica ove institucije.

Strateške smernice koje odobrava Odbor Banco Central do Brazil banke uključuju institucionalnu misiju ove banke, viziju budućih organizacionih vrednosti i strateških ciljeva. Ove strateške smernice usmeravaju sprovođenje makro procesa ove institucije, definisanje projekata koji će obezbediti izvodljivost nameravane strategije, određivanje prioriteta korišćenja dostupnih resursa. Osim toga, one promovišu poboljšanja upravnih praksi i iniciraju neophodne promene u organizacionoj kulturi. Važeće smernice su postavljene marta 2010.

Institucionalna misija ove banke je da se obezbedi stabilnost kupovne moći valute i stabilan i efikasan finansijski sistem.⁵¹

⁵¹ www.bcb.gov.br – Banco Central do Brasil, subota 25. januar 2014. godine

Slika 3.⁵²⁵² www.bcb.gov.br – Banco Central do Brasil, subota 25. januar 2014. godine

Druga banka u Brazilu je banka privatnog sektora Itau Unibanco Banco Multiplo S.A. (ITU). Ova banka, stvorena spajanjem Banco Itau i Unibanco, ima preko sto hiljada zaposlenih u 3.718 filijala.

Sledeća u nizu banaka je Banka Brazila (aka Banco Do Brasil) koja je u vlasništvu države. Mada ima više filijala, njena imovina je manja. Deonice Banco do Brasil nisu u opticaju na američkim tržištima. Treba napomenuti da naziv brazilske centralne banke zvuči slično, ali ona se zove Banco Central Do Brasil.

Četvrta po veličini banka po imovini je Banco Bradesco (BBD), jedna je od vrhunskih banaka privatnog sektora i glavni je konkurent Itau banci. BBD je dostigla najnižu vrednost svojih deonica u toku 52 nedelje od \$7,40 krajem 2011. godine, da bi ta vrednost 10. aprila iznosila \$12,25.

Tri banke u stranom vlasništvu zauzimaju prvih deset pozicija. Ove banke su španska banka Banco Santander (STD), HSBC banka (HBC) iz UK, i američka Citibank (C).

Tabela 3. Banco do Brasil – Bilans uspeha 2013⁵³

Interest income	30,365,574
Interes expenses	(45,643,764)
Net interest result	(15,278,190)
Gains (losses) on financial instruments classified as at fair value through profit or loss, held for trading	21,333,958
Gains (losses) on financial instruments classified as at fair value through profit or loss, by designation of the management	9,316
Gains (losses) from foreign currencies	(1,267,201)
Gains (losses) from monetary gold	458,263
Otheg income	1,338,660
Other expenses	(1,166,159)
Net income for the period	5,428,647

Stepen ekonomske aktivnosti je opao u 2009. u poređenju sa prethodnih pet godina, što reflektuje pogoršanje međunarodne finansijske krize tokom poslednjeg kvartala 2008. Tog kvartala i prvog kvartala 2009. aktivnost se smanjila, ali je ponovo počela da raste konzistentno već sledećeg kvartala, delom zahvaljujući merama monetarnih olakšica i smanjenja poreza. Ove mere su podstakle konsolidaciju internog tržišta kao ključne stvari za oporavak. Tokom prvih devet meseci godine, Bruto Domaći Proizvod (BDP) je pao za 1.7% u odnosu na isti period 2008.

Najzavisnije aktivnosti na međunarodnom tržištu, očekivanja vezana za ekonomsku situaciju i kreditni razvoj su bile najviše pogođene. Industrijski sektor je najviše trpeo, uz značajnu retrakciju početkom 2009, ali uz znake poboljšanja kasnije tokom

⁵³ www.bcb.gov.br – Banco Central do Brasil, subota 25. januar 2014. godine

godine. Vezano za potražnju, ulaganja su pokazivala kontrakciju te godine, a porodična potrošnja je bila ključni faktor za oporavak ekonomske aktivnosti. Spoljašnji sektor je takođe doprineo pozitivno BDP, reflektujući značajniji pad uvoza (16%) nego izvoza (12,1%).

Na kraju trećeg kvartala, domaća potražnja i spoljni sektor su zabeležili doprinos od - 0,3 procentualnih tačaka (pt) i 0,5 pt, respektivno, u kumulativnom rastu BDP tokom tog perioda.

Na tržištu rada, označavajući, delimično, relativno pozitivnu reakciju brazilske ekonomije na recesiju, uticaj međunarodne krize nije bio tako intenzivan kako se u početku pretpostavljalo. Nezaposlenost je suštinski ostala na istom nivou, mada se značajno izgubila dinamika stvaranja novih radnih mesta. Osim toga, prosečan realan prihod, koji je imao koristi od smanjenja inflacije, nastavio je da raste.

Od svog osnivanja, Itaú i Unibanco su znali da predvide tržišne izazove i na vreme da konsoliduju svoje poslove u periodima krize, a i da ih šire u vreme napretka. Karakterističan način na koji se ove dve institucije šire – putem spajanja i kupovina – postao je jasan 2008. i nastavio je tako do današnjeg dana, u skladu sa vizijom Itaú Unibanco Vision: "Biti vodeća banka uz održivi učinak i na zadovoljstvo klijenata." ⁵⁴

Posle završetka integracije Itaú i Unibanco filijala 2010. sproveden je "Projekat Efikasnosti", koji podržava upravljanje budžetom i matriks praćenje troškova i prihoda, ustanovljavanje ciljeva za svaku poslovnu jedinicu i širenje jake kulture radne efikasnosti. Principi ovog projekta uspostavljaju detaljnu analizu svih indikatora rezultata, kao i dobru praksu i matriks kontrolu. Ovaj projekat nam omogućuje da postavimo izazov dostizanja nivoa efikasnosti koji se meri odnosom između radnih prihoda i troškova od 41% na kraju 2013.

Proces remodeliranja mreže usluga na malo, zasnovan na novom modelu odnosa prema klijentima, dostigao je ukupno 1.500 remodeliranih jedinica na kraju 2011., od kojih je 440 remodelirano tokom same 2011. godine.

Proširenje Itaú Uniclass usluge u mreži usluga na malo započeo septembra 2011., premašio je 1.300 filijala i uslužnih centara (što čini 26% od ukupne mreže), a koje sada pružaju klijentima usluge posvećenog upravljanja, isključujući bankomate, revidiranih limita kredita, specijalnih savetodavnih usluga preko telefone i tokom dužih radnih sati, dostigavši preko 2.700 bankarskih uslužnih tačaka.

Bradesko je osnovan 1943. u gradu Marillia u unutrašnjosti države Sao Paulo, pod nazivom Banco Brasileiro de Descontos. Tokom 2000-tih, banka je vodeća ne samo na tržištu na malo, već i u segmentima korporativnih, privatnih i mikro kompanija, kao i malih i srednjih kompanija. Od 2000. do 2007. banka je sprovedla skoro dvadeset spajanja, uključujući i priključivanje nekoliko banaka. Vezano za rezultate, Bradesco je zabeležio neto prihod od R\$11,028 milijardi u 2011., tj. 10,04% više u odnosu na prethodnu godinu. Od ovog, R\$3,740 milijardi je bilo dodeljeno deoničarima u vidu dividendi i kamata na deonice, tj. 31,50% (neto posle poreza) od godišnjeg neto

⁵⁴ www.itaunibanco.com.br – Itaú Unibanco Holding S.A. Investor Relations, subota 25. januar 2014. godine

prihoda. Doprinos grupe Bradesco de Seguros ovom rezultatu je dostigao 29,03%. Osim toga, Organizacija je u kofere države doprinela sa R\$19,159 milijardi.⁵⁵

⁵⁵ www.bradescom.com.br – Banco Bradesco, subota 25.januar 2014. godine

Brazil i finansijska kriza - Šest meseci nakon ozbiljnih turbulencija koje su zahvatile Vol Strit, Brazil je odolevao tim prvim talasima udara. U traženju odgovora kako izaći iz krize i kako izbeći njeno ponavljanje, pažnja stručnjaka i političara sve se više usmerava prema nekim brazilskim modelima bankarskog i finansijskog sistema.

U proteklih dvadesetak godina Brazil je sproveo niz sadržajnih ekonomskih, finansijskih i političkih reformi koje danas daju realnu osnovu da sa blagim optimizmom očekuje manje bolan prolazak kroz krizu za razliku od najrazvijeniji zemalja sveta i dela zemalja u razvoju, perspektivnih tržišta.

Zahvaljujući spoljnotrgovinskom suficitu, u poslednjih sedam godina akumulirano je preko 200 milijardi dolara deviznih rezervi koje su još uvek ostale praktično nedirnute. Ovako visoke devizne rezerve omogućile su brazilskom javnom sektoru da redovno servisira spoljne dugove i praktično zemlju oslobodi istorijske drame kroz koju je prolazila sa problemima spoljnih dugovanja. Visoko akumulirane devizne rezerve omogućile su Brazilu da se čak afirmiše kao dolarski kreditor. Važno je napomenuti da Centralna banka Brazila raspolaže i rezervama u domaćoj valuti od 186 milijardi reala (oko 80 milijardi dolara) kojima može da interveniše u saniranju problema na finansijskom tržištu kako je učinila septembra prošle godine kada je raspolagala sa rezervama od 270 milijardi reala.

Brazilski bankarski sistem je veoma dobro regulisan. Za razliku od severnoameričkih banaka, brazilske banke poseduju zdravu aktivu što za sada deluje smirujuće na finansijsko tržište. Centralna banka Brazila je između 1995. i 2000. godine implementirala Program stimulisanja restrukturacije i jačanja nacionalnog finansijskog sistema, ocenjen kao jedan od najboljih sprovedenih planova u istoriji zemlje. Programom je potpuno regulisan bankarski sektor, a CB je obezbedila ozbiljnost u kontroli i nadgledanju finansijskog sistema. Najveće domaće banke ustanovile su posebne mere opreznosti kao osnovni kriterijum finansijskih aktivnosti.

Za razliku od banaka u SAD i EU, brazilske banke ostvaruju rekordne dobiti i demonstriraju otpornost i zavidan nivo kredibiliteta celokupnog finansijskog sistema. U osnovi ovako solidne pozicije brazilskog finansijskog sistema je i veliki upliv države preko tri svoje najveće banke Banco do Brasil (Banco do Brasil), Nacionalne banke za ekonomski i socijalni razvoj (BNDES) i Kajše ekonomike federal (Caixa Economica Federal). Ne tako davno, Brazil je upravo zbog ove činjenice bio na meti kritika vlada najrazvijenijih zemalja sveta i pod jakim pritiscima da sprovede privatizaciju ove tri banke.

Finansijska situacija brazilskih preduzeća i porodica i dalje je pod kontrolom, nije nastala kreditna kriza koja je zahvatila i realnu ekonomiju što se dogodilo u Islandu, Irskoj, Mađarskoj, Engleskoj i pre svih u SAD. Brazil nije bio ni blizu da eksperimentiše bumom nekretnina. Međunarodnim kreditnim udarom bila je zahvaćena samo brazilska berza, što je prevaziđeno kao problem. Danas je ukupan raspoloživi kredit plasiran u brazilskoj privredi na nivou od 40% BDP, manje nego u razvijenim zemljama i dobrog dela perspektivnih ekonomija. Poređenja radi, odnos kredita i DBP u SAD je šest puta veći nego u Brazilu, celih 249%.⁵⁶

⁵⁶ www.bifonline.rs, *Biznis i finansije*, subota 25. januar 2014. godine

Brazilske banke su u proseku na preporučenih 1 USD štednje davale kredite do 9, odnosno 10 dolara, a preporuka za održivo, nerizično kreditiranje je 12 dolara, dok su vodeće američke banke emitovale kreditnih linija na 1 uloženi dolar do 25 pa čak i 31 dolar (Goldman Sachs i Merrill Lynch).

Brazil ima i jako unutrašnje tržište sa rastućom kupovnom moći proporcionalno sa veličinom populacije. Padom siromaštva, takozvana klasa C, čiji je porodični mesečni dohodak između 500 i 2.200 dolara, čini najveći deo brazilske populacije i postojano je imuna na krizu. To je nova, brojčano dominantna klasa formirana od perspektivnih potrošača čiji je potencijal rasta enorman. Pored Kine i Indije, Brazil ima značajan deo populacije koja još uvek nije inkorporirana u potrošačko tržište. Tokom 2008. godine, u periodu pogoršanja krize, proces smanjenja siromaštva u Brazilu tekao je neometano i potrošačko tržište nastavilo je da raste podržano kontrolisanom inflacijom i politikom socijalne pomoći najsiromašnijima. Programom za smanjenje siromaštva nazvanim Fome Zero, vlada je proteklih sedam godina uspela da popravi redistribuciju bogatstva, čime su smanjene socijalne razlike kroz smanjenje broja najsiromašnijeg dela stanovništva. Takozvana klasa C je za šest godina sa 43% povećana na 54%, a najsiromašniji slojevi, klasa D, smanjena sa 15% na 13%, a klasa E sa 30% na 18%.

Turbulencije na finansijskom sektoru u svetu nisu negativno uticale na potrošnju hrane, pića i proizvoda za održavanje higijene. U poslednjem kvartalu prošle godine prodaja ovih proizvoda porasla je za 11%.

Zbog unutrašnje političke stabilnosti Brazil je od stranih investitora percipiran kao zemlja konsolidirane demokratije, što je veliki legat Luline vlade. Nezavisno od toga ko bude izabran za sledećeg predsednika, neće biti dramatičnih promena u ekonomskoj politici zemlje. Brazilske vlade sprovode postepeni proces institucionalne modernizacije i implementacije temeljnih ekonomskih reformi, pre svega se to odnosi na poreski sistem, sistem socijalne zaštite i reformi iz oblasti radnih prava. Te reforme su počele pre Lule i nastavljene su za njegova perioda. Današnji Brazil rezultat je procesa koji se odvija poslednjih petnaest godina.

Brazil, takođe, karakteriše i solidna ekonomska stabilnost sa iako nesavršenom, ali ipak predvidljivom strukturom zakonskih regulacija. Upravo se navršava deset godina kako Brazil primenjuje tekući kurs valuta i ciljne inflacije. Ovi instrumenti, pridruženi ciljevima primarnog suficita (deo DBP namenjen za otplatu javnih spoljnih dugovanja) garantuju predvidljivost ekonomskih aktivnosti što je suštinski važno za privlačenje produktivnih investicija, što uostalom govori i o snazi rasta jedne zemlje. Evolucija koju je Brazil započeo sredinom osamdesetih godina prošlog stoleća i hrabra odluka Lule da zadrži ekonomsku politiku prethodne vlade pozicionirali su zemlju u ovom momentu na privilegovani položaj.⁵⁷

Brazil je obezbedio diversifikovano spoljno tržište za svoju robu sa kupcima u celom svetu kao i robe čija vrednost raste. Poređenja radi gotovo 80% meksičkog izvoza usmereno je u SAD i računa se da je 20% meksičkog DBP zavisno od kretanja u SAD koje su danas u recesiji. Brazil usmerava samo sedminu svog izvoza na američko tržište što odgovara 2% njegovog DBP. Kupci brazilskih proizvoda dobro su

⁵⁷ www.bifonline.rs, Biznis i finansije, subota 25. Januar 2014. godine

distribuirani što rezultira činjenicom da diverzifikacija smanjuje efekte spoljnih uticaja i omogućuje izvestan stepen fleksibilnosti u kriznim vremenima. Naravno to ne znači da bi Brazil bio potpuno imun na eventualnu "nuklearnu zimu" na svetskom tržištu, odnosno da bi u potpunosti mogao kompenzirati gubitke globalnim padom svetske potražnje.

Uprkos recesiji koja je zahvatila najveći deo sveta brazilska spoljnotrgovinska razmena u ovoj godini i dalje beleži suficit iako u smanjenom obimu.

Brazilska privreda je poslednje dve godine rasla brzinom većom od 5% prevazilazeći svetski prosek, nešto što se nije dogodilo više od dve decenije. Uprkos jakom usporavanju u ovoj godini, Brazil će nastaviti još jednu godinu brže da napreduje nego što će to biti svetski prosek. Kalkulacije su da će ove godine svetski prosek rasta biti 0,5%, a Brazila 1,5%. Izveštaj OECD ukazuje da će najveći broj analiziranih privreda osetiti "jako usporavanje", intenzivnije nego u periodu naftne krize pre tridesetak godina, ali je Brazil jedini koji u ovom momentu zastoja još uvek ne zasluži klasifikaciju "jako".

Uprkos svim navedenim pokazateljima, brazilska privreda počinje da beleži i prve znake posustajanja. To se pre svega odnosi na rast broja nezaposlenih i stagnaciju industrijske proizvodnje, koja je nakon tri uzastopna meseca pada počela da beleži blagi oporavak. Akumulirano na godišnjem nivo porasla je za 1%. Sledeći problem koji će vlada morati urgentno rešavati je velika javna potrošnja, koja je do sada bila u okvirima kontrolisanosti. Iako postoje različiti scenariji u kojim pravcima kriza može da se kreće i zahvati i brazilsku privredu, direktor CB Mirelis ocenjuje da će drugi krizni udar Brazil pogoditi manje nego što će to osetiti države srednje i istočne Evrope čija su zaduženja bila utemeljena na deviznoj klauzuli.⁵⁸

Brazil je tokom 1980-tih godina pokušavao da savlada inflaciju i da stabilizuje privredu, ali kao i Argentina, doživeo je hiperinflaciju, a opseg u kome se kretala inflacija bio je od 100% do blizu 3.000%. Pokušaji stabilizacije kroz valutnu reformu su propali. Trebalo je mnogo vremena da se inflacija ponovo stavi pod kontrolu.

Preduzete su reforme radi tranzicije privrede u neliberalnu tržišnu privredu, što je uvelo zemlju u još komplikovaniju situaciju i makoekonomske politike iz kojih nije mogao sam da se izvuče.

Brazil je 1994. godine uveo novu valutu (real), u sklopu stabilizacionog programa („Real plan“), koji je bio fokusiran na dolar. Brazil je branio taj novi devizni kurs visokim kamatnim stopama tokom 1995. godine, uz rizik šireg bankrotstva banaka, a zatim se suočen sa velikom realnom apresijacijom prebacio na puzajući fiksni kurs. Visoke kamatne stope su omogućile veliki priliv kapitala iz iznostrastva, koji je prouzrokovao precenjenost reala.⁵⁹

Vlasti u Brazilu su na precenjenost gledala blagonalono, kako bi pojačale uticaj liberalizacije uvoza. Liberalizacija uvoza i stabilizacija inflacije imale su zadatak da otklone poremećaje u privredi koji su nastali zbog uvozne supstitucije. Međutim, ova

⁵⁸ www.bifonline.rs, Biznis i finansije, subota 25. januar 2014. godine

⁵⁹ „Uloga MMF-a u savremenoj ekonomskoj krizi“, dr. teza, mr. Sanja Paunović, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011. godine, str. 109

politika je imala nepovoljne posledice na tekući račun, lokalnu industriju i zaposlenost.

Inflacija je smanjena sa godišnje stope od 2.669% u 1994. godini na ispod 10% u 1997. godini, ali privredni rast i dalje nije bio impresivan. I pored ukidanja uvoznih barijera, privatizacije i fiskalnih ograničenja, ukupan napredak privrednih reformi bio je daleko sporiji u Brazilu nego u Argentini, a budžetski deficit je bio zabrinjavajuće visok.

Zajmovi i strane direktne investicije nisu bili dovoljni za pokriće tekućeg deficita, pa se Brazil oslanjao na inostrani portfolio kapital kao dodatni izvor finansiranja. Da bi se privukao ovaj vid kapitala, bilo je potrebno da se održavaju visoke kamatne stope. To je povećalo osetljivost platnog bilansa.

Visoke kamatne stope su obeshrabrivale investicije i privredni rast, što je dovelo do smanjivanja fiskalnih prihoda i povećanja javnog duga. Ozbiljan problem je predstavljalo i vraćanje državnih dugova, koji je bio praćen i odlivom sredstava po osnovu repatrijacije profita i dividendi.

Nakon izbijanja krize u Rusiji 1998. godine, pojavili su se špekulativni napadi na valutu, zbog čije odbrane su smanjene devizne rezerve, koje su sa 70 milijardi dolara početkom 1998. godine opale na polovinu ovog iznosa krajem 1998. godine. To je izazvalo skepticizam da će vlada moći da održava ograničenu ulaznu stopu pužanja reala prema dolaru.

MMF je u novembru 1998.godine odobrio 41,5 milijardi dolara za odbranu reala. Odobrena finansijska sredstva treba su da ohrabre inostrane investitore da ulažu u brazilsku privredu. Međutim, plan nije uspeo. Uprkos pomoći MMF-a valutna kriza se pojačala, pa je brazilska vlada preduzela nove mere makroekonomske politike, kombinaciju tergetiranja inflacije, velikih fiskalnih suficita, uz devalvaciju reala za 8% i prelazak na kontrolisano fluktuiranje.

Rastući fiskalni i devizni troškovi stabilizacionog plana postali su neodrživi, te su se pojavili kao glavni uzročnici krize platnog bilansa u januaru 1999. godine, čiji trošak je iznosio oko 5,6% BDP. Ubrzo je real izgubio 40% svoje vrednosti u odnosu na dolar. Za vreme dok se vlada borila da spreči da se devizni kurs reala otrgne kontroli, usledila je recesija. Recesija nije dugo trajala. Inflacija nije bila suviše visoka, zato što su brazilske finansijske institucije izbegle velika zaduživanja u dolarima.

U drugoj polovin 1999. godine, uz pristanak MMF-a, Brazil prihvata i implementira strategiju inflacionog tergetiranja kao novi okvir za sprovođenje ekonomske politike. Cilj mera je bio da se čuva niska inflacija iz prethodnog perioda, stabilizuje domaći javni dug, smanje kamatne stope i smanji deficit tekućeg računa, te da se stabilizuje devizni kurs.⁶⁰

Izbegnut je slom finansijskog sektora, a rezerve su iscrpljene. U oktobru 2002. godine, Brazil je izabrao novog predsednika Ignacia Lula de Silvu, koji je primenio

⁶⁰ „Uloga MMF-a u savremenoj ekonomskoj krizi“, dr. teza, mr. Sanja Paunović, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011. godine, str. 109

politike naklonjenetržišnim principima, a što je privremeno sačuvalo pristup Brazila međunarodnim tržištima kredita. Ostvaren je zdrav privredni rast.⁶¹

3. Kina

Privreda Narodne Republike Kine je druga najveća privreda na svetu, iza SAD, sa proizvodom od 9.800 milijardi \$. Ona je i najbrže rastuća velika svetska privreda, sa prosečnim godišnjim rastom od 10% u poslednjih 30 godina.

Nominalni BDP po glavi stanovnika iznosi 7.400 \$ i dalje je nizak za svetske standarde, ali ubrzano raste. 70% BDP Kine potiče od privatnog sektora. Manji deo od velikih državnih preduzeća koja se bave uglavnom energetikom, teškom industrijom i komunalnim pitanjima, BDP čine industrija sa 48,6%, usluge sa 40,5% i poljoprivreda sa 10,9%.

U Kini postoji 812,7 miliona radno sposobnih stanovnika. U poljoprivredi radi 39,5%, industriji 33,2% i sektoru usluga 27,7% zaposlenih. Stopa nezaposlenosti iznosi 4,2% a stopa inflacije 3,3%.⁶²

Bankarski sistem Kine u protekla dva veka doživeo je dramatične reforme stekavši znatnu autonomiju, ali je i dalje u državnom vlasništvu. 2003. osnovana je Kineska komisija za bankarski sistem (CBRC) koje je od Narodne banke Kine preuzelo nadzornu funkciju. CBRC je nadležan za regulisanje i nadzor rada banaka, društava za upravljanje nekretninama i drugim vrednostima, karte, investicijske organizacije i druge finansijske institucije koje rade na osnovi pologa.

Ključne komercijalne banke u državnom vlasništvu su tzv. 'velike četiri' - Banka Kine (Bank of China, BOC), Kineska građevinska banka (China Construction Bank, CCB), Kineska poljoprivredna banka (Agricultural Bank of China, ABC), Industrijska i komercijalna banka (Industrial and Commercial Bank of China, ICBC).

Banka Kine osnovana je februara 1912. po odobrenju Sun Yatsen. Od 1912. do 1949, uspešno funkcionišući kao centralna banka, banka za menjačke poslove i specijalizovana banka za spoljnu trgovinu, banka je održala stabilnu razvojnu liniju sa misijom da služi narodu i podmlađuje nacionalnu finansijsku industriju.

Posle osnivanja republike, Banka Kine je postala specijalizovana za menjačke poslove i međunarodnu trgovinu, značajno doprinoseći razvoju kineske spoljne ekonomije i trgovine kao i domaće ekonomije.⁶³

1994. godine ona je prešla u komercijalnu banku potpuno u vlasništvu države. Proces ukidanja kooperativnog statusa Banke Kine započeo je 2003. godine. Avgusta 2004. osnovano je preduzeće Bank of China Limited i potom je juna i jula 2006 preduzeće počelo da trguje svojim deonicama na Hong Kong Berzi i Clearing

⁶¹ „Uloga MMF-a u savremenoj ekonomskoj krizi“, dr. teza, mr. Sanja Paunović, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011. godine, str. 109

⁶² sr.wikipedia.org, subota 25. januar 2014. godine

⁶³ www.boc.cn – Bank of China, subota 25. januar 2014. godine

Limited-u in a šangajskoj berzi, respektivno, i tako postala prva kineska komercijalna banka na berzanskim listama i kod kuće i u Hong Kongu.

Slika 4.

Kao najinternacionalnija banka i banka sa najvećom lepezom usluga u Kini, Banka Kine pruža sve finansijske usluge u Kini, Hong Kongu, Makau i u još 13 zemalja. Ona uglavnom radi na poslovima komercijalnog bankarstva uključujući korporativno bankarstvo, lično bankarstvo i poslove finansijskog tržišta. Ona takođe pruža usluge investicionog bankarstva preko Bank of China International Holdings Limited, svoje podružnice čiji je jedini vlasnik, kao i poslove osiguranja preko druge podružnice takođe u njenom vlasništvu, Bank of China Group Insurance Company Limited i njenih podređenih i pridruženih kompanija. Banka Kine takođe pruža usluge upravljanja fondovima preko Bank of China Investment Management Co., Ltd., direktnog investiranja i upravljanja investicijama preko Bank of China Group Investment Limited, svoje podružnice, potpuno u njenom vlasništvu, i usluge lizinga aviona preko Bank of China Aviation Private Limited. Banka Kine je na 11. mestu u smislu jezgra kapitala na listi "Svetskih Vrhunskih 1000 Banaka" u britanskom časopisu *The Banker* iz 2009.

Tokom prošlog veka, Banka Kine je osvojila veliki ugled u ovoj industriji svojim imidžom težnje ka savršenosti, zdravim upravljanjem, fokusom na klijente i vrednim radnim manirima. Sa novim istorijskim mogućnostima, Banka Kine će ići napred ka strateškom cilju prvoklasnog međunarodnog bankarstva na održiv način.

Mreža filijala Banke Kine pokriva 29 zemalja i regiona širom sveta, kao i u 32 provincije, opština i autonomnih regiona u Kini. U Hong Kongu i Makau, Banka Kine je takođe i jedna od banaka koja izdaje novčanice.

Do kraja 2009, domaće i inostrane filijale Banke Kine dostigle su broj od 10.961, uključujući 9.988 filijala u samoj Kini i 973 u inostranstvu, sa ukupnim brojem zaposlenih od 262.566.

Strateški cilj - Težnja ka savršenstvu, uz održavanje rasta i izgradnju prvoklasne međunarodne banke.

Strateški položaj - Velika transnacionalna bankarska grupa koja se fokusira na komercijalno bankarstvo i pruža široku lepezu usluga i kod kuće i u inostranstvu.⁶⁴

Vizija ove banke je da bude najtraženija banka kod klijenata.

⁶⁴ www.boc.cn – Bank of China, subota 25. januar 2014. godine

Misija ove banke je da gradi zadovoljstvo kod klijenata i pruža kvalitetnu i profesionalnu uslugu, nudi zadovoljavajuće radne mogućnosti i kultiviše posvećenost osoblja i stvara vrednosti i obezbedi superiorne prihode svojim deoničarima.

Kako kineska ekonomija cveta, kineska bankarska industrija takođe poboljšava svoje usluge i širi svoje poslove. U poslednjih dvadeset godina, sve više banaka je ušlo na finansijsko tržište. Sa ovim aktivnim učesnicima, kinesko finansijsko tržište postaje sve prosperitetnije.

Sledi lista 10 najvećih kineskih banaka :

1. Narodna Banka Kine (PBC ili PBOC) je centralna banka Kine koja ima moć da kontroliše monetarnu politiku i reguliše finansijske institucije u samoj Kini. Narodna Banka Kine ima veću finansijsku imovinu nego bilo koja druga pojedinačna finansijska institucija u svetskoj istoriji.

2. Industrijska i Komercijalna Banka Kine Ltd. (ICBC) je najveća banka od kineske "Velike Četvorke", državnih komercijalnih banaka (ostale tri su Banka Kine, Poljoprivredna Banka Kine i Kineska Građevinska Banka)

3. Poljoprivredna Banka Kine (ABC) Limited je osnovana 1951. i ima centralu u Pekingu. Ima filijale širom same Kine, a i u Hong Kongu i Singapuru.

4. Banka Kine Limited (BOC) je još jedna od velike četvorke državnih komercijalnih banaka Kine. Ima preko RMB 6.951,68 milijardi u imovini, što je čini delom Fortune Global 500 za proteklih 17 godina.

5. Banka Komunikacija Limited (BoCom ili BoComm), osnovana 1908. godine je jedna od najvećih banaka u Kini. Danas, ova banka je među prvih 5 vodećih komercijalnih banaka u Kini i ima obimnu mrežu od preko 2.800 filijala koje pokrivaju preko 80 velikih gradova.

6. Kineska CITIC Banka je kineski sedmi po veličini zajmodavac u smislu ukupne imovine. Njena mreža se sastoji od 418 filijala širom zemlje, i uključuje ustanovljene korespondentne odnose sa 990 banaka i njihovih filijala u 70 zemalja širom sveta.

7. Kineska Građevinska banka (CCB), kao jedna od "velike četvorke" u Narodnoj Republici Kini je rangirana kao druga najveća banka u zemlji i druga najveća banka u svetu po tržišnoj kapitalizaciji. Banka ima oko 13.629 domaćih filijala.

8. Kineska Trgovačka Banka (CMB) je banka sa sedištem u Shenzen-u, Kina. Osnovana 1987, ona je prva deoničarska komercijalna banka u potpunom vlasništvu korporativnih legalnih tela.⁶⁵

9. Poštanska Štedionica Kine (PSBC) je komercijalna banka na malo, koja pruža osnovne finansijske usluge, posebno seoskom stanovništvu i klijentima sa malim prihodima. PSBC ima 40.000 filijala koje pokrivaju sve regione Kine.

⁶⁵ www.boc.cn – Bank of China, subota 25. januar 2014. godine

10. Hua Xia Banka je banka pod kontrolom države čijim deonicama se javno trguje u Kini. Sedište joj je u Pekingu, a osnovana je 1992. Septembra 2003, Hua Xia banka je počela javno da trguje deonicama na šangajskoj berzi i postala peta kineska banka sa javnom trgovinom deonicama.

Godine 2010, Banka Kine je proglašena za "Najbolju Banku za Korporativne Zajmove u Kini" u časopisu *Global Finance*. U septembarskom izdanju *Finance Asia* za 2009. godinu, Banka Kine je proglašena za "Najbolju Privatnu Banku u Kini". 21st Century Business Herald: Najbolja Korporativna Banka, po azijskom rangiranju konkurentnosti banaka. The Banker: Banka godine 2009. u Kini. U izboru za Syndicated Loans & Leveraged Finance Nagradu 2008, Banka Kine je izglasana za "Najbolju Banku za kineske zajmoprimce na tržištu zajmova". Ove nagrade, koje inicira poznati Euroweek, dodeljuju delegate iz finansijskih institucija u region azijskog Pacifika (uključujući lokalne filijale međunarodnih banaka), zajmoprimci, investitori, agencije za kreditno rangiranje, i advokati specijalizovani za sindikovane zajmove, i drugi. Na Azijskoj Finansijskoj Godišnjoj Konferenciji za 21. vek, koju organizuje 21st Century Business Herald, paket usluga Banke Kine za upravljanje imovinom je dobio nagradu "Najbolji Brend Upravljanja Imovinom" za raznolikost usluga, globalizaciju mreže i izuzetni kvalitet paketa. U svom februarskom izdanju za 2008, časopis *Asset* je objavilo svoju Triple A Transaction Banking Awards 2008 /Nagradu za transakciono bankarstvo Triple A za 2008/. Banka Kine je proglašena za "Najbolju trgovačku finansijsku Banku Kine". Februara 2008, Chinalink (kojim upravlja liverpulska Trgovačka Komora), proglasio je Banku Kine za "Najbolje britansko – kinesko trgovačko preduzeće" za 2007. godinu.⁶⁶

Kineska je Vlada 1980-ih uvela investicijske banke (international trust and investment corporations – ITIC) koje su se bavile raznim oblicima trgovinskog i investicijskog poslovanja. Mnoge od tih 240 banaka bile su suočene s velikom nelikvidnošću nakon stečaja GITIC (Guangdong International Trust and Investment Corporation) 1998. Najveća od preživjelih investicijskih banaka je CITIC (China International Trust and Investment Corporation), s podružnicom CITIC Industrial Bank.

Dugi niz godina državno upravljanje kreditima rezultiralo je velikim brojem nenaplativih kredita. Prema izveštaju središnje banke PBC, njihov je udeo u 2002. bio 21-26% u ukupnoj vrednosti kredita velike četiri banke Kine. 1999. osnovana su četiri preduzeća za upravljanje vrednostima (AMC) da od banaka preuzmu nenaplative vrednosti s namerom da nenaplative kredite pretvori u održive vrednosti i proda ih investitorima.⁶⁷

Središnja Vlada dozvolila je nekolicini malih banaka da podižu kapital kroz emisiju obveznica i deonica. Bitan element reforme je odluka PBC da ukine kontrolu kamatnih stopa i uvede njihovo tržišno formiranje. Postupak traje od 2000. PBC je u međuvremenu liberalizovala, pojednostavila ili ukinula 114 kategorija kamatnih stopa koje su bile u primeni od 1996. I dalje su pod nadzorom PBC 34 kategorije kamatnih stopa.

⁶⁶ www.bochk.com – BOC Hong Kong, subota 25. januar 2014. godine

⁶⁷ www.pic.bankofchina.com – Bank of China, 25. januar 2014. godine

Strane banke u Kini nastavljaju tešku borbu za definisanje njihove uloge na kineskom tržištu i za proširenje svojih operacija.

Ukupna imovina stranih banaka rasla je stabilno između 2003. i 2007; stagnirala 2008. i 2009. u vreme stimulus plana, i ponovo počela da raste 2010. Ukupan udeo na tržištu porastao je sa 1,7% u 2009. na 1,83% u 2010.

Tabela 4. Bank of China – Bilans stanja 2008-2012⁶⁸

Balance Sheet - Annual Results	2012/12	2011/12	2010/12	2009/12	2008/12
Fixed Assets	167,466	152,85	137,407	125,906	101,873
Investments	2,263,094	2,056,809	2,107,929	1,855,861	1,729,708
Current Assets	9,867,210	9,332,119	7,961,529	6,566,554	4,958,263
Other Assets	382,845	288,011	253	203,622	161,836
Total Assets	12,680,615	11,829,789	10,459,865	8,751,943	6,951,680
Other Liabilities	449,727	366,552	338,261	356,775	323,363
Current Liabilities	11,369,346	10,706,100	9,445,454	7,849,774	6,138,430
Share Capital	279,147	279,147	279,147	253,839	253,839
Reserves	545,53	444,767	365,018	261,153	210,419
Equity	824,677	723,914	644,165	514,992	464,258
Currency	RMB	RMB	RMB	RMB	RMB
Major Items	2012/12	2011/12	2010/12	2009/12	2008/12
Bill Receivable	166650	0	0	0	0
Liquid Funds	3,157,170	3,128,981	2,423,764	1,769,146	1,768,611
Loans	6,710,040	6,203,138	5,537,765	4,797,408	3,189,652
Deposits	9,173,995	8,817,961	7,733,537	6,620,552	5,102,111
Loans Growth(%)	8,17	12,02	15.43	50.41	15.80
Deposits Growth(%)	4,04	14,02	16.81	29.76	15.95

Ukupna imovina stranih banaka rasla je stabilno između 2003. i 2007; stagnirala 2008. i 2009. u vreme stimulus plana, i ponovo počela da raste 2010. Ukupan udeo na tržištu porastao je sa 1,7% u 2009. na 1,83% u 2010.

Međutim, udeo na tržištu ne reflektuje način na koji strane banke nastavljaju da redefinišu tržišne segmente koji im nude priliku da se dokažu i da naprave stazu stabilne i dugoročne ekspanzije.

Pored organskog rasta, ovaj izveštaj zaključuje da strane banke traže strateške partnere i šire se kupovinom gde god je to moguće u raznim delovima finansijskog sektora.

⁶⁸ www.aastocks.com – subota 25. januar 2014. godine

I zaista to je neizbežno uz ovakav postepeni, definisani process ka većoj internacionalizaciji ekonomije što podržava optimizam stranih banaka. Oni veruju da otvaranje ekonomije i tranzicija ka kovertibilnoj valuti mora dovesti do povećanih mogućnosti za strane banke.⁶⁹

Nakon pristupa WTO-u 2001. Kina je u 2002. donela Pravila za sprovođenje propisa o upravljanju stranim finansijskim institucijama u NR Kini (Rules for Implementing the Regulations Governing Foreign Financial Institutions in the People's Republic of China) kojima je definisano osnivanje, registracija, obim posla, kvalifikacija, nadzor, zatvaranje i likvidacija stranih finansijskih institucija. Pravilima je takođe utvrđeno da podružnice stranih banaka, koje vode sve aspekte deviznog i CNY-poslovanja prema svim kategorijama klijenata, moraju raspolagati kapitalom od najmanje 600 miliona CNY (1 USD = 8,19 CNY) od kojih se bar 400 miliona CNY mora držati u CNY ili bar 200 miliona CNY u slobodno konvertibilnoj valuti.

Ograničenja u odnosu na stranke u deviznom poslovanju otklonjena su odmah nakon pristupa WTO-u nakon čega je stranim finansijskim institucijama bilo dozvoljeno pružati devizne usluge kineskim preduzećima i fizičkim osobama. Geografska ograničenja u odnosu na poslovanje lokalnom valutom takođe su odmah po pristupu WTO otklonjena za četiri velika grada - Shanghai, Shenzhen, Tianjin i Dalian, a od 2002. stranim bankama u Kini bilo je dozvoljeno poslovati u lokalnoj valuti i u gradovima Guangzhou, Zhuhai, Qingdao, Nanjing i Wuhan

Tabela 5. Bank of China – Bilans uspeha 2009-2012⁷⁰

Currency in millones of chinese renminbi	2009	2010	2011	2012
Total revenues	215,530.0	261,800.0	307,015.0	345,714.0
Gross profit	215,530.0	261,800.0	307,015.0	345,714.0
Selling General & Admin Expenses, Total	54,144.0	63,722.0	71,421.0	79,258.0
EBT,excluding unusual itemsebt	112,137.0	140,718.0	164,508.0	186,423.0
Other Unusual Items, Total	-1,040.0	1,427.0	4,136.0	957.0
Legal Settlements	-63.0	-127.0	-21.0	-102.0
Other Unusual Items	-2,910.0	-95.0	2,293.0	53.0
EBT, including unusual items	111,097.0	142,145.0	168,644.0	187,380.0
Income Tax Expense	25,748.0	32,454.0	38,142.0	41,858.0
Minority Interest In Earnings	-4,530.0	-5,273.0	-6,226.0	-6,090.0
Earnings From Continuing Operations	85,349.0	109,691.0	130,502.0	145,522.0
Net income	80,819.0	104,418.0	124,276.0	139,432.0

4. Indija

⁶⁹ www.pwcn.com – Foreign banks in China, subota 25. januar 2014. godine

⁷⁰ investing.businessweek.com - subota 25. januar 2014. godine

Privreda Indije je po nominalnoj vrednosti BDP jedanaesta po veličini na svetu i četvrta najveća po paritetu kupovne moći. Ekonomske reforme koje se sprovode od 1991. su omogućile privredi ove zemlje status jedne od najbrže rastućih privreda na svetu.⁷¹

Snaga indijske ekonomije temelji se na visokoj stopi štednje i ulaganja, a ono što je razlikuje od Kine i zemalja jugoistočne Azije jeste domaća potražnja, a ne izvoz, kao primarni pokretač rasta, izjavila je pre dve godine Nirupama Rao, indijska ministarka spoljnih poslova.

Međutim razlika između Indije i ostalih zemalja BRIC-a nalazi se i u bankarskom sistemu. Za razliku od kineskih ili brazilskih banaka indijske su još uvek u globalnom poretku na niskom stupnju razvoja. Čak i one najveće na lestvicama svetski uspešnih banaka zauzimaju 60. i niže mesto. Razlog leži u činjenici da je bankarski sektor u Indiji još uvek splet manjih stranih privatnih banak i jakih državnih banki koje su nastale još 1969. godine kada je tadašnja premijerka Indira Gandhi nacionalizovala većinu banaka u Indiji, piše britanski *The Economist*. Tako da su indijske banke i danas kao i pre gotovo 50 godina obavezne investirati 23 posto depozita u državne obveznice, a iz mase za kreditiranje preduzeća čak 40 posto sredstava plasirati u poljoprivredu.

U Indiji postoji nekoliko dobrostojećih privatnih banaka poput HDFC-a, piše *The Economist*, ali i uspešne privatne banke iako izlistane na berzi pod državnom su kontrolom. Udeo stranih banak je tek 5 posto, a na tržištu postoji i niz sumnjivih kreditnih institucija koje finansiraju građane, jer privatne i državne banke u većini slučajeva to ne čine, piše *The Economist*. Dodatni problem indijskog bankarskog sustava je da svega 35 posto odraslih stanovnika poseduje račun u banci, a i udeo loših kredita zadnju godinu prešao je 11 posto. Takođe, propisane rezervacije koje imaju indijske banke su niske, piše *The Economist*. Ovakav sistem u ovom trenutku odgovara jedino političarima, jer državne vlasti mogu posuđivati u neograničenim količinama s obzirom da su vodeće banke i ovako u vlasništvu države.

Veća žrtva ovakvog sistema su kompanije koje puno teže dolaze do sredstava finansiranja, piše *The Economist*. Privatne banke za sada svoja sredstva posuđuju novoj generaciji mladih preduzetnika, a šire i broj poslovnica po manjim mestima u Indiji kako bi povećale prihode. I strane privatne banke u Indiji poput HSBC-a i Standard Chartereda nisu sklone finansiranju malih preduzetnika i građana i većinu zarade oko 70 do 90 posto ostvaruju kroz kupnju državnih obveznica.

Osnovni zakonski akti o bankarskom sistemu Indije su Reserve Bank of India Act, 1934 (zakon o Središnjoj banci Indije) i Banking Regulation Act, 1949 (zakon o bankarskom poslovanju).

Ostali zakonski akti koji uređuju bankarski sistem i finansijsko tržište Indije su:

- ❖ Public Debt Act, 1944 (zakon o javnom dugu)
- ❖ Securities Contract Act, 1956 (zakon o tržištu vladinih obveznica)
- ❖ Indian Coinage Act, 1906 (zakon o valuti i kovanicama)

⁷¹ *sr.wikipedia.org, nedjelja 26. Januar 2014. godine*

- ❖ Foreign Exchange Regulation Act, 1973 (zakon o trgovini i deviznom tržištu)

Bankarsko poslovanje uređuju sledeći zakonski akti:

- ❖ Companies Act, 1956 (uređuje banke kao trgovačka društva)
- ❖ Banking Companies Act, 1970/1980
- ❖ Bankers Books Evidence Act
- ❖ Banking Secrecy Act
- ❖ Negotiable Instruments Act, 1881

Pojedine finansijske institucije uređuju sledeći zakonski akti:

- ❖ State Bank of India Act, 1954
- ❖ The Industrial Development Bank Act, 2003
- ❖ The Industrial Finance Corporation Act, 1993
- ❖ National Bank for Agriculture and Rural Development Act
- ❖ National Housing Bank Act
- ❖ Deposit Insurance and Credit Guarantee Corporation Act⁷²

Kooperativne banke u Indiji registrovane su prema zakonu Co-operative Societies Act. Njima se upravlja prema zakonskim aktima „Banking Regulations Act“, 1949 i „Banking Laws Act“, 1965. Svrha ovih banaka je ciljano finansiranje različitih poljoprivrednih sektora u ruralnim sredinama i malog preduzetništva u urbanim sredinama.

U Indiji posluje ukupno 14.475 regionalnih ruralnih banaka. Samo State Bank of India u 13 saveznih država Indije ima 2.349 regionalnih ruralnih banaka. Regionalne ruralne banke imaju i sledeće banke: Haryana State Cooperative Apex Bank Limited, National Bank for Agriculture and Rural Development, Sindhanur Urban Aouharda Co-operative Bank, United Bank of India i Syndicate Bank.

Bankovno poslovanje u Indiji slede trendove u svetu. U urbanim sredinama je razvijena mreža bankomata, kartično, elektronsko i mobilno bankarsko poslovanje.

Glavni regulatori finansijskog tržišta u Indiji su Reserve Bank of India, Securities and Exchange Board of India, Insurance Regulatory and Development Authority, The Securities Trading Corporation of India i Discount and Finance House of India.

Pravni okvir poslovanja finansijskog tržišta čine zakoni Financial Institutions Act, 1993, Capital Issues Act, 1947, Capital Issues Act, 1947 i SEBI Regulations iz 1996. Uređuje poslovanje mešovitih fondova.

Reforma indijskog bankovnog sistema u velikom je zamahu, a glavni reformatorski zahvati proteklih godina bili su uvođenje Statutory Liquidity Ratio, Cash Reserve Ratio, Asset Liability Management Systems, Forward Rate Agreements, Interest rate Swaps, i dozvole stranim investicijskim investitorima da ulažu u indijskom tržištu kapitala, nakon registracije pri SEBI, čime je indijskim preduzećima na međunarodnom tržištu kapitala dozvoljena trgovina euro deonicama.

⁷² www.info2india.com – Finance in India, nedelja 26. januar 2014. godine

Slika 5.

Banka Indije je državna komercijalna banka sa centralom u Mumbaiu. U vlasništvu države od nacionalizacije 1969. godine, ona je četvrta po veličini banka u Indiji, posle Državne Banke Indije, Punjab Nacionalne Banke i Banke Baroda. Ima 3.415 filijala, uključujući 29 filijala van Indije. Bol (Banka Indije) je osnivački član SWIFT-a, koji služi da se olakša pružanje usluga finansijske obrade i finansijskih komunikacija. Ova Banka je svojih prvih sto godina rada napunila 7. septembra 2006. godine.

Banka Indije je veoma ustanovljena i vodeća komercijalna banka u Indiji, prisutna širom zemlje, i u svim vremenskim zonama sveta. Banka ima ceo jedan vek sjajne istorije. Banka je sada rangirana među prvih pet banaka u zemlji sa preko 3.207 filijala širom Indije i 29 filijala / kancelarija u inostranstvu sa imovinskom bazom od preko USD 61,25 milijardi. Korporativni kredit, trgovačko finansiranje, sindikacija zajmova, izvozno finansiranje, forex operacije i, iznad svih njih, efikasno i srdačno pružanje klijentima usluga koje pokrivaju sve vrste bankarstva na malo stvorili su ovoj banci ime u bankarskoj industriji.⁷³

Banku Indije je 7. septembra 1906. osnovala grupa eminentnih biznismena iz Mumbaia (ranije Bombaj), i banka ima sjajnu istoriju očuvanog poštenja i visokih standarda u pružanju usluga klijentima, i ovo je od osnivanja bio kamen temeljac za rast banke tokom ovih 104 godina njenog postojanja. Danas je ova banka visoko rangirana sa preko 3.207 filijala u Indiji i 29 u inostranstvu sa imovinskom osnovom od preko USD 61 milijardu na dan 31. marta 2010.

Banka je bila u privatnom vlasništvu i pod privatnom kontrolom do jula 1969. kada je nacionalizovana zajedno sa još 13 drugih banaka.

Počela je sa jednom filijalom u Mumbaiu, sa uplaćenim kapitalom od Rs.50 lakh i 50 zaposlenih, a tokom godina banka je ubrzano rasla i procvetala u moćnu instituciju sa jakim nacionalnim prisustvom i priličnim međunarodnim operacijama. U poslovnim merama, Banka zauzima prvo mesto među nacionalizovanim bankama.

Banka ima 3.752 filijale u Indiji u svim državama /ujedinjenim teritorijama, uključujući specijalizovane filijale. Ove filijale se kontrolišu preko 50 zonskih kancelarija. Postoje 29 filijala / kancelarija (uključujući pet predstavništava) i 3 podružnice i 1 zajedničko preduzeće u inostranstvu.

Banka je imala prvo javno izdavanje deonica 1997. da bi februara 2008. zabeležila sebi mesto među kvalifikovanim institucijama. Ukupan broj deoničara na dan 30.09.2009. je 215.790.

⁷³ www.boi.com – Bank of India, nedelja 26. Januar 2014. godine

Mada se strogo drži politike skromnosti i pažljivosti, Banka je uvek prva u uvođenju raznih inovativnih usluga i sistema. Poslovanje banke se obavlja uspešnom kombinacijom tradicionalnih vrednosti i etike i najsavremenije infrastrukture. Banka je bila prva među nacionalizovanim bankama koja je uvela potpuno kompjuterizovanu filijalu i bankomat u svojoj Mahalaxmi Filijali u Mumbaiu još 1989. godine. Banka je takođe osnivački član SWIFT-a u Indiji. Prva je uvela Zdravstveni Kodni Sistem 1982. za procenjivanje / rangiranje svog kreditnog portfolija.

Povezanost banke sa tržištem kapitala potiče iz 1921. godine kada je sklopila sporazum sa Berzom u Bombaju za upravljanje njihovom Kliring Kućom (Clearing House). Ovo je spoj koji je procvetao u zajedničko preduzeće sa Berzom, pod imenom BOI Shareholding Ltd. za pružanje depozitornih usluga zajednici stok-brokera. Banka Indije je prva indijska banka koja je otvorila filijalu van zemlje, i to u Londonu 1946. godine, a takođe i prva koja je otvorila filijalu u kontinentalnoj Evropi, u Parizu 1974. godine. Banka danas ima prilično prisustvo u inostranstvu, sa mrežom od 29 filijala (uključujući pet predstavništava) u ključnim bankarskim i finansijskim centrima kao što su London, Njujork, Pariz, Tokio, Hong Kong i Singapur. Ovo međunarodno poslovanje učestvuje sa 17,82% u ukupnom poslovanju Banke.⁷⁴

Banka Indije je prva indijska banka koja je otvorila filijale u Japanu, posle II svetskog rata. Filijala u Tokiju je otvorena 17. maja 1950. godine, a u Osaki 20. oktobra iste godine. Preko 60 godina iskustva u globalnom bankarstvu rezultiralo je jakim imovinskom bazom i korespondentnim odnosima sa vodećim međunarodnim bankama. Banka veruje u pristup zvan Ukupan Paket za ispunjavanje svih finansijskih i nefinansijskih zahteva svojih klijenata.

Banka Indije otvorila je svoju prvu inostranu filijalu u Londonu 1946, a zatim u Osaki i Tokiju 1950. Filijala u Singapuru je otvorena kao četvrta strana filijala Banke 1951.

U poslednjoj dekadi, Banka je proširila svoje poslovanje na oblasti kao što su trgovačko bankarstvo, zajednički fondovi, upravljanje kliring kućama berzi, depozitorne usluge i kreditne kartice. Ova diverzifikacija je nastala kao rezultat ustanovljavanja podružnica i zajedničkih preduzeća, kao i sticanjem strateških udela u dobrim kompanijama.

Rast Banke Indije poslednjih godina pokreće apsorpcija tehnologije, integracija trezora, kapitalizacija nastajućih tokova prihoda i jaki sistemi praćenja i kontrole.

U Singapuru, Banka Indije se specijalizuje u trgovačkom finansiranju, sindikaciji zajmova, foreks poslovima, derivativnim proizvodima, doznakama i poslovima vezanim za Indiju. Banka rukovodi trustom lokalnih depozitora koji podržavaju Banku od početka.

Korporativna ličnost i filozofija ove banke se u potpunosti reflektuju u njenom amblemu, koji predstavlja petokraku zvezdu – harmonična mešavina tradicionalnog i funkcionalnog. Produženi krak koji pokazuje na gore predstavlja težnju banke da postiže rastuće ciljeve. Zvezda je vodilja ljudima koji traže usmeravanje. Potpuno je posvećena dostizanju superiornih rezultata za vašu konkurentnost.

⁷⁴ www.boi.com – Bank of India, nedelja 26. Januar 2014. godine

Državna Banka Indije, najstarija banka ove zemlje i prva po veličini bilansa stanja, broju filijala, tržišnoj kapitalizaciji i profitu, danas prolazi kroz fazu promene i transformacije – ova dvesta godina stara zver javnog sektora danas se izvlači iz svoje uloge za javni sektor i kreće agilno ka ulozi zamajca privatnim i stranim bankama.

Banka ulazi u mnoge nove poslove koji imaju strateška mesta – penzioni fondovi, opšte osiguranje, privatna imovina, mobilno bankarstvo, savetodavne usluge, trgovačka sticanja, strukturisani proizvodi, itd. – a svaka od ovih inicijativa ima ogroman potencijal za rast.

Ona se takođe fokusira na gornji kraj tržišta, na sposobnost bankarstva na veliko da rastućim indijskim srednjim i velikim korporacijama pruži kompletnu lepezu proizvoda i usluga. Ona konsoliduje svoje operacije globalnog trezora i ulazi u sferu struktuiranih proizvoda i derivativnih instrumenata. Danas, ova Banka je najveći garantor infrastrukturnog duga i najveći organizator spoljnih komercijalnih zajmova u zemlji. I jedina je indijska banka koja se nalazi na Fortune 500 listi.⁷⁵

Banka menja zastarele u moderne procese pogodne za klijente kako bi poboljšala opšti utisak klijenata. Sa oko 8.500 od svojih 10.000 filijala i još 5.100 filijala svojih pridruženih banaka koje su već umrežene, ova banka danas nudi najveću bankarsku mrežu indijskim klijentima. Banka je takođe u procesu pružanja kompletnog platežnog rešenja svojim klijentima sa preko 21.000 svojih bankomata i drugih elektronskih kanala kao što su Internet bankarstvo, debitne kartice, mobilno bankarstvo, itd.

Sa četiri nacionalna Apex Koledža i 54 centara za obuku širom zemlje, ova banka je stalno angažovana u poboljšanje veština svojih zaposlenih. Neke od programa obuke pohađaju bankari iz banaka u drugim zemljama.

Banka takođe traži prilike da raste u Indiji kao i u inostranstvu. Trenutno ima 82 filijale u inostranstvu u 32 zemlje širom sveta. Ima i 7 podružnica u Indiji – SBI Capital Markets, SBICAP Securities, SBI DFHI, SBI Factors, SBI Life i SBI Cards – koje čine značajnu grupu u indijskom bankarstvu. Banka je u procesu dokapitalizacije za svoj rast i za konsolidaciju svojih raznih preduzetništava.

Kroz sve ove promene, Banka takođe pokušava da promeni svoje stare stavove i da sve svoje zaposlene povede na ovaj uzbudljiv put transformacije. U nedavno završenom programu masovne interne komunikacije nazvanom 'Parivartan', Banka je sproveda preko 3.300 dvodnevnih radionica širom zemlje i pokrila preko 130.000 zaposlenih za 100 dana koristeći 400 predavača kako bi prenela poruku promene i inkluzivnosti. Ove radionice su podstakle maštu zaposlenih kod nekih drugih banaka u Indiji kao i u drugim organizacijama javnog sektora, koji su poželeli da kopiraju ovaj program.

Tabela 6. Bank of India – Bilans stanja 2009-2013⁷⁶

⁷⁵ www.boi.com – Bank of India, nedelja 26. Januar 2014. godine

⁷⁶ www.moneycontrol.com, nedelja 26. Januar 2014. godine

Capital and liabilities	Mar '13	Mar '12	Mar '11	Mar '10	Mar '09
Total Share Capital	596.64	574.52	547.22	525.91	525.91
Equity Share Capital	596.64	574.52	547.22	525.91	525.91
Share Application Money	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Preference Share Capital	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Reserves	23,321.51	19,151.38	15,423.99	12,275.46	11,258.72
Revaluation Reserves	0.00	1,235.89	1,319.47	1,428.62	1,710.29
Net Worth	23,918.15	20,961.79	17,290.68	14,229.99	13,494.92
Deposits	381,839.59	318,216.03	298,885.81	229,761.94	189,708.48
Borrowings	35,367.58	32,114.23	22,021.38	22,399.90	9,486.98
Total Debt	417,207.17	350,330.26	320,907.19	252,161.84	199,195.46
Other Liabilities & Provisions	11,477.39	13,243.43	12,974.69	8,574.63	12,811.39
Total Liabilities	452,602.71	384,535.48	351,172.56	274,966.46	225,501.77
Assets	Mar '13	Mar '12	Mar '11	Mar '10	Mar '09
Cash & Balances with RBI	21,967.04	14,986.71	21,782.43	15,602.62	8,915.28
Balance with Banks, Money at Call	32,868.82	19,724.54	15,527.56	15,627.51	12,845.97
Advances	289,367.50	248,833.34	213,096.18	168,490.71	142,909.37
Investments	94,613.43	86,753.59	85,872.42	67,080.18	52,607.18
Gross Block	2,870.13	4,628.22	4,020.12	3,790.81	3,578.23
Accumulated Depreciation	0.00	1,905.26	1,654.19	1,504.07	1,156.75
Net Block	2,870.13	2,722.96	2,365.93	2,286.74	2,421.48
Capital Work In Progress	0.00	48.64	114.81	65.07	110.45
Other Assets	10,915.80	11,465.69	12,413.22	5,813.63	5,692.02
Total Assets	452,602.72	384,535.47	351,172.55	274,966.46	225,501.75
Contingent Liabilities	174,208.24	165,173.07	143,699.22	118,535.87	107,155.08
Bills for collection	51,372.78	45,255.10	32,505.88	28,372.75	11,490.74
Book Value (Rs)	401.38	343.79	292.26	243.75	224.39

CNN IBN Mreža 18 prepoznala je ovaj transformacioni put na koji je Državna Banka Indije krenula, pa je prestižnu nagradu Indijac Godine u Biznisu dodelila Predsedniku ove banke, gospodinu O.P. Bhatt-u januara 2008.

Poreklo Državne Banke Indije potiče od prve dekade devetnaestog veka kada je ustanovljena Banka Kalkute u Kalkuti, 2. juna 1806. godine. Tri godine kasnije, ova

banka je dobila povelju i prekrštena je u Banku Bengala (2. januara 1809.). Kao jedinstvena institucija, ova banka je bila prva udružena banka britanske Indije pod sponzorstvom Vlade Bengala. Banka Bombaja (15. april 1840.) i Banka Madrasa (1. juli 1843.) došle su posle Banke Bengala. Ove tri banke su ostale apeks savremenog bankarstva u Indiji do svog ujedinjenja sa Carskom Bankom Indije (Imperial Banka Indije) 27. januara 1921. godine.

Prevashodno Anglo-indijske kreacije, tri presidentne banke su nastale kao rezultat potrebe imperijalnih finansija ili zato što se osetila potreba za evropskom trgovinom u lokalnu, a nisu diktirane spolja radi modernizacije indijske ekonomije. Njihova evolucija je, međutim, rezultat ideja izvedenih iz sličnih razvitaka u Evropi i Engleskoj, i na nju su uticaj imale promene koje su nastajale u strukturi lokalne trgovine i promene odnosa indijske ekonomije sa ekonomijom Evrope i globalnom ekonomijom.

Državna Banka Indije je primarna finansijska institucija zemlje. Ona predstavlja ključni točak ekonomije i ima sposobnost da pokreće tržišta. SBI je dala mnogo odlučnih ljudi, a njen predsednik Om Prakash Bhatt je jedan od njih, jer je upravo on izveo banku na ovaj brzo napredujući put.⁷⁷

Banka Baroda ima mrežu od preko 3.000 filijala i kancelarija, i oko 1.100 bankomata. Maharadža Baroda, Sir Sayajirao Gaekwad III, osnovao je banku 20. jula 1908. u prinčevskoj državi Baroda, (*prinčevske države su bile države koje su imale sopstvenu upravu za vreme britanske vladavine, prim.prev.*) u Gujaratu. Banku je, zajedno sa 13 drugih velikih komercijalnih banaka Indije, 19. jula 1969. nacionalizovala vlada Indije.

HDFC Banka je glavna indijska kompanija za finansijske usluge, koja je inkorporirana avgusta 1994. pošto je Indijska Banka Rezervi dozvolila osnivanje privatnih banaka. Banku je promovisala Korporacija za Finansiranje Stambenog Razvoja. HDFC Banka ima preko 1.725 filijala i 4.232 bankomata, u 779 gradova Indije, a sve filijale banke su povezane on-line u stvarnom vremenu.

Axis Banka - Ranije poznata kao UTI Banka, Axis Banka je firma za finansijske usluge koja je počela sa radom 1994. godine, pošto je vlada Indije dozvolila osnivanje novih privatnih banaka. Banku su zajedno promovisali Upravnik Specifikovanih Projekata u Ujedinjenom Trustu Indije, Korporacija za životno osiguranje Indije, Korporacija za opšte osiguranje, Kompanija za nacionalno osiguranje, Nova Kompanija za osiguranje Indije, Korporacija za Orijentalno Osiguranje i Ujedinjeno Osiguranje Indije. Banka je promenila naziv u Axis Bank aprila 2007. da bi se izbegla zabuna. Registrovana služba banke je u Ahmedabadu, a centrala se nalazi u Mumbaiu. Na kraju septembra 2010. banka je imala veoma široku mrežu od preko 1.095 filijala i preko 4.846 bankomata.

Yes Banka - Ovu banku su 2003-04. osnovali Ashok Kapoor i Rana Kapoor. Sa centralom u Mumbaiu, ova banka je uključena u korporativno i instituciono bankarstvo, finansijsko tržište, investiciono bankarstvo, korporativno finansiranje,

⁷⁷ www.boi.com – Bank of India, nedelja 26. Januar 2014. godine

poslovno i transakciono bankarstvo i upravljanje novcem. Banka zapošljava oko 3.034 ljudi.⁷⁸

Državna banka Hiderabada - Banka je osnovana 1942. za vreme vladavine poslednjeg Nizama Hiderabada, Mir Osman Ali Khan-a. Banka takođe radi i sa Osmania Sicca, valutom Hiderabad države, koja je za vreme britanske vladavine imala svoju sopstvenu valutu. Godine 1956, banka se spojila sa Mercantile Bankom Hiderabada, koju je Radža Pannalal Pitti osnovao 1935. godine. Hiderabad Državna Banka je nazvana Državna Banka Hiderabada 1956. godine, a njen ceo deonički kapital je uložten kod Indijske Banke za Rezerve. Kasnije, pošto je izglasan zakon o podružnicama banaka 1959, ova i druge banke prinčevskih država su postale podružnice SBI (State Bank of India). SBH (State Bank of Hyderabad) je bila prva podružnica Državne Banke Indije (SBI).

Punjab National Bank je treća po veličini banka u Indiji. Registrovana je 19. maja 1894. godine po indijskom Zakonu o Kompanijama sa kancelarijom u Anarkali Bazaar, Lahore. Danas je ovo druga po veličini komercijalna banka Indije u državnom vlasništvu sa oko 5.000 filijala u 764 gradova. PNB ima svoju podružnicu u UK, kao i filijale u Hong Kongu, Dubaiu i Kabulu, i predstavništva u Almatiju, Dubaiu, Oslu i Šangaju.

Canara Banka - Osnovana kao Canara Bank Hindu Permanent Fund 1906. godine, a osnivač je bio pokojni Ammembal Subba Rao Pai, filantrop, ova banka je procvetala u kompaniju sa ograničenom odgovornošću Canara Bank Ltd 1910. godine, a postal je Canara Banka 1969, posle nacionalizacije. Mreža filijala ove banke premašila je broj od 3.000.

Andhra Banku je osnovao eminentni borac za mir i mnogostruki genije, Dr Bhogaraju Pattabhi Sitaramayya. Banka je registrovana 20. novembra 1923. godine, a poslovanje je počela 28. novembra iste godine sa uplaćenim kapitalom od Rs 100.000 i ovlašćenim kapitalom od Rs 10 lakh (Rs 1 milion). Ima 1.611 filijala u Indiji i dve van zemlje.⁷⁹

Korporativna banka - Nacionalizovana 1980., ova banka je druga banka javnog sektora u zemlji koja je ušla na tržište kapitala. Njeno objavljivanje deonice 1997. je 13 puta premašeno. Banka ima mnogo termina "prvi" u svom upravljanju kreditom i kešom, trgovanju zlatom, n-komercu, itd. CorpBank-a ponosno ističe svoje održavanje usluga najviših standard podržano inovativnim proizvodima.

Indijska Banka – Ova banka u vlasništvu vlade Indije je osnovana 15. avgusta 1907. godine kao deo Swadeshi pokreta. Danas ona služi naciji ekipom od preko 19.000 posvećenog osoblja. Banka ima filijale i u Singapuru i Kolombu, uključujući i jedinicu za bankarstvo stranom valutom u Kolombu.⁸⁰

Tabela 7. Bank of India – Bilans uspeha 2013-2011⁸¹

⁷⁸ www.rbi.org.in – Reserve Bank of India, nedelja 26. januar 2014. godine

⁷⁹ www.centralbankofindia.co.in – Central Bank of India, nedelja 26. januar 2014. godine

⁸⁰ www.centralbankofindia.co.in – Central Bank of India, nedelja 26. januar 2014. godine

⁸¹ www.financeyahoo.com. – 26. januar 2014. godine

Period ending	2013	2012	2011
Total revenue	15,659	19,942	21,795
Cost of revenue	9,952	10,774	10,796
Gross profit	5,707	9,168	10,999
Operating expenses			
Research development	2,921	3,137	3,826
Selling general and administrative	10,882	13,277	11,955
Non recurring	2,000	/	110
Others	3,664	3,5	3,786
Total operating expenses	19,468	/	19,678
Operating income or loss	13,865	10,837	8,696
Income from counting operations			
Total other income/expenses net	2,211	3,35	2,909
Earnings before interest and taxes	(11,550)	(7,386)	(5,769)
Interest expense	/	/	/
Income before tax	(11,550)	(7,396)	(5,766)
Income tax expense	(33)	66	17
Minority interest	/	/	/
Net income from countinuing ops	11,432	7,677	6,572
Non recurring events	/	/	/
Discontinued operations	/	/	/
Extraordinary items	/	/	/
Effect of accounting changes	/	/	/
Other items	/	/	/
Net income	11,432	7,677	6,572
Prefered stock and other adjustments			
Net income applicable to common shares	11,432	7,677	6,572

5. Rusija

Ruske banke podeljene su u sledeće grupe:

- ❖ Sberbank – čini posebnu grupu radi visokog udela u bankarskom tržištu
- ❖ Državne banke – to su krupne banke u čijem vlasništvu država sudjeluje sa gotovo 100% udela. U državne banke ulaze Vnjestorgbanka, Rosseljhobzbanka, Hanti-Mansijskij banka, Ruska razvojna banka

- ❖ Federalne banke – krupne banke koje imaju podružnice u 15 ili više subjekata Ruske Federacije
- ❖ Sektorske banke – krupne banke specijalizovane za određene bankarske operacije ili za određene gospodarske grane ili grupe preduzeća iz određenog sektora
- ❖ Nerezidentne banke – banke sa 100% stranim kapitalom
- ❖ Moskovske banke – srednje i male moskovske banke koje ne pripadaju ni jednoj od gore navedenih grupa
- ❖ Regionalne banke – regionalne banke koje ne ulaze ni u jednu od gore navedenih grupa

Deset najvećih ruskih banaka prema veličini aktive su:

- ❖ Vnještorgbanka
- ❖ Gazprombanka
- ❖ Moskovska banka
- ❖ Alfa banka
- ❖ Rosseljhozbanka
- ❖ Raiffeisen Bank
- ❖ Rosbanka
- ❖ Uralsib
- ❖ Unicredit banka
- ❖ VTB 24⁸²

Postoji mogućnog otvaranja računa u stranoj valuti za domaća preduzeća i fizičke osobe. Ograničenja međunarodnih transakcija regulisana su federalnim zakonom „O valutnom regulisanju i valutnoj kontroli“. Valutno regulisanje u nadležnosti je Centralne ruske banke i Vlade RF.

Nacionalna valuta Rusije je rubalj (RUR).

Kartično tržište ima visoki prioritet u poslovanju banka. Banke aktivno reklamiraju kartice, spremne su izdvajati velika finansijska sredstva u razvoj infrastrukture vezane za kartično poslovanje, broj korisnika kartica veći je od broja privatnih ulagača ili korisnika kredita.

U mnogim ruskim regijama razvijena je kartična infrastruktura u maloprodajnim trgovačkim lancima, npr. Na Čukotki, u Jakutiji, Jaroslavskoj i Omskoj oblasti. U Jakutiji se npr. S karticom MirKart može platiti račun u apotekama, trgovinama automobilskih delova, restoranima brze hrane i cvećarama, za razliku od velikih gradovima u kojima takav tip kartica vredi isključivo za kupovinu u velikim trgovačkim centrima.⁸³

U manje od deset ruskih regija kartice lokalnih banaka zauzimau više od polovine kartičnog tržišta. U većini regija najkrupniji igrač je Sberbanka koji pokazuje odlične rezultate vezano za udio u kartičnom tržištu (32% ukupnog obrta na bankomatima u RF) te dinamikom rasta obrta.

⁸² www.bankir.ru – nedjelja 26. Januar 2014. godine

⁸³ www.ratingcredit.ru - nedjelja 26. januar 2014. godine

Podaci Središnje ruske banke govore o tome da se 90-98% svih sredstava kojima se može raspolagati putem kartice podiže na bankomatima ili na blagajnama banaka u obliku gotovine. Krupnije sume novca građani radije podižu na blagajnama banaka i banke. Obrti na bankomatima rastu za 5-10% brže nego obrti na blagajnama banaka i banke rado ulažu u bankomatsku infrastrukturu i širenje lanaca bankomata. Većina banaka putem bankomata opslužuje većinom vlastite kartice. U Moskvi, kao izrazito razvijenom tržištu, situacija je drugačija. Pre deset godina bankomati su služili većinom za podizanje plate u gotovini i banke su ih postavljale u krugu velikih firmi i fabrika. Današnja situacija je sledeća: radnici plate podižu postepeno, na bankomaima smeštenim u centru grada na ulazu u stanice podzemne železnice i u velikim trgovačkim centrima. Banke su u poslednje vreme koncentrisane na razvoj sistema „cash-in“ koji dopušta klijentu da podigne gotovinu s jedne kartice i položi na račun druge kartice te na klijenta koji finansijski ne ovisi samo o svojoj plati. Trenutno se među bankama vodi prava boba za pravo na postavljanje bankomata na mesto koje je pogodno za klijenta.⁸⁴

Prema istraživanju koje je provela banka Home Credit Finance Bank, oko 50% punoletnih Rusa poseduje karticu, od kojih samo 9,4% poseduje kreditnu karticu. Većina korisnika kreditnih kartica upotrebljava kartice kao vrstu pogodnijeg gotovinskog kreditiranja. Mogućnost plaćanja roba i usluga karticom za sada postoji u tek razmerno malom broju trgovina na malo. Polovina korisnika kreditne kartice vodi računa da na vreme podmiri troškove učinjene karticom, 25% dug vrati u jednoj rati. Ruski korisnici kreditnih kartica biraju banku koja im uleva sigurnost: za ruskog klijenta sigurnost ulevaju ruske državne banke i ekspoziture stranih, poznatih banaka, posebno one koje puno ulažu u reklamu i imaju razvijenu mrežu poslovnih. Najpopularnije kreditne kartice u RF su Visa i Mastercard.

Internet tehnologije u Rusiji su se počele primenjivati nešto kasnije nego u Evropi i SAD-u, no već u 2001. godini Rusija je ušla u prvih petnaest zemalja prema broju korisnika Interneta. u 2006. godini broj korisnika Interneta iznosio je 26 miliona korisnika. Oko 10% stalnih korisnika interneta služi se uslugama Internet-trgovina. Uporedo s rastom trgovine preko interneta tj. povećanjem broja korisnika interneta razvija se i e-bankarstvo. U 2008. godini zabeleženo je preko milion korisnika e-bankarstva, većinom klijenata velikih banaka. Do 2010. godine broj klijenata e-bankarstva, prema prognozama Alfa banke, utrostruči će se i dostići broj od 3-4 miliona korisnika. Putem e-bankarstva fizičke i pravne osobe mogu vršiti sli niz operacija. Popularnost e-bankarstva u Rusiji neprestano raste. Prema rezultatima istraživanja ruske kompanije Internet Marketing, ruske banke ne zaostaju za zapadnim vezano za implementaciju najnovijih finansijskih tehnologija. Ruske banke preferiraju bankarsku i finansijsku Internet-tehnologiju tvrtki Banks Soft Systems, BIFIT i INIST.

Internet banke u Rusiji dele se na:

- ❖ Internet banke koje osnivaju banke u obliku samostalnog trgovačkog društva

⁸⁴ www.bankir.ru – nedelja 26. januar 2014. godine

- ❖ Virtualne banke koje u pravilu osnivaju nebankarske kompanije, npr. osiguravajuća društva
- ❖ Elektronički finansijski supermarket (banka koja ostvaruje internet-prodaju za svoj račun ili za račun drugih finansijskih institucija)⁸⁵

Rusko finansijsko tržište jedno je od pet najkrupnijih finansijskih tržišta u razvoju. Prema likvidnosti, dohodovnosti dionica i količini kompanija koje na njemu trguju ne doseže razinu vodećih tržišta u razvoju. Sve više ruskih kompanija počinje koristiti rusko finansijsko tržište kao osnovni izvor privlačenja finansijskih resursa za investiranje u osnovni kapital i „oslobađanja“ od konkurenata. Tijekom 2007. godine obujam investicija koje su privukle ruske kompanije na unutarnjem tržištu vrijednosnica iznosio je 33 milijarde USD ili 13% ukupnog iznosa investicija u osnovni kapital svih ruskih kompanija tijekom 2007. godine.

Od 2006. godine povećava se broj građana koji investiraju ili namjeravaju investirati u instrumente finansijskog tržišta. Prema podacima s početka 2008. godine gotovo 800 tisuća fizičkih osoba investira u vrijednosnice, neposredno ili putem instituta kolektivnih investicija. Ipak, rusko finansijsko tržište još uvijek nije značajni instrument akumulacije kapitala za većinu ruskih građana i izvor investicijskih resursa za većinu poduzeća i stoga nije u mogućnosti vršiti puni spektar funkcija, karakterističnim za potpuno razvijena finansijska tržišta. Donedavni PRF i aktualni ruski premijer, Vladimir Putin, u svom obraćanju Parlamentu 8. svibnja 2008. godine istaknuo je potrebu otvaranja međunarodnog finansijskog centra u Rusiji pomoću kojeg bi se pojavio novi izvor financiranja privatnog i državnog sektora, a sve u svrhu diverzifikacije ruskog gospodarstva i poticanja izvoza proizvoda i finansijskih proizvoda visoke dodane vrijednosti.

Nacionalno udruženje sudionika finansijskog tržišta pripremilo je plan organizacije moskovskog međunarodnog finansijskog centra i predložilo niz mjera, od organizacije postojeće i stvaranja nove finansijske infrastrukture, usavršavanja finansijskog zakonodavstva, stvaranja klase investitora do osiguranja povoljnih poreznih uvjeta za investitore.

Ruski međunarodni finansijski centar sa sjedištem u Moskvi bavio bi se prvenstveno pružanjem finansijskih usluga poduzetnicima koji žele ući ili već rade na ruskom tržištu, privlačenjem ruskog kapitala iz offshore-a, privatnih investitora na tržište fondova, pružao bi finansijske usluge najvećim ruskim kompanijama koje imaju namjeru širiti se u inozemstvu. Također, kroz centar bi se vršile transgranične finansijske operacije, prvenstveno sa zemljama ZND-a. Organizatori ruskog međunarodnog finansijskog centra namjeravaju zauzeti slobodne niše u sferi finansijskih usluga, npr. žele da Moskva postane bazno tržište euroobligacija u rubljama, imaju ambiciju postati jedan od centara islamskih financija i emisije islamskih dužničkih instrumenata u svrhu privlačenja islamskog kapitala u rusku ekonomiju.

Rusija (podaci za 2008. godinu) zauzima 56 mjesto na rang listi svjetskih finansijskih centara (Global Financial Centres Index, GFCI 3, www.zyen.com). Prvo mjesto zauzima London, slijede New York, Hong Kong, Singapur, Zurich. Na rang listi koja prikazuje mogućnost dostupa kapitalu (Milken Institute Capital Access Index – CAI,

⁸⁵ www.pmoney.ru – nedjelja 26. januar 2014. godine

www.milkeninstitute.org) Rusija zauzima 58 mjesto između 122 države prema ocjeni makroekonomske situacije, 86 mjesto prema razvijenosti institucija, 51 mjesto obzirom na razvijenost finansijskog tržišta, 47 mjesto obzirom na tržište dionica, 37 mjesto vezano za alternativne izvore financiranja i 22 mjesto po količini stranih investicija.

Intenzivniji razvitak ruskog finansijskog tržišta mogao bi se ostvariti poboljšanjem investicijske klime, što bi dovelo do većih ulaganja stranih dugoročnih investitora na ovom tržištu.⁸⁶

Državna Banka Carevine Rusije osnovana je 1860. kad je ceo bankarski system Rusije preuređen. Osnovana je kad je kapitalizam počeo da pušta korenje u carskoj Rusiji i postao je prva "velika reforma" koju je sproveo Car Aleksandar II. Značajno uplitanje države u ekonomiju, uslovljeno specifičnim uslovima ruskog ekonomskog razvoja, unapred je utvrdilo genezu Državne Banke kao institucionalnog elementa vladine ekonomske politike.

Aktivnosti Državne Banke Carevine Rusije mogu se podeliti na periode. U toku prvog perioda (od 1860. do 1894.), Državna Banka je uglavnom bila pomoćna institucija Ministarstvu Finansija. Većina resursa Državne Banke je bila apsorbovana direktnim ili indirektnim finansiranjem Trezora. Njoj su bile poverene funkcije vezane za apart Ministarstva Finansija: sprovođenje otkupnih transakcija i upravljanje papirologijom vezanom za njih, podržavanje državnih hipotekarnih banaka, i tako dalje. Do 1887, Državna Banka je vodila račune pred-reformskih banaka. Sve ove operacije su rađene o trošku Državnog Trezora, ali pošto je budžetni deficit onemogućavao Trezoru da obezbedi neophodna sredstva, do 1872. Državna Banka je godišnje trošila veliki deo svojih profita za ove namene. Vladin dug Državnoj Banci je namiren tokom drugog perioda aktivnosti Državne Banke (1901. godine). Tokom celog pred-revolucionarnog perioda, Državna Banka, kao instrument vladine ekonomske politike, je učestvovala u ustanovljavanju i potonjem podržavanju komercijalnih banaka (na primer, davala im je nestatutne zajmove). Državna Banka je sve banke pod bankrotstvom subvencionisala, finansirala, kupovala ili uzimala pod prinudnu upravu pre njihove dalje prodaje.

Državna Banka je bila banka za kratkoročne komercijalne kredite i, kako je stajalo u statutu, njen cilj je bio "da pojača trgovačke promote i ojača monetarni system". Njene funkcije su bile da diskontuje menice i ostale državne i javne papire od vrednosti sa kamatom i strane menice, da kupuje i prodaje zlato i srebro, prima uplate po menicama i ostalim monetarnim dokumentima sa fiksnim uslovima za račun poverilaca, da prima depozite, produžuje zajmove i kupuje državne papire od vrednosti u svoje ime.

Ranih 1880-tih, Državna Banka je počela da priprema monetarnu reform, koja je lansirana 1895. a završena 1898. sa uvođenjem zlatnog monometalizma u Rusiju. U toku reforme Državnoj Banci je garantovano pravo da izdaje valutu.

Drugi period Državne Banke je počeo prihvatanjem njene nove povelje 1894. Posle monetarne krize 1905-1906. izazvane rusko-japanskim ratom i revolucijom, Državna

⁸⁶ www.naufor.ru – nedelja 26. januar 2014. godine

Banka je počela da biva transformisana u banku banaka. Početkom I svetskog rata, Državna Banka je postala jedna od najuticajnijih zajmodavnih institucija u Evropi. Imala je ogromne zlatne reserve, čiji odnos nikad nije pao ispod 93% osim u kriznoj 1906. godini, a u proseku je premašivao 100%. Državna Banka je regulisala rusku cirkulaciju novca i menjačke poslove, a preko komercijalnih banaka je aktivno učestvovala u kreditiranju industrije i trgovine.

Slika 6.

U toku I svetskog rata, Državna Banka je uglavnom finansirala ruske ratne napore, a uoči Oktobarske Revolucije 1917. lavovski deo njene imovine je bio u obliku trezornih menica i zajmova na papire od vrednosti koji su nosili kamatu. Njene zlatne reserve su pale sa 1.604 miliona rubalja na dan 16. juna 1914. na 1.101 milion rubalja 8. oktobra 1917. Pred-revolucionarna istorija Državne Banke je završena 25. oktobra (7. novembra) 1917., kada je počela sovjetska istorija.⁸⁷

Centralna Banka Ruske Federacija (Banka Rusije) je osnovana 13. jula 1990. kao Ruska Republička Banka Državne Banke SSSR-a. Odgovorna Vrhovnom Sovjetu SSSR-a njeno originalno ime bilo je Državna Banka SSSR-a.

2. decembra 1990, Vrhovni Sovjet Soviet SSSR-a je usvojio zakon o Centralnoj Banci SSSR-a (Banka Rusije), koji je Banku Rusije proglasio legalnim telom i glavnom bankom SSSR-a, odgovornom Vrhovnom Sovjetu SSSR-a. Zakon je specifikovao funkcije banke u organizovanju cirkulacije novca, monteranih zakona, spoljnih ekonomskih aktivnosti i regulisanju aktivnosti udruženih i kooperativnih banaka.

20. decembra 1991. Državna Banka SSSR-a je raspuštena i sva njena imovina, potraživanja i vlasništva u SSSR-u su bili preneti na Centralnu Banku SSSR-a (Banku Rusije), koja je nekoliko meseci kasnije preimenovana u Centralnu Banku Ruske Federacije (Banka Rusije).

Tokom 1991-92. obimna mreža komercijalnih banaka je napravljena u Ruskoj Federaciji pod vođstvom Banke Rusije putem komercijalizacije specijalizovanih filijala

⁸⁷ www.naufor.ru – nedelja 26. januar 2014. godine

banaka. Raspuštanje Državne Banke SSSR-a pratile su promene u računima, ustanovljavanje mreže centara za gotovinske poslove Centralne Banke i njihovo opremanje kompjuterskom tehnologijom. Centralna Banka je počela da kupuje i prodaje stranu valutu na tržištu valuta koje je ustanovila i da utvrđuje i objavljuje zvanične kurseve stranih valuta prema rublji.

Decembra 1992, kao rezultat ustanovljavanja jednog centralizovanog saveznog trezora, Banka Rusije nije više morala da pruža gotovinske usluge za savezni budžet.

Od 1992 do 1995, da bi održala stabilnost bankarskog sistema, Banka Rusije je postavila system nadzora i inspekcije komercijalnih banaka i system regulisanja i kontrole menjačkih poslova. Kao agent Ministarstva Finansija, ona je organizovala tržište vladinih papira od vrednosti, poznato kao GKO tržište, i počela da učestvuje u njegovom radu.

1995. Banka Rusije je prestala da daje zajmove za finansiranje deficit saveznog budžeta i centralizovane zajmove pojedinačnim sektorima ekonomije.

Monetarna politika Banke Rusije je bila osmišljena da održava finansijsku stabilnost i stvara uslove pogodne za održiv ekonomski rast. Banka Rusije je brzo reagovala na svaku promenu u stvarnoj potražnji novca i preduzimala korake da stimuliše pozitivne ekonomske dinamike, smanjuje kamatne stope, ublažava inflatorna očekivanja i usporava stopu inflacije. Kao rezultat toga, rublja je dobila na vrednosti i stabilnost finansijskog tržišta je povećana.

2003. Banka Rusije je lansirala projekat za poboljšanje bankarskog nadzora i redovnog izveštavanja uvođenjem međunarodnih standard finansijskog izveštavanja (IFRS).⁸⁸

Ovaj projekat obezbeđuje sprovođenje seta mera, uključujući mere koje treba da osiguraju da kreditne institucije imaju kredibilno računovodstvo i izveštavanje, da povećaju zahteve za sadržaj, količinu i periodičnost informacija koje se objavljuju, i uvođenje standards za računovodstvo i izveštavanje u skladu sa međunarodnom dobrom praksom. Pored toga, treba da se preduzmu mere za otkrivanje informacija o stvarnim vlasnicima kreditnih institucija, za sprovođenje kontrole nad njihovim finansijskim položajem i povećaju zahtevi vezani za poslovnu reputaciju i rukovodioce kreditnih institucija.

Postoje neki problem kojima Banka Rusije posvećuje posebnu pažnju. Jedan od njih je specifični rizik vezan za dinamiku cena nekih finansijskih sredstava i situacije cena na tržištu nekretnina, koje je počelo da igra sve značajniju ulogu u poslednje vreme. Praksa davanja zajmova povezanim pravnim licima vodila je do velike koncentracije rizika u nekim bankama, što je primoralo Banku Rusije da poboljša načine regulisanja i nadzora banaka stavljanjem većeg akcenta na supstativni nadzor (orijentisan na rizik).

Fiktivna kapitalizacija banaka je druga ozbiljno zabrinjavajuća stvar za Banku Rusije. Da bi sprečila banke da koriste svakakve šeme koje veštački uvećavaju ili smanjuju

⁸⁸ www.cbu.ru – The Central Bank of RF – nedelja 26. januar 2014. godine

tražene pokazatelje, Banka Rusije je 2004. izdala seriju propisa, uključujući Propis "O proceduri za stvaranje rezervi za gubitke po zajmovima koje kreditne institucije treba da sprovode" i uputstva za "potrebne pokazatelje".

Kako se broj kreditnih institucija koje daju hipotekarne zajmove javnosti povećao, 2003. godine Banka Rusije je izdala uredbu "o sprovođenju nasumičnog nadzora hipotekarnih zajmova", koja postavlja procedure za prikupljanje i prezentovanje podataka o zajmovima zasnovanim na hipotekama na kuće koje daju kreditne institucije.

Sa usvajanjem saveznog zakona o "hipotekarnim papirima od vrednosti", kreditne institucije koje su obezbedile praćenje zahteva za zaštitu interesa investitora dobile su zakonsku priliku da refinansiraju svoja potraživanja po hipotekarnim zakonima izdavanjem hipotekarnih papira od vrednosti.

U skladu sa saveznim zakonom "o Centralnoj Banci Ruske Federacije (Banka Rusije)" i saveznim zakonom "o Hipotekarnim papirima od vrednosti", Banka Rusije je izdala uputstva "o potrebnim pokazateljima za kreditne institucije koje izdaju hipotekarne obveznice", koja specifikuju izračunavanje i ustanovljene vrednosti potrebnih pokazatelja i vrednosti i metodologije izračunavanja za kreditne institucije koje izdaju ovakve obveznice.

Decembra 2003. savezni zakon "o osiguranju ličnih bankarskih depozita u Ruskoj Federaciji" je usvojen. Ovaj zakon je postavio zakonski, finansijski i organizacioni okvir za system obaveznog osiguranja ličnih bankarskih depozita, a takođe i prava, procedure za ustanovljavanje i rad institucije koja sprovodi ovo osiguranje i postavlja procedure za plaćanje kompenzacija na depozite.

Trenutno, velika većina banaka učestvuje u sistemu osiguranja depozita. Oni pokrivaju skoro 100% ukupnih ličnih depozita u ruskim bankama.⁸⁹

Aprila 2005. Ruska Vlada i Banka Rusije usvojili su Razvojnu Strategiju Bankarskog Sektora za period do 2008, document koji postavlja kao glavni cilj srednjeročnog razvoja bankarskog sektora (2005-2008) pojačavanje stabilnosti i efikasnosti bankarskog sektora.

Glavni ciljevi razvoja bankarskog sektora su sledeći:

- ❖ povećavanje zaštite interesa depozitora i drugih kreditora;
- ❖ povećanje efikasnosti aktivnosti bankarskog sektora u akumulaciji privatnih i preduzetnih fondova i njihovog transformisanja u zajmove i investicije;
- ❖ povećanje konkurentnosti ruskih kreditnih institucija;
- ❖ sprečavanje korišćenja kreditnih institucija za nepoštene komercijalne i nezakonite aktivnosti, posebno finansiranje terorizma i pranja novca;
- ❖ promovisanje razvoja konkurentne sredine i obezbeđivanje transparentnosti kreditnih institucija;
- ❖ izgradnja poverenja između investitora, kreditora i depozitora u bankarskom sektoru.

⁸⁹ www.cbu.ru – The Central Bank of RF – nedelja 26. januar 2014. godine

Reforma bankarskog sektora će pomoći sprovođenju ruskog srednjeročnog društvenog i ekonomskog razvojnog programa (2005-2008), posebno njegovog cilja da okonča predrasudu o sirovinskoj osnovi ruske ekonomije njenom ubrzanom diverzifikacijom i korišćenjem njenih konkurentnih prednosti. U sledećoj fazi (2009-2015), ruska vlada i Banka Rusije će staviti prioritet na efikasno pozicioniranje ruskog bankarskog sektora na međunarodnom finansijskom tržištu.⁹⁰

Tabela 8. Centralna banka Rusije – Bilans stanja 2012. godine⁹¹

1. Precious metals	1,720,775
2. Funds placed with nonresidents and securities issued by nonresidents	14,575,726
3. Credits and deposits	3,404,592
4. Securities of wich:	453,625
— Russian government securities	367,469
5. Claims on the IMF	601,93
6. Other assets of wich:	464,095
— fixed assets	/
— advance payments on profit tax	/
Total assets	21,220,743
1. Cash in circulation	6,872,025
2. Funds in accounts with the Bank of Russia of wich:	10,131,702
— Russian government funds	6,196,688
— funds of resident credit institutions	1,387,225
3. Float	22,297
4. Bank of Russia bonds	/
5. Liabilities to the IMF	458,185
6. Other liabilities	496,396
7. Capital	3,240,138
8. Profit of a fiscal year	/
Total liabilities	21,220,743

Tabela 9. Centralna banka Ruske federacije – Bilans uspeha 2012. godine⁹²

⁹⁰ www.cbu.ru – The Central Bank of RF – nedelja 26. januar 2014. godine

⁹¹ www.cbu.ru – The Central Bank of RF – nedelja 26. januar 2014. godine

Period ending	2009	2008	2007
Total revenue	5,16	87,458	118,346
Cost of revenue	3,009	5,455	5,232
Gross profit	2,151	82,003	113,114
Operating expenses	/	/	/
Research Development	/	/	/
Selling General and administrative	418	752	859
Non recurring	/	/	/
Others	/	/	/
Total operating expenses	/	/	/
Operating income or loss	1,733	81,251	112,255
Income from counting operations	/	/	/
Total other income/expenses net	(241,851)	(66,168)	/
Earningsbefore interest and taxes	1,291	(625)	(1,297)
Interest expenses	/	/	/
Income before tax	/	/	/
Income tax expenses	/	/	/
Minority interest	/	/	/
Net income from counting ops	(240,119)	15,083	112,255
Non -recurring events	/	/	/
Extraordinary items	/	/	/
Effects of accounting changes	/	/	/
Other items	/	/	/
Net income	(240,119)	15,083	112,255
Preferred stock and other adjustments	/	/	/
Net income appicable to common shares	(240,119)	15,083	112,255

Kriza u Aziji prouzrokovala je opšte povlačenje kapitala iz zemalja sa tržištem u nastajanju, tako da se pritisak preneo na ekonomske politike udaljenih zemalj u razvoju, pa je ubzo bila pogođena i Rusija, koja je već bila u postupku tranzicije. Od 1989. godine pa nadalje Sovjetski Savez je započeo tranziciju od centralnoplanske ka tržišnoj privredi.

Reformska strategija Rusije se zasnivala na liberalizaciji, stabilizaciji i privatizaciji.

„Za najveći deo stanovnika bivšeg Sovjetskog Saveza privredni život u uslovima kapitalizma pokazao se još gorim nego što su najavljivale bivše komunističke vođe. Srednja klasa je uništena, razvio se sistem rođačkog i mafijaškog kapitalizma, a jedini uspeh deluje krhko, naročito kad znamo da se nekad nezavisne televizijske stanice danas zatvaraju“.

Liberalizacija i stabilizacija dva su stuba radikalnih strategija. Brza privatizacija bila je treći stup. No prva dva stupa stvorila su prepreke za treći, privatizacijski stup. Početna visoka inflacija uništila je ušteđevinu većine rusa, pa u zemlji nije bilo dovoljno ljudi koji su mogli kupiti preduzeća koja su se privatizovala.

Privatizacija je izdigla na površinu nove moćne ruske oligarhe: „A ruski oligarsi rasprodali su imovinu i za sobom ostavili mnogo siromašniju zemlju. Preduzeća su ostala na rubu bankrota, a bankovni računi oligarha postali su mnogo bogatiji. Olivier Blanchard je podrazumevao visoku inflaciju, veliki pad proizvodnje i nezaposlenost, što nije bilo izraženo i rasprostranjeno u planskim privredama. Posledice krize bile su u porastu siromaštva i nejednakosti.

Bankarska praksa i funkcionisanje finansijskih tržišta bilo je prilično nepoznato. Pravni okvir za privatne ekonomske odnose i upravljanje preduzećima nije postojao. Bilo je nejaso kako da se izvrši inicijalna podela vlasništva nad kapitalom. Državama je nedostajao moderan fiskalni mehanizam koji definiše i prikuplja porez. Kako su strani investitori bili oprezni, a domaće tržište kapitala još nije uspostavljeno, štampanje novca je bio jedini način za finansiranje potrebne društvene potrošnje.

Do kraja 90-tih godine, veliki broj privreda istočne Evrope, među kojima Mađarska, Češka i Poljska, prešle su na kapitalističko uređenje. Kako su ove zemlje ranije imale iskustva sa industrijskim kapitalizmom 1940-tih godine, uključujući niz zakona iz obligacionog i imovinskog prava, prelazak na kapitalističko uređenje bio je uspešan.

Tokom 1990-tih, vlast u Rusiji nije bila u stanju da prikuplja poreze i nametne sprovođenje zakona jer je zemlja bila preplavljena korupcijom i nametne sprovođenje zakona jer je zemlja bila preplavljena korupcijom i organizovanim kriminalom. BDP se smanjivao, a inflacija je teško mogla da se kontroliše, tako da je krajem 90-tih stanje bilo teže nego u prethodnom sovjetskom režimu.

Vlada je 1997. godine uspela da stabilizuje rublju i smanji inflaciju uz pomoć kredita MMF-a, a privreda je uspela da postigne pozitivnu stopu rasta BDP. Pokušaji vlade da sakupi poreze ili smanji potrošnju nisu bili suviše uspešni, zbog čega je državni dug znatno povećan. Kad su usled krize u Aziji smanjene cene nafte i drugih ruskih izvoznih dobara, izvosni prihodi Rusije su naglo opali, a investitori su početkom 1998. godine počeli da strahuju od pada vrednosti rublje, kao što se desilo kod mnogih azijskih valuta godinu dana ranije. Ruska vlada je podigla kamatne stope na svoje obveznice, što je doprinelo povećanju ruskog fiskalnog deficita.⁹³

Rusija se nije dosledno pridržavala prethodno dogovorenog stabilizacionog programa sa MMF-om, ali joj je i MMF ipak odobrio novi aranžman od 17 milijardi dolara, kako bi

⁹³ „Uloga MMF-a u savremenoj ekonomskoj krizi“, dr. teza, mr. Sanja Paunović, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011. godine, str. 102

se održao kurs rublje. Spašavanje Rusije 1998. godine sprovedeno je radi nastojanja da se Boris Jelcin održi na vlasti, iako je u pogledu načela na kojima bi se trebalo zasnivati odobravanje zajmova, taj potez nije imao smisla.

Sredinom avgusta 1998. godine, ruska vlada je devalvirala rublju i napustila ciljni devizni kurs. Prestala je da izmiruje svoje obaveze i zamrzla međunarodna plaćanja. Da bi mogla da plati svoje obaveze, Vlada je štampala novac, te je u roku od mesec dana rublja izgubila polovinu svoje vrednosti. Inflacija se otrgla kontroli, a došlo je do pada proizvodnje. Postupcima koje je preduzimala, ruska vlada je uzrokovala paniku na svetskom tržištu kapitala. Investitori u strahu od kolapsa privrede, odjednom su počeli da prodaju hartije od vrednosti koje su glasile na rublje. Američke federalne rezerve su zbog toga naglo snizile kamatne stope na dolare i time verovatno sprečile finansijsku krizu svetskih razmera.

Rusija se od krize brzo oporavila. Ruski društveni proizvod je već 1999. godine počeo da ostvaruje pozitivan rast, što je pomogao i veći rast svetskih cena nafte.

Krugmanov model prve generacije, najbolje može da objasni faktore ruske krize. Kada se rublja našla na udaru u novembru 1997. godine i junu 1998. godine, vlada Rusije je odlučila da brani fiksni kurs. Odbrana u novembru je bila uspešna, ali je oslabila u leto 1998. godine, jer je iscrpela devizne rezerve zemlje te je jedino preostalo da se devalvira rublja, što je i učinjeno 17. avgusta 1998. godine, i to sa 26 rublji za 1 dolar.

Istovremeno je proglašen moratorijum na otplatu javnog duga u iznosu od 13,5 milijardi dolara. Visok javni dug i opadajući fiskalni prihodi povećali su osetljivost zemlje na špekulativne udare. Pad svetskih cena nafte dodatno je otežao poreske prihode države. Pored toga, 1998. godine je dospro i veliki iznos kratkoročnog spoljnog duga. Topljenje deviznih rezervi je bila jedina alterntiva u tom trenutku. Kada su devizne rezerve opale na nizak nivo, vlada više nije mogla da brani devizni kurs kupujući rublje.⁹⁴

6. Južnoafrička Republika

Južnoafrička Republika najrazvijenija je afrička država i najveće ekonomija na kontinetnu. Brži razvoj i industrijalizacija počeli su između dva rata, a posebno nakon II svetskog rata. U 1960. i 1970. godinama, zbog trgovinskih sankcija mnogih zemalja, ekonomija je bila usmerena na dostizanje samodovoljnosti. Ta je zatvorenost postupno vodila smanjenju stop rasta ekonomije i povećanju inflacije. Nakon ukidanja aparthejda uvodi se tržišna ekonomija i povećanja inflacija.

Ekonomska politika je usmerena na održivi ekonomski rast, uključivanje u svetske ekonomske tokove, povećanje zaposlenosti, smanjenje inflacije i posebno poboljšanje uslova života crnačkogstanovništva. Ti su ciljevi dosad samo delimično

⁹⁴ „Uloga MMF-a u savremenoj ekonomskoj krizi“, dr. teza, mr. Sanja Paunović, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011. godine, str. 102

ostvareni, pa je još očita odvojenost ekonomije s jedne strane i razvijena poljoprivredna ili industrijska područja, a s druge slabo plodan, nerazvijena područja bivših bantusatana sa slabo razvijenom infrastrukturom, gustom naseljenošću, visokom nezaposlenošću, slabom obrazovnom strukturom.

BNP od 2500 USD/st, visok je za afričke prilike, ali su socijalne razlike u zemlji vrlo velike. Važnost poljoprivrede u novije se vrijeme smanjuje, ali još uvijek zapošljava oko 10% stanovništva. Izrazite su razlike između velikih, tržiško usmerenih poseda, većinom u vlasništvu belaca i skromne, primitivne samoopskrbe poljoprivrede crnačkog stanovništva na malim posjedima.⁹⁵

Južna Afrika je razvila dobro regulisan bankarski sistem koji se može porediti sa industrijalizovanim zemljama. Tokom proteklih 20 godina bankarski sektor je transformisan kroz konsolidacije, tehnologije i zakonodavstva. Nestabilnost bankarskog sektora u ranim 90. godinama stvorila je prostor za konsolidaciju kroz spajanja nekoliko banaka.

Uvođenjem Zakona o bankama došlo je i do rasta industrije, što je praćeno izdavanjem bankarskih dozvola, što je do kraja 2001. godine dovelo do ukupno 43 registrovane banke.

Uprkos volatilnosti bankarskog sektora Južnoafričke republike u prošlosti, ova zemlja ostaje strateški prolaz sa čvrstim demokratskim i zakonodavnim okruženjem. Rezultat toga je bilo povećanje broja stranih banaka, i povećano osnivanje filijala i predstavništva u zemlji, kao i sticanje udela u velikim bankama, kao što su Industrial i Commercial Bank of China – Standard Bank and Barclays – ABSA deals.

Zakonodavstvo, tehnologija, proizvodi i broj učesnika su promenili bankarski sektor i uticali su na povećanje nivoa konkurencije. Što je posebno uticalo na manje banke, kao što su Capitec Bank i African Bank.⁹⁶

Južna Afrika je zemlja sa srednjim prihodima i jedina je afrička članica Grupe 20 (G20), a ujedno je i ima najveći i najrazvijeniju privredu na kontinentu. Zemlja ima dobro razvijenu finansijsku, pravnu i fizičku infrastrukturu, formirajući osnovu za zdrav finansijski sistem i za stabilan privredni rast.

Godine opreznih makoeekonomskih politika u kombinaciji sa dubokim i likvidnim tržištima kapitala, omogućava ovoj zemlji da sa fiskalnog stanovišta sprovede jake, dobro koordinisane, kontraciklične, fiskalne i monetarne politike u svetlu finansijske krize. Međutim ovakva politika, dovodi takođe i do pogoršanje fiskalne poziciji i povećanja budžetskog deficita. Južna afrika je sada izašla iz recesije u relativno čvrstoj poziciji, a realni rast BDP-a registrovan je na 2,6% i 3,1 % u 2010. i 2011. godini.

Južna Afrika je deo Južnoafričke zajednice za razvoj (SADC), koja teži da uskladi valute, platni sistem i finansijsku regulaciju.

⁹⁵ www.proleksis.lzmk.hr, Proleksis enciklopedija, ponedelja 27. januar 2014. godine

⁹⁶ www.banking.org.za, The banking association South Africa, ponedeljak 27. januar 2014. godine

Finansijski sektor u Južnoj Africi je dobro razvijen i obuhvata 30 banaka sa skoro 4.000 ekspozitura, dve udružene banke, kao i filijale stranih banaka i kancelarija, nebankarske finansijske institucije, manje finansijske posrednike i Johannesburg berzu, koja je 18. po veličini u svetu.

Bankarski sektor je visoko koncentrisan, sa četiri banke koje čine preko 80% ukupne bankarske aktive. Ove banke su međunarodno proširene, posebno u SADC regionu, gde su stekle značajne pozicije na tržištu akcija. Dok one ostaju profitabilne, dobro kapitalizovane i adekvatno privilegovane, ekonomska kriza, gubitak posla i potrošačka prezaduženost izazvali su povećanje nenaplativih kredita za 6% na bruto kredit.

Južna Afrika ima koristi od jakog i dobro razvijenog nadzornog okvira. Banke i nebankarski regulatori su dobro uspostavljeni i redovno sarađuju i razmenjuju informacije. Vlasti redovno sprovode recenzije i stimulacione vežbe, a rade i na razvijanju okvira za analizu rizika. Domaće banke su već kapitalizovane i usaglašene sa Bazelom III, i posluju sa prosečnom adekvatnošću kapitala od 15%.

Najveće banke u Južnoafričkoj republici su:

❖ ABSA	❖ Mercantile Bank Holdings
❖ African Bank Investments Ltd. (ABIL)	❖ MMI Holdings
❖ Al Baraka Bank	❖ Nedbank Group
❖ Bidvest Bank	❖ Rand Merchant Bank (RMB)
❖ Capitec Bank Holdings	❖ Sasfin Bank
❖ FirstRand Group	❖ South African Reserve Bank
❖ First National Bank (FNB)	❖ Standard Bank Group
❖ Grindrod Bank (GRDB)	❖ Teba Bank (Ubank)
❖ HBZ Bank	❖ United Bank
❖ Investec Group	❖ WesBank

Južnoafrička Republika pokušava da oporavi ekonomiju još od ukidanja aparthejda, ali u tome kaska za uporedivim zemljama.

Najmanje sedam miliona stanovnika JAR je bez posla, odnosno jedan od troje radno sposobnih. Oko 85 odsto crnačkog stanovništva u JAR još uvek živi u siromaštvu i važno je da vlada preduzme korake za smanjenje nejednakosti, rast zaposlenosti, pogotovo među mladima, kao i da zaštiti srednju klasu.

Prošle su dve decenije otkako je u JAR uspostavljena demokratska vlast, koja je "u nasledstvo" dobila visok javni dug, inflaciju i nezaposlenost, što je i dalje "Ahilova peta" južnoafričke ekonomije.

U poslednjih 20 godina, strane direktne investicije su u proseku iznosile 1,9 milijardi dolara godišnje, a trebalo bi da iznose od pet do deset milijardi. Poređenja radi, Brazil je prošle godine imao neto investicije vredne 68 milijardi dolara.⁹⁷

⁹⁷ www.b92.net, ponedeljak 27. januar 2014. godine

Vlada Južnoafričke Republike će na predstojećem samitu zemalja BRICS (Brazil, Kina, Indija, Rusija i JAR) poduzeti "određene korake da se smanji supremacija američkog dolara" kao globalne valute, i da sredstvo plaćanja unutar članica postane juan.

Uvođenjem kineskog juana kao sredstva plaćanja u trgovinskoj razmeni sa zemljama BRICS donelo bi afričkom članu mnoge pogodnosti, između ostalog smanjenje troškova i uklanjanje trgovinskih barijera.

Korištenje juana ojačalo bi i poziciju JAR u savezu velikih narastajućih svetskih ekonomija, jer bi Južnoafrička republika postala na taj način "vrata" zemljama BRICS za ulaz na ogromno tržište afričkog kontinenta.

Po izveštaju najveće južnoafričke banke "Standard Bank" najmanje 100 milijardi dolara u bilateralnoj trgovini Kine i JAR biće podmireno u juanima do 2015. godine.⁹⁸

Ekonomija [Južnoafričke Republike](#) najveća je na [afričkom kontinentu](#) i čini oko četvrtine ukupnog afričkog [bruto domaćeg proizvoda \(PKM\)](#). Prema rankingu [Svetske banke](#) Južnoafrička Republika ima ekonomiju s gornjim srednjim dohotkom, što je čini jednom od samo četiri afričke države u toj kategoriji, uz Bocvanu, Gabon i Mauricijus.

Istorijski je ekonomija ove zemlje bila utemeljena na primarnom i sekundarnom sektoru, da bi se sredinom 20. veka lokalna ekonomija okrenula tercijarnim delatnostima koje danas generiraju oko 2/3 BDP-a zemlje. Južnoafrička ekonomija relativno je raznolika, a najznačajnije ekonomske grane i aktivnosti su: [rudarstvo](#), [poljoprivreda](#) i [ribarstvo](#), automobilska, prehrambena i tekstilna [industrija](#), [telekomunikacije](#), energetika, finansijske usluge, nekretnine, turizam, prevoz, veleprodaja i maloprodaja.

Iako mnogo naprednije u usporedbi sa ostalim afričkim zemljama, ekonomija JAR-a pati od hroničnih problema kao što su visoka nezaposlenost, nejednakost i siromaštvo. Oko četvrtine radno aktivnog stanovništva je nezaposleno, a otprilike isti udeo živi ispod minimalne granice 1,25 USD na dan. Kriminal je takođe veliki problem koji odbija investicije i usporava rast, a time i utiče na zapošljavanje. Oko 30% preduzeća u JAR-u navodi kriminal kao veliku prepreku u daljnjim investicijama.⁹⁹

SARB i Ministarstvo finansija zajedno čine monetarnu vlast u Južnoj Africi. Primarni cilj SARB je da zaštiti vrednost valute što je u interesu uravnoteženog i održivog ekonomskog rasta u Republici. Rezerva banka ima značajan stepen autonomije u pogledu Ustava Južne Afrike i obavlja svoje funkcije nezavisno, iako održava redovne konsultacije sa ministrom finansija.

⁹⁸ www.aikb.net, ponedeljak 27. januar 2014. godine

⁹⁹ www.wikipedia.org, ponedeljak 27. januar 2014. godine

Slika 7.

South Africa Reserve Bank je centralna banka Južne Afrike. Osnovana je 1921. godine, nakon što je Parlament usvojio Zakon o Bankama, što je direktan rezultat abnormalnih monetarnih i finansijskih uslova koje je doneo I svetski rat. SARB je bila četvrta centralna banka osnovana izvan Velike Britanije i Evrope. Ova banka je u privatnom vlasništvu.

Banka ima upravni odbor koji se sastoji od guvernera, tri zamenika guvernera i jedanaest direktora. Guverner i zamenik guvernera se imenuju na pet godina od strane Predsednika republike. Četiri direktora imenuje predsednik republike, a preostalih sedam imenuju akcionari banke na period od 3 godine.

Reserve Bank je u privatnom vlasništvu sa 2.000.000 izdatih akcija. Jedino ograničenje za akcionare je da nijedan pojedinačni akcionar ne može da poseduje više od 10.000 akcija. Trenutno postoji više od 600 akcionara koji poseduju akcije Reserve Bank.

Akcionari imaju pravo na dividendu od ne više od 10 južnoafričkih centi po akciji na godišnjem nivou, a preostaju dobit se isplaćuje južnoafričkoj vladi.¹⁰⁰

Tabela 10. South Africa Reserve Bank – Bilans uspeha 2013-2012¹⁰¹

Period	2013	2012
Interest income	4,377,497	4,694,009
Interest expense	(2,865,157)	(3,413,790)
Net interest income	1,512,340	1,280,219
Dividen income	32,729	27,207
Operating income	278,758	798,137
Total income	1,823,827	2,105,563
Operating costs	(3,903,690)	(2,784,658)
Loss before taxation	(2,079,863)	(679,095)
Taxtation	580,68	188,592
Loss for the year	(1,499,183)	(490,503)
Other comprehensive income		
Unrealised gain on available for sale financial assets	240,230	182,189
Realised gain on sale of available for sale financial assets	(98,044)	0
Total comprehensive loss for the year	(1,356,997)	(308,314)

Tabela 11. South Africa Reserve Bank – Bilans stanja 2013-2012¹⁰²

Assets	2013	2012
Cash and cash equivalents	0	0

¹⁰⁰ www.wikipedia.org, ponedeljak 27. januar 2014. godine

¹⁰¹ www.resbank.za, South Africa Reserve Bank, ponedelja, 27. januara 2014. godine

¹⁰² www.resbank.za, South Africa Reserve Bank, ponedelja, 27. januara 2014. godine

Amounts due by subsidiaries	144,006	335,332
Accommodation to banks	24,120,446	20,583,405
Investments	0	0
Other assets	146,43	320,952
Gold and foreign exchange	459,586,661	388,565,754
Inventories	5,212	6,992
Forward exchange contract assets	1,043,930	1,046,009
Loans and advances	66,351	67,923
Current taxation prepaid	0	0
South African government bonds	8,618,328	8,386,405
Equity insetment in bank for international settlements	359,627	310,628
Investments in subsidiaries	1,401,765	859
Property, plant and equipment	1,012,575	924,279
Deferred taxation assets	1,721,662	1,196,277
Total assets	498,226,993	422,962,956
Liabilities		
Notes and coin in circulation	103,136,301	90,164,553
Deposit accounts	165,015,315	157,554,895
Amounts due to subsidiaries	5,258,192	8,279,960
Foreign loans and deposits	80,264,328	67,563,850
Other liabilities	295,754	246,395
South African Reserve Bank debentures	9,903,232	21,027,791
Forward exchange contract liabilities	105,663	749,702
Deferred taxation liabilities	0	0
Post-employment benefits	1,649,179	1,316,555
Gold and Foreign Exchange contingency reserve account	125,551,618	67,654,647
Total liabilities	491,179,582	414,558,348
Capital and reserves		
Share capital	2,000	2,000
Accumulated profit	0	0
Statutory reserve	395,164	395,164
Contingency Reserve	5,950,939	7,450,322
Bond revaluation reserve	699,308	557,122
Total capital and reserve	7,047,411	8,404,608
Total liabilities, capital and reserves	498,226,993	422,962,956

7. Poređenje banaka zemalja članica BRIK-a

Banke u BRIC-u (B-razil, R-usija, I-ndija, C-Kina) signalizuju kreditnu krizu preko zajmova koji pokazuju povećane rizike

Banke u najvećim nastajućim tržištima gube poverenje investitora kako zajmovi postaju "kiseli" posle dvogodišnjeg kreditnog ludovanja.

Industrijska i komercijalna kineska banka (ICBC) bila je u prošloj godini najveća banka na svetu po tržišnoj kapitalizaciji, sa zaradom od 21,3 milijarde dolara, prema rangiranju prestižnog britanskog časopisa "Benker" (The Banker).

Drugu poziciju po visini prošlogodišnje zarade zauzima finansijska organizacija iz Kine, "Čajna konstrakšn benk" (Čina Construction Bank), sa profitom u visini 17,5 milijardi dolara.

Ruska "Sberbanka", na koju otpada oko 30 odsto aktive ruskog bankarskog sektora, pozicionirala se na 23. mesto, sa profitom od 4,4 milijarde dolara u 2008. godini.

Časopis procenjuje da bi u SAD ova ruska banka po tom pokazatelju bila na drugom mestu posle "Bank of America", koja na svetskoj listi zauzima 22. poziciju, sa zaradom od 10,4 milijardi dolara, prenosi ruska agencija "Lenta.ru".

Godinu dana ranije "Sberbanka" je na svetskoj listi najvećih banaka sveta bila rangirana na 33. poziciji na listi "The Bankera" koja obuhvata najveće gubitnike našlo se sedam američkih i šest nemačkih banaka, dok je na prvom mestu po visini gubitaka britanska "Rojal benk ov Skotland" (Royal bank of Scotland), sa minusom od 59,3 milijardi dolara.

Među američkim bankama, najveći gubitnik je "Sitibenk" (Citibank), koja je lane izgubila 53 milijarde dolara, a među nemačkim "Dojče benk" (Deutsche Bank), sa gubitkom od osam milijardi dolara.¹⁰³

Brazilski finansijski udeo je izgubio više ove godine nego njegovi suparnici u krizom pogođenoj Evropi kad su troškovi uzimanja kredita porasli 46%. Bankarske deonice u Chinaare-u se prodaju po manjoj ceni od indeksa za nastajuća tržišta po prvi put od 2006. godine. Zemlja se suočava sa finansijskom krizom sa lošim dugom koji može da poraste na 30% od ukupnih zajmova, kaže Fitch Ratings.

U Indiji, cena osiguranja banaka od kašnjenja u naplati je skočila na najviši nivo za godinu dana. Provizije Državne Banke Indije za pokriće gubitaka po zajmovima skočile su 77% u prva tri meseca 2011, dok je neto prihod pao 99%.¹⁰⁴

Zajmovi brazilskim kupcima, kineski infrastrukturni projekti i indijski razvojni sektor pokreću globalni ekonomski oporavak i pretvaraju banke u nastajućim tržištima u neke od svetskih najvećih kompanija po tržišnoj vrednosti. Sada opterećenja od povećanog duga prete rastu dok centralne banke podižu kamatne stope kako bi se izborile sa inflacijom. Kina i Brazil se mogu suočiti sa

¹⁰³ www.tanjug.rs – ponedeljak 27. januar 2014. godine

¹⁰⁴ www.pmoney.ru – nedelja 26. januar 2014. godine

smanjenjem ekspanzija za najmanje 505 u sledećih nekoliko godina, kako kažu u ekonomskim konsalting kompanijama A. Gary Shilling & Co. i Capital Economics Ltd.

Kineski zajmodaci su davali kredite po rekordnoj stopi 2009. i 2010, učestvujući sa više od 17,5 triliona juana (2.7 triliona) u novim zajmovima kad se vlada počela boriti sa padom izvoza tokom globalne recesije. Talas zajmova premašio je kreditne ekspanzije u SAD-u pre tamošnje finansijske krize, u Japanu pre nego što su baloni na berzi i vlasništvu pukli 1990, a u Južnoj Koreji pre azijske finansijske krize kasnih 1990-tih, kako navodi Fitch.

Brazilska godišnja stopa rasta kredita se ubrzala do 34 posto septembra 2008, najbrže od 1995. pre moderacije. Korak se uhodao ponovo, premašujući 19% za 11 meseci tokom juna, pokazuju podaci centralne banke.

Kredit se širi u zemljama u razvoju posle dekade relativne ekonomske stabilnosti. Brazil je iskusio uspone i padove inflacije, devalvacije valute i oscilacije u kamatnoj stopi od kraja vojne vlade 1985. Skoro polovina kineskih bankarskih zajmova je zapala u ćorsokak posle azijske finansijske krize, dok su stotine ruskih banaka zatvorene kada je vlada zapela u isplati duga od \$40 milijardi u rubljama 1998.

Većina vlada u najvećim nastajućim tržištima su sada dovoljno jake da spreče povećanje lošeg duga svojih bankarskih sistema, Amer Bisat, bivši viši ekonomista u MMF-u koji upravlja novcem Traxis Partners LP u Njujorku, rekao je u telefonskom razgovoru.

Kina ima \$3,2 triliona stranih rezervi, što je najviše u svetu. Brazil, Indija i Rusija kontrolišu zajedno oko \$1 trilion. Prosečni dug u četiri najveće nastajuće ekonomije, poznate kao BRIC po Goldman Sachs Group Inc. čini 40% bruto domaćeg proizvoda, u poređenju sa 102% za zemlje u razvoju, prema procenama MMF-a.

Kreatori politike su već preduzeli korake da uspore kreditni rast. Brazil je povećao rezerve i kapitalne zahteve za neke kredite još decembra, udvostručio porez na 3% na potrošačke kredite u aprilu, i zahtevao od banaka da obezbede veće iznose kapitala za određene zajmove po kreditnim karticama prošlog meseca. Banka rezervi Indije traži od zajmoprimaca da ostave na stranu više gotovine za loše zajmove i duple provizije za restruktuirane dugove.

Kina je povećala zahteve za bankarskim rezervama 12 puta od početka 2010. Kineska Bankarska Regulativna Komisija je rekla zajmoprimcima prošlog meseca da nisu ostavili na stranu dovoljno sredstava da pokriju gubitke na zajmove i naložili im da ubrzaju naplatu dugova, rekla nam je osoba upućena u situaciju.

Kineske vođe su održavali ekonomski rast od bar 7,6% kasnih 1990-tih čak i pošto je loš dug skočio na više od 40% ukupnih zajmova, kažu podaci koje su prikupili autori Bloomberg-a i "Crvenog Kapitalizma", Carl E. Walter i Fraser J.T. Howie.¹⁰⁵

Kineske lokalne vlade, za koje Nacionalna Odborska Služba procenjuje da imaju 10,7 triliona juana duga, se muče da otplate svoje obaveze pošto je Narodna Banka Kine podigla glavnu zajmodavnu stopu pet puta od oktobra 2010. Oko jedne trećine finansijskih instrumenata lokalnih vlada, koje se koriste da se zaobiđu zakoni koji zabranjuju direktno uzajmljivanje, nemaju dovoljan priliv gotovine da servisiraju svoje dugove, kako kaže kineski bankarski regulator.

Yichun City Construction Investment & Development Co., investicioni instrument za grad od oko 1,3 miliona ljudi blizu kineske granice sa Rusijom, je prodala 1,2 milijarde juana obveznica 2009 pokrivene samo zalogom lokalne vlade i mogućim budućim prodajama zemlje.

Prema izveštaju od 5. jula, kineski ukupan odnos lošeg duga bio je 1,1 % na kraju 2010, prema podacima centralne banke.

"Mi očekujemo da će nefunkcionalni krediti kineskih banaka značajno porasti tokom sledećih nekoliko godina" Liao Qiang, director u Standard & Poor's u Pekingu, je rekao u elektronskom odgovoru na pitanja 21. jula. "Ovo bi moglo da postane sve opipljivije kako se nastavlja pooštrevanje politike".

Brazilski najveći zajmodavac, Itau Unibanco Holding SA (ITUB4), povećao je svoja predviđanja za zatezne kamate u 2011. na između 4,5% i 4,6%, 11. jula. Banka sa sedištem u Sao Paulu je predvidela stopu od 4,2% do 4,5%. Deonice Itau-a su pale 21% ove godine, što je pomoglo da se sroza indeks MSCI Brazil Financials za 19% u smislu lokalne valute. To se može porediti sa 12% povlačenja u indeksu evropskih Stoxx 600 Banks i 7,3% padom indeksa S&P 500 Financials. (S5FINL)

Brazilska dugovanja rastu pošto je centralna banka podigla svoju osnovnu kamatnu stopu pet puta ove godine do najvišeg nivoa od marta 2009. Prosečna kamatna stopa na potrošačke kredite je bila 46,1% u junu, što predstavlja skok u odnosu na 40,6% u decembru, prema podacima centralne banke. Prosečna kamatna stopa na kredite kompanijama porasla je na 30,8% sa 27,9%.

Otplate kredita brazilskih klijenata u martu je porastao na 26% od prihoda posle poreza, dok je prošle godine taj procenat bio 24%. Rastući troškovi dugova pokazuju da su se brazilski klijenti "preцениli", napisao je u svom izveštaju od 12. jula Neil Shearing, viši ekonomista za nastajuća tržišta u Capital Economics u Londonu.

¹⁰⁵ www.pmoney.ru – nedelja 26. januar 2014. godine

Smanjenje potrošnje može spustiti brazilsku stopu ekonomskog rasta na 2,5% u 2013. sa 7,6% prošle godine, kako kaže Shearing. Ovo je u skladu sa prosekom od 4,5% koji je predviđen u Bloomberg News analizi.

U indiji, kreditno rangiranje kompanija pada najubrzanije od 2009. godine dok sporiji ekonomski rast i 11 povećanja kamatne stope od strane centralne banke od marta 2010. smanjuju rizik od kašnjenja u isplati kredita. ICRA Ltd., lokalna jedinica firme Moody's, snizila je kreditni rejting za 34 zajmoprimca u prošlom kvartalu, prema podacima koje je prikupio Bloomberg.¹⁰⁶

Nefunkcionalna sredstva indijskih zajmodavaca mogu porasti 25% u godini koja se završava 31. marta 2012, na 2,92%, rekli su u centralnoj banci 14. juna posle sprovođenja stres testova. Indijski bankarski system je pod pritiskom i veće provizije su "neizbežne" ako regulatori žele da kontrolišu kvalitet sredstava, Diwakar Gupta, direktor i glavni finansijski službenik Državne Banke Indije sa sedištem u Mumbaiu, je rekao 12. jula.

Loši zajmovi "će rasti zato što ćemo morati da izbegnemo povećanje stope", predsedavajući banke, Pratip Chaudhuri, je rekao reporterima u Mumbaiu pošto je centralna banka povećala troškove podizanja kredita 26. jula. Iy 26. "Sektori osetljivi na kamatnu stopu, kao što su zajmovi za nekretnine i za obrazovanje će definitivno biti pogođeni", rekao je Chaudhuri.

Ghanshyam Kulwal, 46, izvoznik peškira i posteljine u Mumbaiu, oseća ovaj pritisak. On je kupio trosobni stan u predgrađu Kandivalija 2003. godine za sebe, ženu i dvoje dece, tako što je uzeo kredit kod tadašnje ABN Amro Bank NV po plivajućoj stopi od 6%. Danas plaća 12,5%.

"Vladin dnevni red od jedne tačke da kontroliše inflaciju podizanjem kamatnih setopa dovela je obične ljude poput mene u velike problem", rekao je Kulwal.

Troškovi obezbeđenja obveznica Državne Banke Indije od neplaćanja sa preuzimanjem petogodišnjih kredita koji kasne sa otplatom skočili su za 48 osnovnih tačaka ove godine na 208 osnovnih tačaka 18. jula, što je najviše od jula 2010, prema podacima CMA. Preuzimanja ovakvih kredita za ICICI Bank Ltd., drugog po veličini indijskog zajmodavca, skočila su za 54 tačke na 253 osnovnih tačaka 19. jula, što je najviše za poslednjih 12 meseci.

"Kad god imate period velikog rasta i kad se makroekonomska slika menja, uvek će se postavljati pitanje kvaliteta kredita", rekao je Sampath Kumar, analitičar u brokerskoj kući Indije, Infoline Ltd. u Mumbaiu.

¹⁰⁶ www.pmoney.ru – nedelja 26. januar 2014. godine

Zajmodavci u drugim nastajućim ekonomijama takođe pokazuju znake stresa. Banci Moskve je trebalo najveće spasavanje u ruskoj istoriji prošlog meseca kad su sakupili bar 150 milijardi rubalja (\$5.4 milijardi) neobezbeđenih loših kredita. Spas od \$14 milijardi za petu po veličini banku u zemlji pokazao je da je zdravlje ruskih zajmodavaca verovatno "mnogo gore" nego što je većina investitora procenila, Carroll Colley, direktor u njujorškoj firmi Eurasia Group, je napisao u svom izveštaju od 8. jula.

Ruski zajmodavci učestvuju sa 51% u sredstvima bankarskog sistema koji nisu prošli stress test centralne banke prošle godine. Gubici u ovom stress scenariju mogu dostići 5,2% bruto domaćeg proizvoda, rekli su u Banci Rusije u svom aprilskom izveštaju.¹⁰⁷

Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južnoafrička Republika poručile su, sa Samita održanog 2012. godine, Međunarodnom monetarnom fondu da će dobiti novčanu pomoć ako one dobiju veću moć odlučivanja u MMF

BRIKS postavlja uslov MMF – Daćemo pare, dajte nam moć!

Ovo je poruka zemalja u ubrzanom razvoju, grupe BRIKS centru svestke moći. Plan Međunarodnog monetarnog fonda da ojača svoj krizni fond zavisi od pomenutih država, koje traže veću glasačku moć u MMF, u zamenu za novac koji će obezbediti.

MMF je osigurao samo deo srestava, pa će podrška zemalja BRIKS biti ključna, pošto SAD neće dati sredstva.

¹⁰⁷ www.pmoney.ru – nedelja 26. januar 2014. godine

Izabrani pokazatelji BRIKS zemalja								
Država	BDP na osnovu procene pariteta kupovne moći BDP-a države (u milijardama US dolara)		Inflacija (u procentima promene)		Stopa nezaposlenosti (u procentu od ukupne radne snage)		Ravnoteža platnog bilansa (u milijardama US dolara)	
	2008	2011	2008	2011	2008	2011	2008	2011
Brazil	1.995.774	2.301.275	5,902	4,834	7,900	7,500	-28.192	-65.043
Kina	8.217.399	11.195.363	2,533	2,708	4,200	4,000	436.107	324.797
Indija	3.389.998	4.392.580	9,701	5,686	N.A.	N.A.	-25.480	-49.859
Rusija	2.276.763	2.343.139	13,300	6,800	6,400	7,300	103.722	62.055
Južnoafrička Republika	509.201	549.606	9,500	5,700	21,860	24,400	-19.593	-21.096

Izvor: Karackattu, J.T., (2011), BRICS: Opportunities and Challenges, Institute for Defence Studies and Analyses, str. 3.

Slika 8.

Četiri države BRIKS-a, pokrivaju 42% svetskog stanovništva, ostvaruju 19% globalnog društvenog proizvoda i učestvuju u 12,8% svetske trgovine. Ove zemlje bi za manje od petnaest godina mogle da po ekonomskoj snazi nadmaše G-7, klub bogatih država. Da li ovo ima veze sa tim što se te zemlje ne osvrću na MMF-ove preporuke razvoja.

Zemlje BRIKS-a se zalažu za globalnu reform, tj. za demokratski i pravedni svetski poredak zasnovan na vladavini međunarodnog prava, ravnopravnosti, uzajamnom uvažavanju, saradnji, koordiniranom delovanju i kolektivnom donošenju odluka, pravednije uređenje sveta i za formiranje povoljne sredine u kojoj bi se mogli rešavati aktuelni zadaci svetskih razmera.

Nastojeći da definišu zajedničku političku platformu nastupa prema MMF-u, BRIKS zemlje su pojačale međusobnu saradnju i kontakte, kao i saradnju sa drugim zemljama u razvoju.

Prva nezvanična okupljanja ovih zemalja desila su se na marginama zasedanja Generalne skupštine UN 2002. godine. Od tada ove zemlje redovno prate svako zasedanje godišnje skupštine UN. Posle sastanka održanog 2008. godine u Jekatarinburgu, one nastupaju sa usaglašenim stavovima o svim bitnim političkim i ekonomskim pitanjima. Osnovni stavovi su da savremeni svetski poredak treba da bude zasnovan na vladavini međunarodnog prava i jačanju multilateralnih principa.

Zemlje BRIKS-a odlučile su da zajedno nastupaju u svim ekonomskim i političkim dešavanjima u svetu kao ravnopravni partneri SAD i EU. Razlog za ovakav njihov stav je da SAD i EU nisu više u stanju da problem u svetu uspešno rešavaju i usmeravaju događanja na planeti u pozitivnim pravcima. Osnov za ovu tvrdnju vide u činjenici da se privreda SAD nalazi u ozbiljnoj recesiji te da se iz ovakvog stanja prirede SAD, ali i EU, kriza prenosi širom planete ugrožavajući ekonomije ostalog dela planete. Negativne tokove privrednih kretanja na planeti sigurno će pratiti i zaoštavanje odnosa međunarodnih činioca što bi za posledicu imalo sukobe i ubrzano urušavanje međunarodnog pravnog poretka. Zemlje BRIKS-a osećaju sopstvenu snagu i odgovornost da se usprotive dosadašnjem razvoju događaja u MMF-u i zato traže da se njihov stav u toj instituciji prihvati kao osnov za budući razvoj. Takođe preko "Grupe 20" BRIKS traži ravnopravno učešće svih zemalja u ovoj instituciji, nasuprot sada prisutnom favorizovanju SAD i ostalih razvijenih zemalja. Od MMF-a se traži i izmena ponašanja prema srednje i nisko razvijenim zemljama i poštenija raspodela prava glasa, kao i budno praćenje obračuna svetske rezervne valute. U skladu sa tim, moguće bi bilo da jedna po jedna valuta BRIK-a postane svetska rezervna valuta.

Ne treba zanemariti neka sve aktuelnija mišljenja, koja potiču od onih koji su direktno suprotstavljeni brzom razvoju BRIKS-a. Npr. Goldman Saks, najveća svetska investiciona banka tvrdi da će po ekonomskoj snazi, BRIKS do 2032. godine prevazići grupu G8, i to bez Rusije, kao i da će poredak najvećih ekonomija na svetu 2050. godine biti: Kina, SAD, Indija, Rusija, Brazil. Sve ostale zemlje, danas poznate kao ekonomski džinovi, biće daleko iza njih.

Zar u globalizovanom svetu kojim upravlja ološ ekonomija nije zastarelo zapadno oblikovanje politike? Zar kineski model nije prilagođeniji okolnostima koje vladaju u novom svetu? Odgovore možda možemo pronaći u tajnovitom usponu države-tržišta u komunističkoj Kini? ¹⁰⁸

Dvadesetpet vekova Kina prati svoj kulturni pravac, snažan i jedinstven. Gradi izuzetnu imperiju i ekonomiju. Do 1820. godine, Kina i Indija su najveće ekonomije na svetu i proizvode više od 80% svetskog BDP.

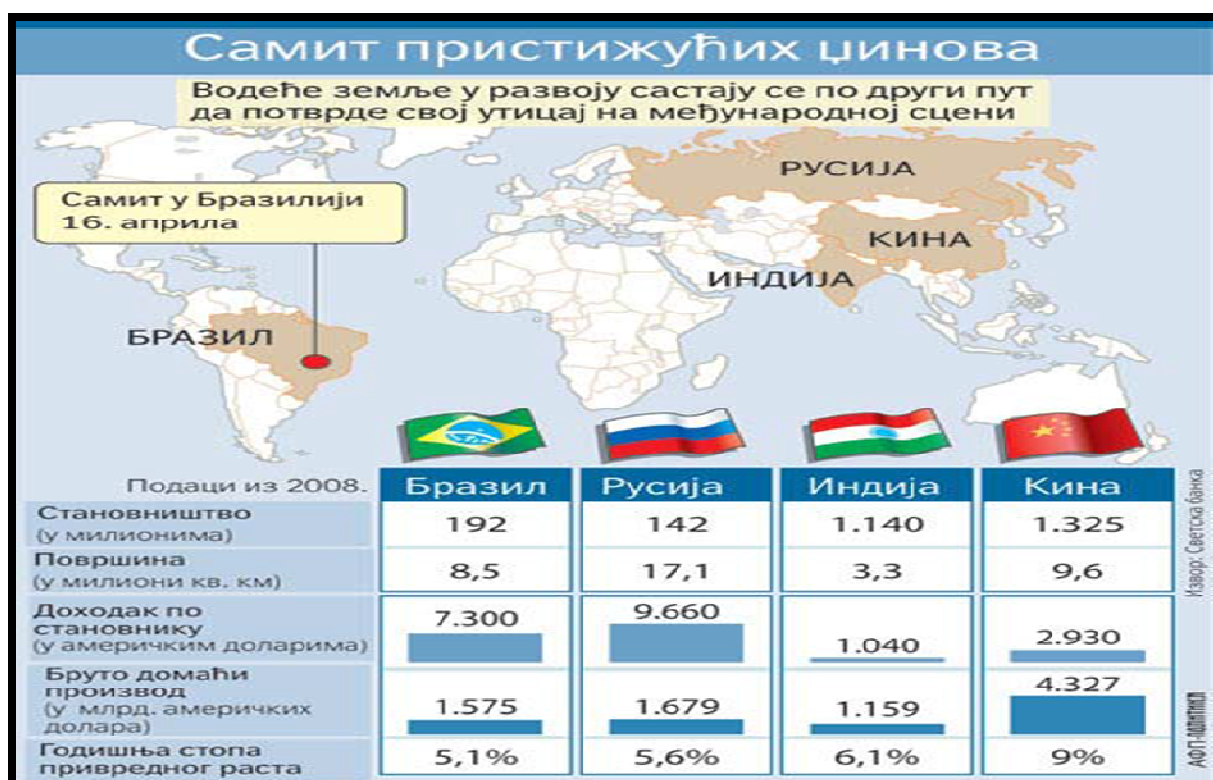
Industrijska revolucija u Britaniji slama njihovu nadmoć. Zbog izolacije Kina gradi civilizaciju po svojoj meri, na način koji bi na Zapadu nazvali "koleteralnom mišlju". Ona dakle, ne ulazi u okvire zapadnih intelektualnih standarda, jer se razvija "van obrasca".

Mao sprečava da narod prihvati glavni koncept zapadne politike: učešće u politici. On na taj način zaustavlja tranziciju Kine u državu-naciju i olakšava njenu metamorfozu u totalitarnu državu-tržište.

¹⁰⁸ „Ološ ekonomija“, Loreta Napoleoni, prevod HESPERIAedu, Beograd, 2009, str. 108

Opstanak Kine, posle rušenja sovjetskog komunizma, pokazuje da nikakva revolucija ne može uspeti "ako se ne usadi u svetst ljudi". Taj cilj, međutim, zavisi od sposobnosti države da kontroliše nacionalne procese.

Mao shvata da je snaga Kine oduvek bila njena teritorija. Dimenzije su važnije od istorije, pa se Kulturnom revolucijom ponovo pokušava uspostavljanje granica imperije. „Godine 1980. on kaže... mi smo jedna od četiri najveće i najstarije civilizacije na svetu, pored Indije, Egipta i Vavilona. Dok su ostale tri nestale, Kina je i dalje Veliki crni petao koji uspeva da opstane na istoku sveta.”¹⁰⁹

Slika 9.

Zar u globalizovanom svetu kojim upravlja ološ ekonomija nije zastarelo zapadno oblikovanje politike? Zar kineski model nije prilagođeniji okolnostima koje vladaju u novom svetu? Odgovore možda možemo pronaći u tajnovitom usponu države-tržišta u komunističkoj Kini?¹¹⁰

Dvadesetpet vekova Kina prati svoj kulturni pravac, snažan i jedinstven. Gradi izuzetnu imperiju i ekonomiju. Do 1820. godine, Kina i Indija su najveće ekonomije na svetu i proizvode više od 80% svetskog BDP.

¹⁰⁹ „Ološ ekonomija“, Loreta Napoleoni, prevod HESPERIAedu, Beograd, 2009, str. 25

¹¹⁰ „Ološ ekonomija“, Loreta Napoleoni, prevod HESPERIAedu, Beograd, 2009, str. 108

Industrijska revolucija u Britaniji slama njihovu nadmoć. Zbog izolacije Kina gradi civilizaciju po svojoj meri, na način koji bi na Zapadu nazvali "koleteralnom mišlju". Ona dakle, ne ulazi u okvire zapadnih intelektualnih standarda, jer se razvija "van obrasca".

Mao sprečava da narod prihvati glavni koncept zapadne politike: učešće u politici. On na taj način zaustavlja tranziciju Kine u državu-naciju i olakšava njenu metamorfozu u totalitarnu državu-tržište.

Opstanak Kine, posle rušenja sovjetskog komunizma, pokazuje da nikakva revolucija ne može uspeti "ako se ne usadi u svetst ljudi". Taj cilj, međutim, zavisi od sposobnosti države da kontroliše nacionalne procese.

Mao shvata da je snaga Kine oduvek bila njena teritorija. Dimenzije su važnije od istorije, pa se Kulturnom revolucijom ponovo pokušava uspostavljanje granica imperije. „Godine 1980. on kaže... mi smo jedna od četiri najveće i najstarije civilizacije na svetu, pored Indije, Egipta i Vavilona. Dok su ostale tri nestale, Kina je i dalje Veliki crni petao koji uspeva da opstane na istoku sveta." ¹¹¹

Globalizam nije u nevolji. To potvrđuju Indija i Kina. Dve ogromne zemlje u razvoju - jedna socijalistička i birokratska, a duga komunistička - prihvatile su teorije liberalne ekonomije i trgovine. Štaviše, globalizam ih usrećuje. Utoliko da njihov izvoz naprosto buja, preuzimaju sve više visokotehnoloških poslova, siromaštvo se smanjuje, a srednja klasa postaje sve brojnija.

Sve ovo je u neku ruku tačno. No, postavlja se pitanje da li njihov uspeh treba pripisati globalizmu ili nečem posve drugačijem. Umimo, recimo, azijsku krizu iz 1997. godine. Ni Indija ni Kina nisu tada krahirale. Zapravo, one su u tom periodu napredovale čak iznad proseka. Zašto? Držale su se kontrole kapitala i raznih drugih ograničenja njegovog kretanja i ulaganja. One su, u suštini, prošle dobro zahvaljujući ekonomskoj modernizaciji koja se nije pridržavala ekonomskih načela globalizacije. Kakve god da su tržišne reforme sprovedene, izvršene su su u skladu sa interesima nacionalne države.

Delimično objasnjenje glasi da obe zemlje modernizaciju posmatraju s nacionalnog, zapravo, nacionalističkog - stanovišta. Kineska vlada i dalje kontroliše polovinu industrije u zemlji. Ulaže ogroman novac u infrastrukturu, u velikoj meri upravlja razvojem. Indijska vlada čini manje, ali i dalje je dosta uključena.

Indijska vlada poražena na izborima 2004. godine pokušala je u što većoj meri da primeni globalističku ekonomsku ideologiju. Posledica toga bila je naglo povećanje napetosti između bogatih i siromašnih. Kad su došli izbori, seoska

¹¹¹ „Ološ ekonomija“, Loreta Napoleoni, prevod HESPERIAedu, Beograd, 2009, str. 25

sirotinja je je oterala s vlasti. Nova vlada, iako je predvodi moderan tehnochrata okrenut tržišnim reformama, usmerena je na rešavanju glavnog nacionalnog pitanja. Premijer Manmohan Sing kaže: "Privredni rast nije sam sebi cilj. To je način da se obezbede radna mesta, suzbije siromaštvo, glad i beskuništvo, poboljša život većini našeg naroda, Cilj je jednakost i socijalna pravda.

Ova bogata i kompleksna kultura u dobroj meri objašnjava kako je Indija, od sticanja nezavisnosti 1947. godine, uspela da se odupre pritiscima da prihvati zapadnječke metode.¹¹²

A što se tiče Kine, ona je eksperimentisala s vlastitim tržišnim pristupima mnogo pre nego što su Evropljani uopšte znali da takvo šta postoji.

Oružane snage i vojna industrija ovih dveju zemalja spadaju među najmoćnije na svetu. Indija je treći svetski uvoznik oružja. Kina je na prvom mestu. Obe veruju u "nepokolebljivu odbranu vesfalskog sistema nacionalnog suvereniteta."

A njihova sposobnost da kombinuju veličinu, državnu podršku i širok raspon jeftinih proizvodnih troškova obesmišljava odveć jednostavnu globalističku ideju o međunarodnoj konkurenciji koja vodi ka efikasnijem tržištu. SAD i međunarodne ekonomske institucije navaljivale su na Kineze da pređu na plivajući devizni kurs ili barem da fiksiraju juan na višu vrednost. Kinezi su promenili temu.

No, sve veći uspeh ovih dveju zemalja obesmišljava veliki deo uvreženih globalističkih mišljenja.

Kina ne veruje da postoji bilo kakva veza između demokratije i efikasnosti, liberalizovanih industrijskih tržišta i oromnog obima trgovine. Ona ne veruje da neki poseban vid ekonomije vodi ka većoj demokratičnosti. Do sada je Komunistička partija obavila veoma ubedljiv posao sprovodeći tradicionalnu nacionalističku i nedemokratsku ekonomiju i trgovinsku revoluciju.

Jedan od neočekivanih komičnih obrta koji se začeo početkom 21. veka bila je zebnja zapadnjačkih tržišnih lidera da će Kinezi, a konačno i Indijci, pokupovati veliki deo zapadne industrije.¹¹³

Globalizacija, posmatrana iz kineske i indijske perspektive, uvek je podrazumevala zapadnjački regionalizam.

Važno je ukazati u kojoj meri Kina, pre svega, ali i Indija, sve veći međunarodni uspeh doživljava kao razlog za sve veću političku, ali i vojnu, pretnju spolja. Džošua Rjemo, stručnjak za Kinu: "U kineskim političkim krugovima vodi se oštra rasprava povodom toga da li će SAD dozvoliti Kini da se razvija ili neće. Peking je 2004. godine predstavio koncept: "Bez hegemonizma, bez politike moći, bez

¹¹² „Ološ ekonomija“, Loreta Napoleoni, prevod HESPERIAedu, Beograd, 2009, str. 251-252

¹¹³ „Propast globalizma i preoblikovanje sveta“, Džon Ralston Sol, Arhipelag, Beograd, 2011, str.253-255

saveza i bez trke u naoružanju" To je formula osmišljena ne za globalni, bezoblični svet, niti za svet koji predvode SAD...

Tako, na primer, dok SAD pritiska Tokio da prihvati ulogu u vojnoj odbrani Tajvana, Kina i Japan razvijaju sve zdravije i mnogo važnije civilne odnose i značajne investicione strukture.

U međuvremenu, dve nove ekonomske zvezde Azije - Indija i Kina - predstavljaju se na Zapadu kao supranice.... dok njihova međusobna trgovina naprosto buja. Kina je trenutno drugi po veličini partner Indije.¹¹⁴

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

¹¹⁴ „Propast globalizma i preoblikovanje sveta“, Džon Ralston Sol, Arhipelag, Beograd, 2011, str.255-256

Zaključna razmatranja

Ulazak stranih banaka u zemlje u tranziciji bio je proces koji se intenzivirao sredinom 90-tih godina prošlog veka. U pojedini zemljama za kratko vreme strane banke su postale dominantne u bankarskom sistemu ovih zemalja. Osim prednosti ovog procesa koje se ogledaju u uvođenju novih bankarskih tehnologija, mogućnosti ekonomije obima i vrsta poslova, unapređenju konkurentskog ambijensta, razvoju finansijskog tržišta, poboljšanju infrastrukture finansijskog sistema zemalja u tranziciji i privlačenje stranih direktnih investicija u ove zemlje, ovaj proces postavio je i niz pitanja u pogledu supervizije ovih banaka. Na prvom mestu to se odnosi na problematiku davanja dozvola za rad, zatim nadzor velikih međunarodnih banaka, nastanak finansijskih konglomerata, određivanje pomoći koju matična banka može pružiti svojoj filijali u inostranstvu i prisustvo sistematskog rizika.

Do 1994. godine, državne banke su još uvek bile dominantne u navedenim zemljama. Privatizacija bankarskog sektora, u zemljama u tranziciji, dobila je ubrzanje u 1995. godini. Od tada, došlo je do izrazite promene vlasničke strukture bankarskog sektora. Drugi pokazatelj reforme bankarskog sistema je prisustvo stranih banaka, u zemljama u tranziciji. Prisustvo stranih banaka, pretpostavlja da je prednost, u reformi bankarskih sistema ovih zemalja. Ulazak stranih banaka, u zemlje u tranziciji, kao što je pomenuto odvijao se tokom 90 godina prošlog veka.

Strane banke mogu da pružaju najmanje tri značajne prednosti:

- ❖ Poboljšanju finansijskih posrednika, na domaćem tržištu, ulaskom stranih institucija, sa jakom reputacijom
- ❖ Transferomodgovarajućeg upravljanja rizicima, i shodno tome, smanjenjem troškova transakcija, u okrivu finansijskog sektora
- ❖ Uvođenju odgovarajuće regulacije banaka

Ulazak stranih banaka, može takođe, dokapitalizovati bankarske sisteme zemalja u tranziciji, posle perioda kriza. Strane banke, u zemljama u tranziciji mogu poboljšati finansijsku stabilnost, većom diversifikacijom i zloženosti, i poboljšanjem upravljanja rizicima. Takođe, one imaju lakši pristup povećanju kapitala, ili likvidnim sredstvima, u periodima kada se banka suočila sa poteškoćama u poslovanju.

Očekivane koristi od ulaska stranih banaka uključuju:

- ❖ Uvođenje novih bankarskih tehnologija i finansijskih inovacija
- ❖ Mogućnosti ekonomije obima i vrste poslova
- ❖ Poboljšanje konkurenetskog ambijenta
- ❖ Razvoj finansijskih tržišta
- ❖ Poboljšanje infrastrukture finansijskog sistema
- ❖ Privlačenje stranih direktnih ulaganja

Očigledno je da postoji pozitivna korelacija, između prisustva stranih banaka, u zemljama u tranziciji, i stabilnosti njihovih bankarskih sistema. Pri tome, treba naglasiti, da su najvažniji motivi ulaska stranih banaka u zemlje u tranziciji, nove poslovne mogućnosti, ekspanziona strategija, kao i da za sve banke koje posluju u zemljama u tranziciji, najvažnija je makroekonomska i politička stabilnost tih zemalja i liberalna ekonomska politika. Prednost strane banke, u odnosu na domaću u zemljama u tranziciji, ogleda se i u mogućnosti veće zaštite lokalnih ulagača, nego što to može da obezbedi domaća banka, obzirom da one mogu računati na finansijsku podršku matične banke.

Problem sa kojim se, između ostalog, mogu suočiti nadzorne institucije, u zemljama u tranziciji jeste prisustvo sistematskog rizika, u poslovanju banke, koja u više zemalja ima svoje filijale. Sistematski rizik može biti, manji ili veći, kao rezultat povećanog učešća stranih banaka, u zemljama u tranziciji. Kada strane banke uđu u bankarski sistem zemlje u tranziciji, u cilju konsolidovanja bankarskog sistema, i da doprinesu većoj efikasnosti, prisutan manji broj većih institucija, mogu da smanje sistemske rizike. Treba naglasiti, i da ulazak inostranih banaka, u zemlje u tranziciji, može povećati koncentraciju, u okviru bankarskog sistema.

Međutim neki autori imaju i drugo mišljenje. Prvo, da je ponuda kredita stranih banaka, manje stabilna, nego domaćih banaka, verovatno zbog toga što strane banke reaguju više prociklično, ili zato što su njihove odluke, u pogledu poslovanja pod uticajem ekonomskih kretanja, ne samou zemlji u tranziciji, već i u matičnoj zemlji.

Drugo, prisustvo većih stranih banaka, može imati za posledicu da informacije koje se dostavljaju nadzornim institucijama, u zemljama u tranziciji, mogu biti smanjene obzirom da je, rukovođenje i upravljanje rizicima preneseno na matičnu banku.

Treće prisustvo navedenih banaka u zemljama u tranziciji, može izložiti ove zemlje spoljnim potresima posebno na one koji utiču na poslovanje matične banke.

Četvrto, važan je način regulisanje kredita, odobrenih u stranoj valuti. Strana banka, koja odobrava kredite, u svojoj valuti, dužniku u zemlji u tranziciji, ulazi u ozbiljniji kreditni rizik, što često nije u dovoljnoj meri shvaćeno, kako od strane same banke, tako i od nadzornih institucija u zemljama u tranziciji.

Peto, prisutna su takođe, određena shvatanja, da ulazak stranih banaka, može pogoršati stabilnost bankarskog sistema, u zemlji u tranziciji. Na primer, ako su domaće banke relativno neefikasne, one mogu odgovoriti, na povećanu konkurenciju, tako što će ulaziti u rizičnije poslove. Strane banke mogu preuzeti dobre komitente domaćih banaka, ostavljajući im tako, samo rizičnije komitente, što će uticati na njihov profit, rizik i visinu kapitala domaćih banaka.

Šesto, uticaj međunarodne konkurencije, na ponudu u zemljama u tranziciji, uticao je tako što je došlo do smanjenja ponude kredita, u pojedinim zemljama.

Treba napomenuti i negativne posledice prisustva stranih banaka, u zemljama u tranziciji, na povećanje stepena koncentracije ukupne aktive bankarskog sistema, od strane malog broja banaka. Ovo je moguće u zemljama u tranziciji, sa velikim učešćem stranih banaka u ukupnoj aktivnosti.

Male i srednje kompanije imaju glavnu ulogu u zemljama u tranziciji, obzirom da one učestvuju sa skoro 90% u ukupnom broju kompanija, i zapošljavaju više od 50% ukupnog broja zaposlenih. Ove kompanije, takođe, su značajan izvor inovacija. Mogućnost dobijanja kredita, za ovu vrstu kompanija, je od presudnog značaja za njihov opstanak, a glavni izvor kredita, za njih su komercijalne banke.

Imajući u vidu, da strane banke uglavnom kreditiraju velike kompanije, krediti dati malim i srednjim kompanijama, u zemljama u tranziciji ne predstavljaju značajan deo njihove ukupne aktivnosti.

LITERATURA

Literatura

- ❖ Vujović D., „Globalna finansijska kriza: poruke i pouke za kasne tranzicije privrede“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju, Beograd, 2008. godine.
- ❖ Jovanović Gavrilović P., „Međunarodno poslovno finansiranje“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2010. godine.
- ❖ Kapor P., „Međunarodne poslovne finansije“, Megatrend Univerzitet, Beograd, 2010. godine.
- ❖ Kovač O., „Međunarodne finansije“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003. godine.
- ❖ Kozomara J., Stojadinović Jovanović S., „Međunarodno poslovno finansiranje“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011. godine.
- ❖ Napoleoni L., „Ološ Ekonomija“, prevod Hesperiaedu, Beograd, 2009. godine.
- ❖ Perić P., „Kapitalna ulaganja i projektno finansiranje“, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2010. godine.
- ❖ Sol Ralston DŽ., „Propast globalizma i preoblikovanje sveta“, Arhipelag, Beograd, 2011. godine.
- ❖ Stakić B., „Međunarodne finansijske institucije“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012. godine.
- ❖ Unković M., Stakić B., „Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009. godine.
- ❖ Unković M., „Međunarodna ekonomija“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010. godine.
- ❖ Ferguson N., „Uspon novca – finansijska istorija sveta“, Plato, Beograd, 2010. godine.
- ❖ Hilfedring R., „Finansijski kapital“, Kultura, Beograd, 1952. godine.
- ❖ Cooper G., „Uzroci finansijskih kriza“, MASMEDIA, Zagreb, 2009. godine.

Neautorizovani izvori:

- ❖ Ivanović A., mr., „Prilivi stranog kapitala podrška ili prepreka razvoju, NBS, Beograd, 2011. godine.
- ❖ Paunović S., mr., „Uloga MMF-a u savremenoj krizi“, Univerzitet Singidunum, Beograda, 2011. godine.
- ❖ „Global development Finance“, The World Bank, 2001. godine.

Internet izvori:

- ❖ www.vaseljenska.com- Vaseljenska TV, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ sr.wikipedia.org- subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.bcb.gov.br – Banco do Brasil, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.italu.com.br – Itau Unibanco Holding S.A. Investor Relations, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.bradesco.br – Banco Bradesco, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.bifonline.rs – Biznis i finansije, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.boc.cn – Bank of China, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.bochk.com – BOC Hong Kong, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.aastocks.com – AASTocks, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.pwcn.com – Foreign banks in China, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ [Investing businessweek.com](http://Investing.businessweek.com) – Bloomberg Businessweek, subota 25. januar 2014. godine.
 - ❖ www.info2india.com – Finance in India, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.boi.com – Bank of India, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.moneycontrol.com – Money control, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.rbi.org.in – Reserve Bank of India, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.centralbankofindia.com – Central Bank of India, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.finance.yahoo.com – Yahoo Finance, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.bankir.ru – Bankir, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.ratingcredit.ru – nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.pmoney.ru – nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.naufor.ru – Russian National Association of Securities market participants, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.cbu.ru – The Central Bank of RF, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.tanjug.rs – Tanjug, nedelja, 26. januar 2014. godine.
 - ❖ www.resbank.co.za – South Africa Reserve Bank, ponedjeljak, 27. januar 2014. godine.
 - ❖ www.proleksis.izmk.hr – Proleksis enciklopedija, 27. januar 2014. godine.
 - ❖ www.banking.org.za – The banking association South Africa, 27. januar 2014. godine.
 - ❖ www.b92.net – B92, 27. januar 2014. godine.
 - ❖ www.aikb.net – Belex Club, 27. januar 2014. godine.
-